

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SU HAKKI VE SUYUN METALAŞMASI

Sevda GÜNEŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Yusuf PUSTU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI

ARALIK 2022

SU HAKKI VE SUYUN METALAŞMASI

Sevda GÜNEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

ARALIK 2022

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

(İmza)

Sevda GÜNEŞ

12/12/2022

SU HAKKI VE SUYUN METALAŞMASI
(Yüksek Lisans Tezi)

Sevda GÜNEŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
Aralık 2022

ÖZ

Dünya nüfusunun hızlı artışı ve sanayi devrimi etkisiyle su kullanımının çeşitlenmesi ve suyun sanayide daha fazla kullanımının bir sonucu olarak tatlı su kaynakları giderek azalmış ve su konusundaki tartışmalar artmıştır. Dünya nüfusunun ve kentleşmenin artması, hızlanan çevresel sorunlar ve hidrolojik değişkenler sınırlı olan su kaynakları üzerinde olumsuz etkileri çoğaltmaktadır. Nüfus artışı, suya ulaşımında daha büyük bir küresel sorun oluşturacak ve suyun yetersizliği var olan sorunların artmasına neden olacaktır. Çalışmanın amacı temiz su kaynaklarındaki azalmaya çözüm olarak getirilen suyun metalaştırılmasının - insan hakkı olan suyun fiyatlandırılarak satılmasının- hayatı olumsuz etkileyeceğini ortaya koymaktır. Su kaynaklarının korunması çerçevesinde geliştirilen argümanların yanı sıra suyun temel insan hakkı niteliği ile kullanma suyuna ulaşımın parasal karşılığı tartışılmıştır. Bu çerçevede, birinci bölümde suyun temel bir insan hakkı olma niteliği ile ilgili kavramlar, ikinci bölümde su hakkının hukuki temelleri ve üçüncü bölümde ise suyun metalaşmasıyla su yönetimi ele alınmıştır.

Bilim Kodu : 117101
Anahtar Kelimeler : Su Hakkı, Metalaşma, Suyun Metalaşması
Sayfa Adedi : 85
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Yusuf PUSTU

WATER RIGHT AND COMMODIFICATION OF WATER
(M.Sc. Thesis)

Sevda GÜNEŞ

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES
December 2022

ABSTRACT

As a result of the rapid increase in the world population and the diversification of water use with the effect of the industrial revolution and the greater use of water in industry, fresh water resources have gradually decreased and discussions on water have increased. Increasing world population and urbanization, accelerating environmental problems and hydrological variables increase the negative effects on limited water resources. Population growth will create a bigger global problem in accessing water and the lack of water will increase existing problems. The aim of the study is to reveal that the commodification of water, which is brought as a solution to the decrease in clean water resources, will adversely affect life. In addition to the arguments developed within the framework of the protection of water resources, the basic human right nature of water and the monetary value of access to potable water were discussed. In this framework, in the first part, the concepts related to the quality of water as a basic human right, in the second part the legal foundations of the right to water, and in the third part, water management with the commodification of water are discussed.

Science Code : 117101
Key Words : Water right, Commodification, Commodification of Water
Page Number : 85
Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Yusuf PUSTU

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLoların LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	5
2.1. Hak Kavramı	5
2.2. İnsan Hakları Kavramı	6
2.3. Su Hakkı Kavramı	8
2.4. Su Hakkı Kavramı Hakkında Erken Gelişmeler	10
2.4.1. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı.....	11
2.4.2. Birleşmiş Milletler Su Konferansı	11
2.4.3. Uluslararası Su ve Çevre Konferansı.....	13
2.4.4. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı	15
2.5. Metalaşma Kavramı	16
3. SU HAKKININ HUKUKİ TEMELLERİ.....	21
3.1. Su Hakkının Hukuki Temelleri Hakkında Erken Gelişmeler.....	21
3.2. 15 Numaralı Genel Yorum.....	29
3.3. Su Hakkı İle İlgili Diğer Gelişmeler	33
3.4. Su Hakkının Ülke Yasalarındaki Yeri.....	34
3.5. Türkiye’de Su Hakkı ve Kanuni Düzenlemeler	37
3.5.1. Türkiye’de Su Yönetimi ve Devlet Su İşleri	41
3.5.2. Su Yönetiminde Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ..	42
3.5.3. Tarım ve Orman Bakanlığı’nın Yetki ve Sorumlulukları.....	43
3.5.4. Belediyelerin Yetki ve Sorumlulukları.....	45
4. SUYUN METALAŞMASI	47
4.1. Suyun Ekonomik Mal Olarak Görülmesi	48
4.2. Su Talep ve Arzının Özellikleri	51

	Sayfa
4.3. Suyun Metalaşmasında Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar	52
4.3.1. Birleşmiş Milletler	52
4.3.2. Uluslararası Su Kaynakları Birliği.....	53
4.3.3. Uluslararası Finans Kuruluşları	54
4.3.4. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü	55
4.3.5. Dünya Su Konseyi	55
4.3.6. Dünya Su Forumu.....	56
4.4. Su Yönetiminde Özel Sektörün Katılımı ve Türkiye Örneği.....	57
4.4.1. Ön Ödemeli Su Sayaçlarına Geçiş.....	64
4.4.2. Türkiye’de Hazır Su Kullanımı	65
Sektör Hakkında- Genel Yapı ve Rakamsal Büyüklük	66
4.4.3. Türkiye’de Hidroelektrik Santrallerin (HES) Durumu.....	66
5. SONUÇ	71
KAYNAKLAR	75
ÖZGEÇMİŞ	85

TABLoların LİSTESİ

Tablo	Sayfa
Tablo 1.1. Su kıtlığı - su stresi	3
Tablo 1.2. Türkiye Cumhuriyeti su kaynakları potansiyeli.....	4
Tablo 3.1. Tüketim miktarı	30
Tablo 3.2. Suya erişim	30
Tablo 4.1. Su sektöründe son 6 yıl satış miktarı ve fiyatı	66
Tablo 4.2. Yıllık kişi başına ortalama tüketim miktarı	66
Tablo 4.3. Bazı ülkelerin kaynak bazında elektrik üretim oranları	67
Tablo 4.4. HES'lerin potansiyel durumu	67

ŞEKİLLERİN LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Kişi başına yıllık yenilenebilir su kaynakları.....	2
Şekil 1.2. Suyun sektörel dağılımı	2
Şekil 4.1.Türkiye hidroelektrik santralleri haritası	67

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar Açıklamalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	Kazanılmış Bağışıklık Yetersizliği Sendromu (Acquired Immune Deficiency Syndrome)
BM	Birleşmiş Milletler
CEDAW	Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (The Convention on Elimination of All Forms of Discrimination against Women)
CESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (Committee on Economic, Social and Cultural Rights)
CRPD	Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme (Convention on the Rights of Persons with Disabilities)
CSB	Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
DB	Dünya Bankası
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
HIV	İnsan Bağışıklık Yetmezliği Virüsü (Human Immunodeficiency Virus)
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (International Bank for Reconstruction and Development)
ICCPR	Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (International Covenant on Civil and Political Rights)
ICESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)
ICWE	Uluslararası Web Mühendisliği Konferansı
IFI	Uluslararası Finans Kurumu (Overview of International Financial Institutions)
IMF	Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund)
IWRA	Uluslararası Su Kaynakları Derneği (International Water Resources Association)
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
OEDC	Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (Organisation for Economic Co-operation and Development)
SCA	Yüksek Temyiz Mahkemesi (The Supreme Court of Appeal)
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TODAİE	Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü

Kısaltmalar   Açıklamalar

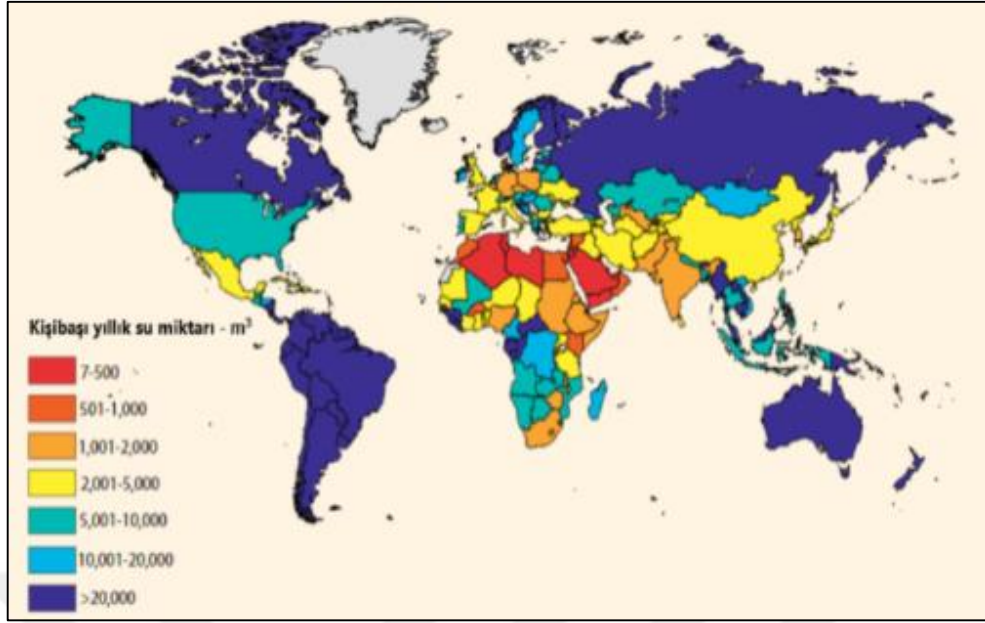
TÜSİAD	Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UDHR	Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi (The Universal Declaration of Human Rights)
UNCESCR	BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights)
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (United Nations Development Programme)
UNHRC	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi (The United Nations Human Rights Council)
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations Children's Fund)
USİAD	Ulusal Sanayici ve İş İnsanları Derneği
WHO	Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization)
WWC	Dünya Su Konseyi (World Water Council)

1. GİRİŞ

Su, yaşamın en temel kaynağıdır. Bu sebeple fiziksel ve kimyasal özellikleri nedeniyle yerine asla başka bir şey konulamaz. Canlılar yalnızca tatlı suyu kullanarak yaşarlar. Dünyanın tatlı su rezervlerinin çok büyük bölümü buz olarak kutuplarda ve yeraltı suyu olarak bulunmaktadır ve bu oran tuzlu suya göre çok az miktardadır.

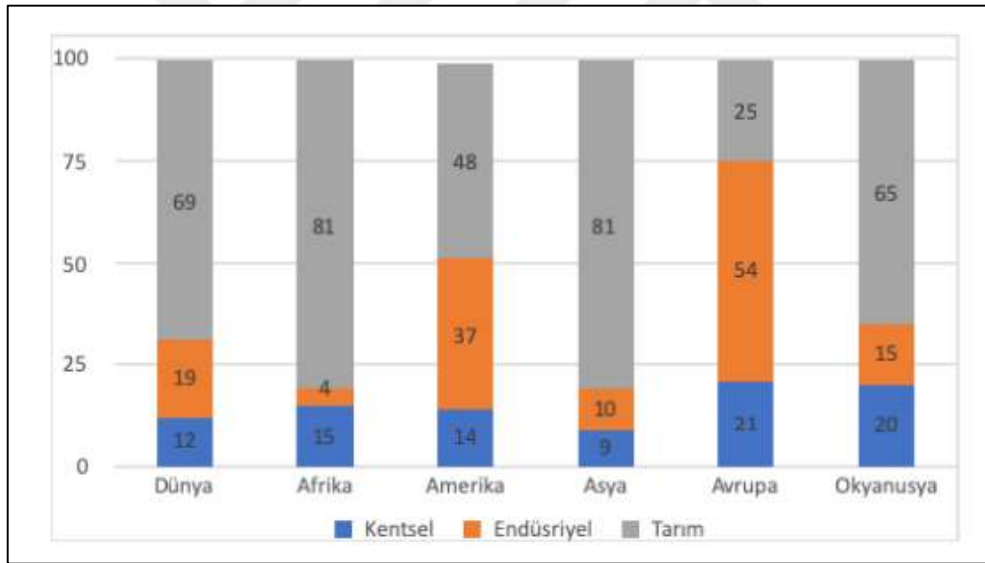
Sanayi devriminin gerçekleşmesinden önce suya olan talep yalnızca insan faaliyetlerini içermekteyken sanayi devriminden sonra suya olan talep çeşitlenerek artmıştır. Sanayi devriminin gerçekleşmesinden sonra dünya nüfusunun hızla çoğalması, tarım ve sanayi faaliyetlerinin de nüfusla doğru orantılı artması su kaynaklarına olan talebi giderek yoğunlaştırmıştır. Dünyadaki suyun kullanıma uygun halde bulunan miktarı, temelde nüfus baskısının getirdiği çeşitli sorunlarla birlikte insan faaliyetleri sonucunda giderek kirlenmektedir. Bu faaliyetler kentleşme, sanayileşme, ormansızlaştırma, su kaynaklarının atıklar ile kirletilmesi, düzensiz depolama sahaları, tarım faaliyetlerinde kullanılan zirai ilaçlar ve iklim değişikliği olarak sıralanabilir. Üstelik suya olan gereksinim artışı nüfus artış hızından daha fazladır. Bunun sebebi ise kişisel kullanımın yanında insanın tükettiği her ürünün üretilmesi faaliyetlerinde yine suya gereksinim duyulmasıdır.

Dünyadaki kullanılabilir su miktarının azlığı başlı başına bir sorun olmakla birlikte su kaynakları da dünyada düzenli olarak dağılmamıştır. Dolayısıyla her bireyin hayatını devam ettirebilmesi ve kişisel gereksinimleri için yeterli suya ulaşabildiğini söylemek mümkün değildir. Aşağıdaki Şekil 1.1. kişi başına yıllık yenilenebilir su kaynakları ve Şekil 1.2. de suyun sektörel dağılımı verilmiştir.

Şekil 1.1. Kişi başına yıllık yenilenebilir su kaynakları

Kaynak: (UNESCO, 2012)

Şekil 1.2. Suyun sektörel dağılımı

Kaynak: (FAO,2020).

Suya erişim ve sağlıklı suya bireylerin ulaşımı ulusların insani gelişmişliğinin de bir göstergesidir. Suyun yokluğu ile ilgili problemler, insani gelişmeye yansımalarının yanı sıra ulusların refahı, gayrisafı milli hâsıla, sosyal yaşamın niteliği açısından önemli bir göstergedir. Yeteri kadar suyu olmayan ulusların hem sosyal yaşantısının vasat ve vasatın altında hem de sanayisinin ve gelişmişlik düzeyinin düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Su, canlılığın temel unsuru olduğundan ikame edilmesi mümkün olmayan bir unsurdur. İnsanın en temel hakkı olan yaşam hakkını koruyabilmek için her bireyin sağlıklı suya erişiminin olması gerekmektedir. Dolayısıyla bireylerin sağlıklı suya erişim hakkı devletler tarafından gözetilmelidir. Bu çalışmada bu hakkın devletler tarafından bireylere ne derecede sağlanabildiği incelenecektir.

Sağlıklı suya erişim her bireyin hakkı olmasına rağmen günümüzde suyun metalaşmasını göz önüne aldığımızda toplumlarda suya ulaşımın maddi imkânları yetersiz bireyler için kısıtlı olduğu bir gerçektir. Dolayısıyla yetersiz su ve suyla ilgili kamusal hizmetlerdeki eksiklik öncelikle maddi olarak kısıtlı imkânlarla sahip gruplar üzerinde etkisini göstermektedir. Örneğin; 31.12.2019 tarihli Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, Türkiye'nin nüfusu 83 154 997 kişi olup, nüfus yoğunluğu km²'ye 107 kişidir. Türkiye Cumhuriyeti'nde kişi başına düşen kullanılabilir yıllık su miktarı 2020 yılında 1346 m³'tür (DSİ, 20 Eylül 2022).

Su tüketimi Dünya'da ortalama kişi başına 800 m³'dür. Dünya nüfusunun yaklaşık 1,4 milyarı yani 1/5'i yeterli içme suyuna sahip değildir. 2,3 milyar kişi sağlıklı suya erişememektedir. Yapılan öngörüler doğrultusunda 3 milyardan fazla kişinin su kıtlığıyla karşı karşıya kalacağı düşünülmektedir. Food and Agriculture Organization (FAO)'a göre, 1995 yılında su kıtlığı ya da su stresi yaşayan bölgelerin 2025 yılına gelindiğinde ciddi oranlarda su kıtlığıyla karşı karşıya gelecekleri öngörülmektedir. 2050 de su sıkıntısı yaşayan insanların sayısının 9,4 milyar olması beklenmekte bu da dünya nüfusunun % 40'ının su sıkıntısı çekeceği anlamına gelmektedir (CSB, 20 Eylül 2022).

DURUM	Su Kaynağı (m ³ /kişi)	1995		2025	
		Nüfus (milyon)	Dünya Nüfusuna Oranı (%)	Nüfus (milyon)	Dünya Nüfusuna Oranı (%)
Su Kıtlığı Var	< 500	1.077	19	1.783	25
	500-1.000	587	10	624	9
Su Stresi Var	1.000-1.700	669	12	1.077	15
Su Yeterli	> 1.700	3.091	55	3.494	48
Sınıflandırma Dışı		241	4	296	4
Toplam		5.665	100	7.274	100

Tablo 1.1. Su kıtlığı - su stresi

Kaynak: (FAO ,2002, Aktaran;CSB,19)

SU KAYNAKLARI POTANSİYELİ		
Yıllık ortalama yağış	574	mm/yıl
Türkiye'nin yüzölçümü	783.577	km ²
Yıllık yağış miktarı	450	milyar m ³
Yüzey suyu		
Yıllık yüzey akışı	186	milyar m ³
Kullanılabilir yüzey suyu	94	milyar m ³
Yer altı suyu		
Yıllık çekilebilir su miktarı	18	milyar m ³
Toplam kullanılabilir su (net)	112	milyar m ³
Gelişme durumu		
Sulama suyu	44	milyar m ³
İçme-kullanma ve sanayi suyu	13	milyar m ³
Toplam kullanılan su	57	milyar m ³

Tablo 1.2. Türkiye Cumhuriyeti su kaynakları potansiyeli

Kaynak: (DSİ, 20 Eylül 2022)

Sağlıklı suya ulaşım ile ilgili sorunlar giderek daha çok dikkat çekmeye başlamıştır. Dolayısıyla su hakkı çerçevesindeki çalışmalar hem devletler hem de uluslararası kuruluşlar tarafından ele alınmaktadır. İnsanın en temel haklarından biri olan su hakkı, bu çalışmanın temel konusunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte suyun kamu malı niteliği ve ekonomik bir mal olarak görülmesi de bu çalışma kapsamında incelenecek ve suyun metalaşmasının sonuçları tartışılacak ve yorumlanacaktır.

Çalışma, Türkiye’de ve uluslararası düzeyde su hakkının ve suyun ekonomik bir mala dönüştürülmesinin değerlendirilmesini içermektedir. Bu kapsamda çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve bağlamında hak, insan hakkı, su hakkı ve metalaşma kavramı üzerinde durulacaktır. İkinci bölümünde su hakkının hukuki temelleri, üçüncü bölümde ise suyun metalaşması, ekonomik bir mal olarak görülmesi ve su yönetiminde özel sektörün katılımı ve Türkiye örneği üzerinden değerlendirmelere yer verilecektir. Ayrıca bu durumun oluşturduğu sonuçlar incelenecektir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Su, ekonomik ve stratejik değer olup, yenilenebilir olmayan doğal kaynaktır. Suyu erişim oranına bağlı olarak hijyen şartlarındaki eşitsizlik, diğer eşitsizlikleri de arttırmakta, beslenme, sağlık koşulları, yaşam kalitesini etkilemekte ve yoksulluğa neden olmaktadır. Suyu ulaşmada yaşanan eksiklikler, yaşamı etkilemekte ve direkt olarak insan haklarını tehdit etmektedir. İnsan haklarının özeti herkesin özgür, onurlu ve eşit yaşama hakkına sahip olmasıdır(Türk, 1998: 18). Fakat insan haklarının zorunluluğu ve korunması konusunda tam bir ortak düşünce olmasına rağmen toplumların çıkarları doğrultusunda yeterince uygulanmamaktadır.

Su, insan yaşamı için çok önemlidir. Resmi yayınlarda, uluslararası kampanyalarda ve siyasi seferberliklerde sürekli olarak suyun önemine vurgu yapılmasına rağmen, son 20 yılda suyun açıkça insan hakkı olup olmadığı konusunda tartışma yaşanmaktadır. Akademisyenler ve aktivistler, uluslararası kuruluşların, ulusal hükümetlerin, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektör temsilcilerinin de bu tartışmalara katıldıkları görülmektedir.

Su, insan hakkı olarak üç ana başlık altında, tartışmalı bir kavram olmaya devam etmektedir. Birincisi, hukuk ve politikalar alanında, temel sorular bu hakkın kapsamı ve içeriği ile izlenmesi ve uygulanmasını sağlayacak araçlar etrafında dönmektedir. İkincisi, siyasi bir perspektiften bakıldığında, tartışma, suya ilişkin insan hakkının, özellikle hizmetlerin özelleştirilmesi ve kaynakların metalaştırılması bağlamında, suya yeterli erişimi ve yönetimine katılımı sağlamak için etkili bir araç olup olmadığına odaklanmıştır. Üçüncüsü, etik, felsefi, ekolojik ve epistemolojik mülahazalar, insani su hakkını ilgilendiren batılı, bireyci, liberal ve insan merkezli yaklaşımı sorgulamıştır.

Su hakkı kavramını ele almadan önce, ilk olarak hak kavramı ile birlikte insan haklarının açıklanması, su hakkı kavramının temellendirilmesinde etkili olacaktır. Su hakkından bahsedebilmek için öncelikle insan hakkının kavranması gerekir. Çünkü insan hakları, su hakkı ve diğer hakları kapsayıcı niteliktedir.

2.1. Hak Kavramı

Hak ve özgürlükler, bireyin vatandaşı olduğu devlet ve bu devletin hukuk düzeni tarafından koruma altındadır. Hak ve özgürlükler aynı zamanda insanlığın kabul

ettiği evrensel değerler ve hukuk tarafından da koruma altına alınmıştır. Hukuk düzeni tarafından koruma altında bulunan haklar, kişiye ve kişi özgürlüklerine bağlı olarak ortaya çıkar ve her birey hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın haklarından eşit olarak yararlanır. Hak, hukuksal düzende şahıslara tanınmış olan, korunan yetkilerden oluşur. Hak; sahibine, hukuksal anlamda korunma ve yararlanma yetkisi sağlar. Belli bir düzen tarafından çıkarların korunmasını anlatır. Hukuk düzeninde hak etme imkânı ve yetkisi verir. Her hakkın sahibi vardır sahipsiz hak yoktur (MEB, 2011). Adalet arayışı, hak ihlalinin neticesinde ortaya çıkar. Hak, verilmesi gerekenin verilmediğinde ortaya çıkan haksızlık durumudur. Haksızlık olmasaydı hak arayışı da olmazdı.

Adalet, kazanç ve zararın ortası, yani eşit olana sahip olmaktır. Bu görüşten hareketle, adaletin hak temeli üzerine kurulduğu bir gerçektir. Adalet, hakka bağlıdır, hak ise bir şey yapmak, istemek anlamına gelir. Bu yapma ve istemeyi güvence altına alacak olan ise devlettir. Devlet ise yapacağı düzenlemelerde, hukuk normlarını oluştururken, insan hakları normlarını dikkate almalıdır. Ancak bu şekilde insan haklarına dayalı bir devletten söz edebilir. Adaletin kaynağının insan aklı olduğunu belirten Immanuel Kant, adaletin ve diğer erdemlerin kaynağının saf akıl olduğunu savunur. Diğer bir filozof David Hume ise adalet duygusu sonradan kazanılmıştır. Adaletin bir erdem ve vicdan olduğunu öne sürer (Çalıcı, 2020).

Grup hakları ise 20. yüzyılın bir ürünüdür. Çevre hakkı, barış hakkı ve ileride bu haklar arasına girecek olan ‘su hakkı’ da grup hakları arasındadır. İnsanoğlunun evrensel haklar dediği sistemi geliştirme çabası üç bini aşkın yıldır devam etmektedir. Bu süreçte her geçen gün yeni haklar ortaya çıkacak gibi gözükmektedir. Bu hakları temel insan hakları bağlantısı ile alarak değerlendirmek gerekir. Her zaman, her yerde duyduğumuz ‘Haklarını öğren ki, koru’ cümlesi yanlış bir cümle olmakla birlikte doğru söylenişi ‘İnsan haklarını öğren ki, koru!’ olmalıdır. Böylece her geçen gün ortaya çıkan hakları temel insan haklarını türetirken kullandığımız ölçüt ile değerlendirerek bir insan hakkı olup olmadığını söyleyebiliriz.

2.2. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları, bireylerin insan onuruna yakışır bir hayat sürdürebilmeleri düşüncesinden yola çıkarak hukuksal düzenlemeler yapar. Bu haklar dokunulmaz, devredilemez, vazgeçilemez olup insan onuruna yakışır hak ve özgürlükleri içerir

(Çiçek, 2009: 185-186).İnsan hakları, bireyleri farklı kılan cinsiyet, ırk, yaş, din, statü gibi etkenlerden bağımsız olarak tüm insanlar için geçerlidir.

Hak sahibi olmak aynı zamanda bu hakka bağlı olarak sorumluluk sahibi olmayı da gerektirmektedir. İnsan hakları her bireye bir özgürlük alanı tanımaktadır. Ancak bu özgürlük alanının da muhakkak bir sınırı vardır. Özgürlük alanının sınırları diğer insanların haklarının gözetilmesi, haklarına saygılı olmak ve haklarının çiğnenmemesi olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla her insan haklarını bu sınırlandırılmış alanda kullanmak durumundadır.

İnsan hakları, uluslararası sözleşmeler, anayasalar ve yardımcı kanun ve yönetmeliklerle güvence altına alınmıştır. İnsan hakları, bireylerin vatandaşı oldukları devlet ile olan ilişkilerini de kapsadığı için devlete bu alanda sorumluluklar yüklenmiştir. Devletin insan hakları alanındaki sorumluluğu, bireylerin insan haklarına saygı gösterme, koruma ve yerine getirme olarak sıralanabilir. Saygı gösterme, bireyin haklarını kullanırken doğrudan ya da dolaylı müdahale edilmemesidir; koruma ise başkalarının, kişinin haklarına müdahalesinin devlet tarafından önlenmesidir; yerine getirme ise hakların kullanımı için önlemleri almak görevi devletlere yüklenmiştir (Çiçek, 2009: 186-187).

Temel haklardan biri insan hakları belgelerinde de var olan yaşama hakkıdır. Ancak yaşam hakkı genel olarak dar bir biçimde algılanmıştır ve temel yaşam ihtiyaçlarını içermemiştir (Steiner ve Alston, 2000) . Yaşam hakkı kişinin yaşamına isteyince nedenlerle son vermeyi yasaklayan niteliktedir. Yaşam hakkı, önceden cinayetleri ve savaş zamanı zulmü önlemek için uygulanmıştır. Bununla birlikte modern hayatta yaşam hakkı daha geniş bir perspektifte değerlendirilmektedir.

İnsan haklarının güncel anlamı ve pozitif hukuk metinlerindeki tanımlanışı, son iki yüz yıldır söz konusudur (Kaboğlu, 1996: 9). İnsan hakları, pozitif hukukta üç başlıkta belirtilir:

Birinci kuşak haklar, devlete karşı birey ve toplumun haklarını korumak, mülkiyet hakkı, vicdan özgürlüğü, kendini ifade etme hakkı gibi hak ve özgürlükleri geliştirip kurumsallaştırmıştır (Mutlu ve Batmaz, 2013: 128).

İkinci kuşak haklar, bireyi içinde bulunduğu toplumun siyasal yapısına katılmasını ve fırsat eşitliği, yeterli sağlık hizmetlerinden faydalanma, eğitim eşitliği gibi haklarını

kullanmasını gerektirmektedir. Bunun için de devlet aracılığına ihtiyaç vardır (Mutlu ve Batmaz, 2013: 128).

Üçüncü kuşak haklar, devletin kurumlarının ve bireylerin işbirliği zorunluluğu sonucu oluşmakta ve bireysel hakların yerini, toplulukların hakları almaktadır (Ertan, 1997: 36).

Dayanışma hakları da olarak bilinen üçüncü kuşak haklar, enformasyon, barış, çevre, bilgi edinme ve insanlığın ortak kalıtımından faydalanma haklarını içerir (Keleş ve Ertan, 2002: 75). Bu haklar bireysel olduğu kadar toplumsal hakları da kapsar.

2.3. Su Hakkı Kavramı

Günümüzde yaşam hakkı kişilerin yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan hijyen, sağlık vb. bütün unsurları kaplayacak biçimde yorumlanmaktadır. Dolayısıyla su hakkı kavramı da yaşam hakkının sınırları içerisinde sağlanması gereken bir hak olarak karşımıza çıkar.

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948), Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (1966), Uluslararası Ekonomik Sözleşme'nin oluşturduğu uluslararası insan hakları hukukunun temel taşı olan Uluslararası İnsan Hakları Beyannamesinde sudan açıkça bahsedilmemiştir. İlk önce çevresel kaygılar uluslararası gündemin üst sıralarında yer almıyordu. Bununla birlikte, yıllar sonra bu kasıtsız boşluk, bilim adamlarının ve aktivistlerin su hakkının varlığını tartışma, ahlaki ve yasal temellerini gerekçelendirme ve açıkça tanınmasını savunma görevini almalarına izin verdi (Blumel, 2004; Fantini, 2005; Gleick, 1998; McCaffrey, 1992).

Akademisyenlerin tartışmaları farklı hukuk sistemlerindeki gelişmelerle iç içe geçmiştir. Uluslararası insan hakları belgelerinde suya açıkça atıfta bulunma ilk olarak Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nde (1979, kırsal kesimdeki kadınların yeterli yaşam standartlarına ilişkin Madde 14.2) ve daha sonra Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde somutlaştırılmıştır (1989, sağlık hakkı ile ilgili 24.2. Madde). Yerel düzeyde, su insan hakkı ulusal anayasalarda, örneğin Güney Afrika'da (1996) veya Uruguay'da (2004) ulusal bir referandumla onaylanmıştır.

Su hakkını destekleyen ulusal ve uluslararası yasal belgelerin derlemeleri (Barınma Hakları ve Tahliye Merkezi, 2007) veya içeriğini açıklayan BM belgeleri (Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, 2010) insan hakkının çok yönlü

boyutlarının göstergesini sunar: bireysel hak olarak sağlık ve gıda gibi diğer sosyal ve ekonomik haklarla kesişir; kolektif hak olarak kalkınma hakkı, kültürel ve siyasal yaşama katılma veya yerli halkın geleneksel pratikleri ve manevi inançlarına göre doğal kaynakların kullanımında kendi kaderini tayin hakkı ile ilişkilendirilmiştir; çevre sorunu olarak hem mevcut hem de gelecek nesillerin haklarını ele almaktadır.

Bu karmaşıklık, evrensel bir tanım ve insan hakkı su hakkına ilişkin ortak bir anlayış etrafındaki fikir birliğine meydan okumaktadır. BM sistemi içinde, iki dönüm noktası olayı, bu tür bir fikir birliğine doğru ilerlemenin yolunu açtı. Birincisi, 2002 yılında BM Ekonomi Komitesi tarafından kabul edildi. Genel Yorum 15'in Sosyal ve Kültürel Hakları, “Suya insan hakkı, insan onuruna uygun bir yaşam sürmek için vazgeçilmezdir. Diğer insan haklarının gerçekleşmesi için bir ön koşuldur.” (UNCESCR, 2002), ifadesi normatif içeriğini açıklığa kavuşturmakta ve taraf devletlerin ve devlet dışı aktörlerin yükümlölüklerini tanımlamaktadır. İkinci kilometre taşı, sanitasyon ve güvenli içme suyu insan hakkı üzerine bir BM Özel Raportörünün 2008 yılında atanmasıydı. Bu gelişmeler, insan hakkının normatif içeriğinin netleşmesine ve yukarıda anılan BM Genel Kurulu ve İnsan Hakları Konseyi kararlarının kabul edilmesine yol açmaktadır. Bu metinlerde de onaylandığı gibi, BM artık “güvenli içme suyuna sahip olma insan hakkının, ayırım gözetmeksizin insanlara kişisel ihtiyaçlarını giderecek yeterlilikte, temiz, kabul edilebilir, erişilebilir suya erişim hakkı verdiğini ve insanların sanitasyon hakkı, herkese, hayatın her alanında, güvenli, hijyenik, sosyal ve kültürel olarak kabul edilebilir, mahremiyet sağlayan, ayırım gözetmeksizin, fiziksel ve uygun fiyatlı sanitasyon erişimine sahip olma hakkı verirken, her iki hakkın da olduğunu yeniden teyit eder.

Bu tür bir resmi tanıma tartışmasız geçmedi: Genel Kurul kararı, ABD'nin oylama çağrısı yaptığı ve Kanada, Japonya, Avustralya ve birkaç Avrupa ve Afrika ülkesi dâhil olmak üzere diğer 43 ülke ile usule ilişkin olarak çekimser kaldığı için oybirliği ile kabul edilmedi.

BM içtihadı, yasal bir bakış açısıyla, insan hakkı ile ilgili konuştuğumuzda, genellikle bireysel veya hane halkı düzeyinde kişisel ve evsel kullanım için suya erişimden bahsettiğimiz konusunda fikir birliğini sağlamlaştırdı. Tarım gibi üretken faaliyetler için su tahsisi ve dağıtımı, insan hakkı olan su kapsamı dışındadır ve genellikle "su hakları" olarak adlandırılır. Bu fikir birliğine rağmen, tanımda,

konunun farklı boyutlarını vurgulayan farklı ifadeler suya erişim hakkı, güvenli içme suyu hakkı vb. hala farklılıklar vardır. Suyu ilişkin insan hakkının kapsamı, yakın zamanda BM Genel Kurulu tarafından bağımsız bir hak olarak kabul edilen sanitasyon hakkı ile ilgili olarak da tartışılmaktadır: bir tarafta, evsel su ve sanitasyon birbiriyle güçlü bir şekilde bağlantılıdır ve bu nedenle koordineli uygulama gerektirir; Öte yandan, kendi sosyal, politik ve fiziksel özelliklerine sahipler ve genellikle su temini müdahaleleri lehine ihmal edilen sanitasyon için benzersiz gereksinimlere gereken ilgiyi talep etmektedirler.

“Uluslararası anlaşma ve sözleşmelerde su hakkının açıkça yer alması şu açılardan önemlidir: Su hakkının açıkça kabul edilmesi; (Gleick, Peter H. 2007, aktaran; Tomanbay 2008,17)

- 1- Uluslararası toplumu ve hükümetleri temel su gereksinimlerinin karşılanması için gerekli çabalarını arttırmaları yönünde cesaretlendirecektir.
- 2- Ulusal ve uluslararası çeşitli sorumluluk ve yükümlülüklerin oluşmasına neden olacaktır.
- 3- Dikkatlerin dünyanın birçok yerindeki yetersiz su yönetimlerini yönelmesine ve böylelikle iyileştirmelerine yol açacaktır.
- 4- Dünyanın birçok yerindeki uluslararası su anlaşmazlıklarının çözümünü katkıda bulunacaktır.
- 5- Su politikalarında önceliklerin belirlenmesine yardımcı olacaktır.”

2.4. Su Hakkı Kavramı Hakkında Erken Gelişmeler

Su, yalnızca insanlığın değil tüm canlı yaşamının temelini oluşturan, canlılığın devamını sağlayan yerine başka bir maddenin konulamayacağı vazgeçilmez bir oluşumdur. Su, bu yönüyle insanlığın kültürünü şekillendiren en önemli unsurdur.

Salman (2004), su hakkı isteklerinin oluşumu genellikle, suyun kendisine ait niteliklerine ve su sorunlarıyla ilgilidir. Yaşamsal değerinin bu kadar yüksek olması suyun, toplumların su kaynakları çevresinde yerleşim kurmalarını ve devletlerinin oluşumlarının su kaynakları çevresinde gerçekleşmesini sağlamıştır. Hem geçmişte hem de günümüzde birçok ülkenin sınırlarını su kaynakları belirlemekte ve suyun kullanımı ile ilgili paylaşım sorunları dahi yaşanabilmektedir. Suyun toplumların ve insanların yaşamında böylesine büyük bir önemi olmasına rağmen insan haklarının ilk ortaya çıkışında su hakkı insan haklarının belirlendiği metinlerde kendisine yer

bulamamıştır. Bunun en büyük sebebi sanayi devriminin çevre üzerindeki ve su kaynaklarındaki büyük baskılayıcı etkisinin henüz yeterince hissedilmemiş olmasıdır.

2.4.1. Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı

Sanayi devriminden sonraki süreçte doğal kaynakların kullanımının ve üretim faaliyetleri sonrasında oluşan atıkların doğaya verilmesi sonucu çevre üzerindeki olumsuz etkilerdeki artış, bu sorunların önlenmesi için devletlerin toplanmasını gerektirmiştir. Sanayi faaliyetlerinin çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi için devletlerin siyasi iş birliği arayışı 1970’li yıllara kadar çeşitli konferanslarla gerçekleştirilmiştir. Ancak uluslararası alanda çevre hakkından bahsedilen ilk konferans 1972 tarihinde Stockholm’de gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler ve Çevre Konferansı’dır. Bu konferansta

“İnsan, onurlu ve iyi bir yaşam sürmeye olanak veren nitelikli bir çevrede, özgürlük, eşitlik ve yeterli yaşam koşulları temel hakkına sahiptir.”(Report of the United Nations Conference on the Human Environment: 4) ilkesi bildiri metninde yer almış ve kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu ilke ile birlikte çevre hakkının da temel insan haklarına dâhil edildiği söylenebilmektedir.

2.4.2. Birleşmiş Milletler Su Konferansı

Çevre kirlenmesinin devletler tarafından fark edilmesinin bir sonucu olarak politik çözümler arayışı için konferansların gerçekleştirilmesiyle çevrenin bir parçası olan su ile ilgili sorunların ortaya çıkması devletlerin benzer refleksler göstermesine neden olmuştur. Birleşmiş Milletler (BM) 1977 yılında Arjantin’in Mar del Plata şehrinde Su Konferansı düzenlemiştir. Bu ilk konferans olma özelliğini taşıyan konferansta ilk defa su hakkı kavramı dile getirilmiştir.

Mar Del Plata Su Konferansı’nda “Dünyanın içinde bulunduğumuz yüzyılın sonuna kadar küresel boyutta oluşacak su krizinden uzaklaşmasına katkı sağlanması, ülkelerin kendi içinde ve uluslararası düzeyde hazırlıklarını artırmalarında farkındalık oluşturmak”tır. Konferans “çoğalan nüfusun sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla, dünyanın yeterli ve olması gereken kalitede su arzına sahip olmasını giderme sorunu” ile ilgilidir (Biswas, 2003: 2).

Mar Del Plata'dan beklentiler, Genel Sekreteri Yahia Abdel Mageed'in sözleriyle şöyledir:

“Su konferansı dünyadaki suyun gelişiminde yeni bir devrin başlangıcını gösterdiği ve bütün insanlığın faydasına adanmış yeni bir duruş; su sorunlarının önemi ve önceliğine ilişkin bilinçlenme; su ile alakalı sorunların anlaşılmasını sağlama; uluslararası yardım kaynaklarının akışını fonlama, yaşadığımız gezegenin daha iyi koruma ve daha iyi yerlere taşıma adına kırılma noktası oluşturduğu, ilgili tarafların sıkı bir taahhüt yapacağı umut edilmektedir.” (Biswas, 2003: 3).

Konferansta kendini göstermeye başlayan su sorunları tartışılmıştır ancak bu sorunların nasıl yönetileceği ile ilgili finansal modeller ve belirlenen eylemlerin uygulanması için alınabilecek aksiyonlar yeteri kadar tartışılmamıştır. Ayrıca birden fazla ülkenin sınırları içerisinde bulunan su kaynaklarının nasıl yönetileceği de bu konferansta gerektiği kadar üzerinde durulmayan bir diğer konu olmuştur. Bununla birlikte suyun yönetimiyle ilgili tavsiye ve karar niteliğinde değerlendirmelerde bulunulmuştur. Tavsiyeler ağırlıklı olarak suyun kullanımı, çevre kirliliği, kirlilik kontrolü, araştırma geliştirme, bölgesel ve uluslararası iş birliği vb. ile ilgili olarak yapılmıştır. Kararlar ise su kaynaklarının değerlendirilmesi, tarımda su kullanımı, su politikalarının düzenlenmesi gibi konularda alınmıştır.

Mar del Plata Konferansı'nda topluluk su arzı ile ilgili alınan “Tüm halklar, eşit miktarda sanitasyona erişim hakkına sahiptir.” kararı suyun bir insan hakkı olarak kabulü ile alakalı olarak bir dönüm noktasını temsil etmektedir. (Salman, 2004: 8). Bu özelliği ile bu konferansın su hakkı ile ilgili tartışmalar için gerekli temeli oluşturduğu düşünülebilir.

Mar del Plata Konferansı'na katılan devletler tarafından kullanılabilir suya ulaşmanın insan hakkı olduğu kanaatinde birleşmiştir. Konferansta bireyler için suyun en temel ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Konferansın düzenlenmesinden sonraki zaman içerisindeki gelişmeler incelendiğinde suyun kullanımı ile ilgili önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Konferansta alınan kararlar ve getirilen öneriler ile birlikte gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler suyun kullanımı konusunda yeni bilgiler elde etmiş ve yeni yönetim yaklaşımları ile beraber planlar geliştirmişlerdir. Konferansın bu yönüyle amaçladığı etkiyi gerçekleştirmede başarılı olduğu iddia edilebilir.

Mar del Plata Konferansı'nda ayrıca 1980 – 1990 yıllarını kapsayan on yıllık süre 'Uluslararası İçme Suyu ve Hıfzıssıhha On yılı' olarak kabul edilmesi Birleşmiş Milletler gündemine getirilmiştir. Bu öneri ile birlikte hali hazırda temiz su ve sanitasyon imkanına sahip olmayan milyonlarca insanın bu imkana kavuşması için politik zeminde adım atılmasının sağlanması hedeflenmiştir. Bu öneri Birleşmiş Milletler tarafından Kasım 1980'de kabul edilmiştir.

Birleşmiş Milletler bu on yıllık hedef ile ilgili öneri neticesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı ile birlikte üye devletler için bu on yıllık dönemi 'Uluslararası İçme Suyu Arzı ve Sanitasyon 10 Yılı' olarak ilan etmiştir. Bu on yılda, tüm bireylerin insan onuruna yakışır şekilde yaşamalarını sağlamak amacıyla on yıllık sürecin sonu olan 1990 yılında tüm bireylere içme suyu ve kanalizasyon hizmetinin sağlanabilmesini amaçlamıştır. Hedef doğrultusunda gelişmeler kaydedilmesine rağmen Birleşmiş Milletler 'in kabul ettiği bu hedef, belirlenen on yıllık dönemin sonunda amacına ulaşamamıştır. Ancak en önemli etkisi su hakkının ve suyun uluslararası toplum tarafından dikkate alınmasını sağlaması olmuştur. Ayrıca nihai hedefe ulaşılmasa da yüzbinlerce insan sağlıklı içme suyuna ve yeterli kanalizasyon hizmetine kavuşmuştur.

Gerçekleştirilen Mar del Plata Konferansı ve kabul edilen on yıllık hedef ile birlikte, o zamana kadar doğal kaynak olan su için ilk defa 'suyun arzı' gündeme getirilmiştir. Bu ifade suyun ekonomik bir mal olarak görülmesi adına ilk işaret olarak algılanabilir. Bununla birlikte hedeflenen süre içinde suyun meta olarak kabul edilmesi ile ilgili herhangi bir gelişme olmamıştır.

2.4.3. Uluslararası Su ve Çevre Konferansı

26 – 31 Ocak 1992'de Dublin'de gerçekleştirilen konferans Mar del Plata konferansından sonra su konusunda gerçekleştirilen en önemli konferans olma niteliği taşır. Bu konferansta Mar del Plata konferansı gözden geçirilmiş ve su ile ilgili konular uluslararası politik gündemin merkezine alınmak istenmiştir. Konferans aynı zamanda Rio de Janeiro'da gerçekleştirilecek Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda su ile ilgili olarak tartışılacak konulara zemin hazırlamıştır. Dublin Konferansı'nda ilk defa suya ekonomik bir değer atfedilmiştir. Toplantı sonucunda "Dublin İlkeleri" ortaya çıkmış ve Rio Konferansında da bu ilkeler tartışılmıştır.

Dublin İlkeleri şunlardır:

1. Tatlısu kaynakları sınırlı, hassas ve vazgeçilmez kaynaklardır ve bu kaynakların entegre bir biçimde yönetilmesi gerekmektedir. Su, yaşamın sürmesini sağladığı için su kaynaklarının yönetimi bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmeli; sosyal ve ekonomik kalkınma, doğal ekosistemlerin korunmasıyla ilişkilendirilmelidir.
2. Su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimi katılımcı bir biçimde, bütün kullanıcıları, planlamacıları ve karar vericileri bütün seviyelere dâhil eder bir şekilde yapılmalıdır. Katılımcı yaklaşım, su konusunun önemiyle ilgili karar vericiler ve kamuoyunda farkındalık yaratılması hedefini barındırmaktadır. Böylece ilgili en düşük seviyede kararlar, su projelerinin planlanması ve uygulanması aşamalarındaki kullanıcılar ve halkın tam katılımıyla alınabilecektir.
3. Suyun temini, yönetimi ve muhafazası konusunda kadınlar merkezi bir rol oynamaktadır. Su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetilmesi üzerine yapılan kurumsal anlaşmalarda kadınların su konusunda kullanıcı ve tedarikçi olarak önemli rollerine çok az yer verilmektedir. Bu prensibin kabul edilmesi ve uygulanması için kadınların ihtiyaçlarını gözeten, kadınları su kaynakları programlarına, karar alma ve uygulama süreçlerine katılmalarını sağlayacak şekilde donatan ve güçlendiren, olumlu politikalara ihtiyaç duyulmaktadır (Muluk vd., 2013).

Suyun ekonomik bir değeri vardır ve alım gücü ve eşitlik kriterleri doğrultusunda erişilebilecek ekonomik bir değer olarak kabul edilmelidir. Bu prensip çerçevesinde tüm insanların temiz suya ve sağlık hizmetlerine uygun bir maliyetle erişim haklarının olduğunu tanımak büyük önem taşımaktadır. Geçmişte suyun ekonomik değerinin tanınmamış olması, suyun ziyan edilmesine ve su kaynaklarının çevreye zarar verecek şekilde kullanılmasına neden olmuştur. Suyun ekonomik bir değer olarak yönetilmesi, etkin ve adil kullanımının sağlanmasında ve su kaynaklarının korunmasının teşvik edilmesinde önem taşımaktadır (ICWE, 1992; GWP, 2000 aktaran; Muluk, Kurt, Turak, Türker, Çalışkan, Balkız, Gümrükçü, Sarıgül ve Zeydanlı, 2013).

Dublin Konferansı'nda ilk defa suyun ekonomik bir değer taşıdığından bahsedilmiştir. Dördüncü maddede giderek azalan su kaynaklarının en temel sebebinin suya erişimin herhangi bir maliyeti olmadığı gösterilmiştir. Suyu ekonomik bir değer verilmemiş olmasının suyun ziyan edilmesine yol açtığı gerekçesiyle suyun ekonomik bir değer atanarak yönetilmesi ilkesi önerilmiştir. Bu konferansta su kullanımının yönetilmesi ile ilgili entegre yönetim sistemine geçilmesi tavsiye edilmişti. Buna göre sosyal ve ekonomik kalkınma ekosistemin korunması ile ilişkilendirilmiştir. Konferansta bu doğrultuda bir ilke benimsenmesine rağmen ekonomik kalkınma faaliyetlerinin ekosistemin korunması ve sosyal gelişme ile doğru orantılı olarak ilerlemediği görülmüştür.

2.4.4. Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı

Çevre üzerinde sanayileşmenin olumsuz etkileri hissedilmeye başlandığında sürdürülebilir kalkınma başlığı altında su kaynaklarının kullanımı ve su kirliliği tartışılmaya başlanmıştır. Sürdürülebilir kalkınma başlığı altında çevre, sağlık ve ekonomi ile birlikte suyun da ele alınması suyu toplumsal kalkınma çalışmalarının da odağına almıştır. Dolayısıyla su ile ilgili çalışmalar diğer kalkınma faaliyetleri ile beraber ciddiyetle ele alınmıştır.

3 – 4 Haziran 1992 de Rio de Janeiro kentinde düzenlenen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ulusların çevreye daha duyarlı olmaları adına yönetim ilkeleri benimsemelerini sağlamak açısından sürdürülebilir kalkınma temalı önemli bir konferans olmuştur. Rio Konferansı sonunda 21. Yüzyıl için Gündem 21 adıyla eylem planı belirlenmiştir.

Eylem planı, “İnsanlık, tarihsel bir dönüm noktasındadır” cümlesiyle açılmaktadır. Uluslararası ve ulusların kendi içerisindeki eşitsizliklere, giderek artan yoksulluk, açlık, hastalıklar ve cehalete, ekosistemlerdeki kötüleşmeye dikkat çekilmektedir. Çıkış yolu olarak ise, temel gereksinimlerin karşılanmasını, yaşam standartlarının iyileştirilmesini, ekosistemlerin daha iyi korunması ve yönetimini ve daha güvenli bir geleceğe giden yolun yapı taşlarının döşenmesini sağlayacak küresel ortaklık kavramı gündeme getirilmektedir. Rio Konferansı'nda Gündem 21 Kısım II Bölüm 18'de su kaynaklarının temini ve kalitesinin korunması ile bu kaynakların geliştirilmesi gerektiği tartışılmıştır.

1992’de yapılan Rio Konferansı’nda anlaşma varılan en önemli nokta sanayileşme ve nüfusun artışı ile birlikte ekolojik dengenin giderek bozulduğudur. Konferansta, bozulan ekolojik dengenin korunması hali hazırda ekolojik dengenin bozulmasına neden olan teknolojik gelişmelerin ilerlemesine bağlandığından çelişkili bir durum oluşturmuştur. Bu nedenle konferansın beklenen gelişmeleri sağlamak konusunda bekleneni veremediği söylenebilir. Konferans, gelişmekte olan ülkelerde belirtilen konularda ulusal gelişim sağlamak üzere “sürdürülebilir kalkınma” anlayışıyla düzenlenmiş ancak gelişmiş ülkelerin egemenliğinde düzenlendiğinden beklenen gelişimin zaman içinde gösterilemediği görülmüştür. Rio Konferansı çevre ve su kullanımı üzerinde daha büyük baskıları olan daha büyük sanayiye sahip gelişmiş ülkelerin kendilerini geliştirmekte olan ülkelerle aynı zeminde ele alma çabasının kaydedildiği bir konferans olarak tarihteki yerini almıştır (Bozdoğan, 20 Eylül 2022).

Sağlıklı suya erişimin insan hakkı olarak kabul edildiği 1977 Mar del Plata konferansından 15 yıl sonra Rio Konferansı ile aynı yılda Birleşmiş Milletler’in Dublin’de düzenlediği Su ve Çevre Konferansı’nda su, ilk kez bir ekonomik mal olarak kabul edilmiştir. Bu konferansta sağlıklı suya ve kanalizasyon sistemine ulaşımın insanlar tarafından karşılanabilir bir fiyatla ulaşımının her insanın temel ihtiyaçları arasında olduğu belirtilmiştir. Bu karar suyun kullanımı ile ilgili köklü değişikliklerin de önünü açmıştır. Bu karar ile suyun piyasaya açılması ve kamu hizmeti anlayışının dışına çıkılmasına neden olmuştur. Ancak burada şu soruyu sormak gerekir: Su ekonomik bir mal olarak görülebilir mi?

2.5. Metalaşma Kavramı

Türkçede meta kavramı, “sermaye, ticaret malı, mal” anlamlarında kullanılmaktadır (TDK, 2022). Marx’a göre meta, kullanım ve değiş tokuş değerine sahip bir ürünün başka ürüne dönüşmesidir. Meta ve insan emeği doğru orantılıdır. Meta kullanışlı ve işe yararsa insan emeği de kullanışlı ve işe yarar, değilse değildir. Meta, ticari amaç için üretilmiş, alınır-satılır mal olup, Karl Marx’ın Kapital’in başlangıcını oluşturan konusudur. Marx, metayı kapitalist toplumsal yapının çözülmesinin merkezine koymuştur. Kapitalizm her şeyi metalaştırır, para aracılığıyla kullanım değerinden başka değişim değeri için de üretilir. Marx, bu sebeple metanın değişim amacıyla oluşturulduğunu belirtmiştir. Marx, göre: "Meta, bir nesnedir ve insan ihtiyaçlarını karşılayan bir şeydir. Bu ihtiyaçların özelliği, ister gerçek, ister gerçek

olmayan ihtiyaç olsun, bir şey değiştirmez. Nesnenin, bu gereksinimleri, geçim aracı olarak mı veya üretim aracı olarak mı giderdiği bizi ilgilendirmemektedir"(Kapital, K.Marx, Cilt I, Sol Yayınları.) Jean Baudrillard ise metanın güç ve statünün fiziksel durumlarıyla bağlantılı sembolik bir değer elde ettiğini söyler (Jean,2008).

Meta kullanım değeri ve değişim değeri olarak iki yönlüdür. Kullanım değeri olarak nesne başka bir şeye tercih edilir, tüketilir. Değişim değeri olarak ise nesne maddiyat için istenir. Nesnenin kullanım değeri unutulmasa dahi ikinci planda yer alır (Lefebvre 2007, 93).

Metalaştırma, onu kullanmanın maliyetlerini ekonomik hesaplamalara dâhil etmeye ve içselleştirmeye çalışan çevresel kaynağa ekonomik değer katar. Eğer kaynak doğru bir şekilde değerlendirilebilirse korunabilir. Ekonomik değeri tespit etmek ve ticareti yapılabilir bir meta üretmek için metalaştırma, doğal nesnenin biyofiziksel bağlamından çıkarılmasını ve böylece kimliğinin ve değerinin dönüştürölmesini gerektirir. (Yanar, 2021)

Metalaşma üretilen ya da yetiştirilen mallar için değil, özneler, düşünceler, sosyal ilişkiler için de kullanılabilir. Özneleri bir mal ve mekanik sisteme dönüştürme anlamı da taşır. Modern toplumda her şeyin metalaştığını, kullanım değerinden ziyade piyasadaki değiş tokuş değerinin ölçöldeğü öne sürölmektedir. İnsanlar “iş buldukları müddetçe hayatta kalır ve kapitalist sistem çoğaldığı sürece çalışma imkânı oluşur”(Marx ve Engels, Bölüm 1). İşçiler ve ürettikleri metalar ile aralarında bir yabancılaşma oluşur. Üretici ürettiği ürünleri tüketmeyip bağları koparılarak soyutlanır.

Karl Marks’a göre insanların alt ve üst sınıf olarak kategorilendiği ve kabiliyetleri ölçüsünde bir sınıflandırma yapılır, her fiil diğerinin üzerine egemenlik kurmak içindir. İnsanların zaaflarından ve heveslerinden faydalanılır. Bunun neticesinde emek metalaşır ve basite indirgenir. Kısaca bir işçi ürünü üretendir ve sistem içinde metaya dönüşmeye mahkumdur. Gücü ve metayı elinde bulunduran kişilere burjuva denir. Karl Marx’ın Kapital (Capital, 1987) kitabında söylediği gibi metayı, metanın kullanımı, işe yararlılığı ve değiş tokuş değeri belirler.

Jody Cox, “İşçiler hayatta kalmak ve daha fazla üretim aktivitesine dâhil olmak için ürettikleri şeyleri kullanamazlar. İşçi ihtiyaçları, aynı ellerin ürettiklerine el koyma hakkını vermez, çünkü ürettikleri tüm ürünler başkasının mülküdür.” (Cox, 20 Eylül

2022) Ürünler çalışanlar üzerinde hüküm kurarlar. Çalışanların pasifliği kendilerinin ucuz meta olmasına neden olur.

Lukacs mekanik olarak işçi düzeninin yabancılaştırılmasına karşı gelir. Tarih ve Sınıf Bilinci (History and Class Consciousness, 1971) adlı eserinde süjenin mekanik sistemde bir parça olarak görev gördüğünü belirtir. Bu sistemin önceden var olduğunu öznenen ayrı kendi kendine yettiğini ve bağımsız hareket etmediğini bu mekanik sistemden ayrılamadığını söyler. Bireylerin gelişimi toplumda sınıf sistemi olarak ortaya çıkar. Bir sınıf belirli bir hakimiyet sonucunda (toprak, para, güç..) üretim araçları ve toplum üzerinde hüküm kurmaktadır. Toplumda üretimin gelişmesiyle paralel olarak değişim geçirmesine ek tüketim ve üretim toplumların politik ve sosyal durumlarında da değişiklik meydana getirir.

Toplumumuzda metanın egemenliği doğal olarak görülmektedir. Marx'ın dediği gibi ürettiğimiz her şey ve bütün başarılı başarımız metadır. Kapitalist üretim tarzının benimsendiği toplumlarda zenginlik meta koleksiyonudur (Yanar,2021).

İnsanlar ihtiyaçlarını toplum içerisinde karşılayabilmek amacıyla emek gücü harcanmış nesneler üretir. Marx, metayı analiz ederken ihtiyacın hayal mi yoksa mideden mi geçtiğine bakmadan her türlü ihtiyacı karşılıyor olmasını ön planda bulundurmıştır. Metanın hem kullanım değeri hem de değişim değeri bulunur. İnsani ihtiyaçlarımız kapitalist sistem içerisinde satın alınarak sağlanabilir: barınma ihtiyacı, yemek yemek, ulaşım, Bilgi sahibi olabilmek için televizyon izlemek kitap satın almak internet erişimi v.b. bunların yararlılığı bastırılıp piyasa işleyişinin parçaları halindedir. Kapitalist sistemde bireylerin birbiriyle üretken ilişkiye geçebilmeleri için üretim malzemesine ve emek gücü gibi belirli şeylere ihtiyaçları vardır. Üretim sürecinde bireyler yalnızca metanın sahibidir metalar toplumsal nitelik kazanır. Şeylerin sosyal form ilişkisiyle toplumun birey üstündeki etkisi gerçekleşir. Ekonomik sahnede bize gösterilen kişiler sadece ekonomik ilişkilerin kişiselleştirilmiş biçimidir. Kapitalizmin gücünün ana kaynağı satıştan elde edilen kazançtır. Gelişiminin gücü ise insanların meta şekline dönüştürülmüş olmasıdır. Toprak, insan emeği gibi metalar kullanılamayan değerine karşılık olarak, alınıp satılır olmasıyla güç kazanmıştır (Mosco 1988,3).

İnsan ilişkilerinin şeyleştirilmesi, insan gücünün cansız nesnelerce adlandırılmasını ve insan iradesinden bağımsız olarak toplum örgütlenmesinin görünme biçimini

Marx meta fetişizmi olarak tanımladı. Kapitalizmin büyümesiyle birlikte meta fetişizmi kapitalist üretimin bireysel, toplumsal ihtiyaçları üstlenmesiyle piyasayı kullanarak sermayenin ihtiyaçlarına hizmet verecek biçimde yeniden şekillendirmesidir. Bugün sanat için, emeğin kendisi için her şey için araba, televizyon vb. içinde pazar var. Ernst Fischer'in yazdığı gibi, "Doğanın belki de yalnızca bir tatil beldesinin posterı ve insanın yalnızca yeni bir ürünün reklamı olduğu bir metalar dünyasında yaşamaya o kadar alıştık ki, bize sunulan yabancılaşmış nesneler karmaşası içinde yaşıyoruz." (Yanar, 2022).

Para, değışim değerinin oluşması ve metanın dolaşımı diğerk tüm metaları temsil eden bir metayı gerektirir. Marx, değışik metaların nasıl değerkendirilmesi gerektiğı sorunsalına çözümün evrensel meta olan parada olduğunu söyler. Fiziksel nesneler gümüş, altın vb. insan emeğinin cisimleşmesi haline gelir. Para insanlar ve arzuları arasında aracılık yapar. Para her şeyi satın alabilecek güce sahip bir meta olarak karşımıza çıkar. Metanın yer değıştirmesinde paranın rolü sürece dâhil olan kişilerin bilincine şekil verir(Cox, 20 Eylül 2022).

Toplumun paraya karşı tutumu paranın daha fazla para oluşturduğu ve genişleyen bir değere sahip olduğu düşüncesidir. Tüm üretim faktörleri paranın zenginlik üreticisidir. Bu nedenle para büyük değerk kazanır; fakat tüm insani arzularımız Marx'ın sahip olma arzusu dediğı şeye dönüşür. Özel mülkiyet o kadar tek taraflı bir hal alır ki ona sahip olduğumuz zaman içinde yaşadığımızda, giydiğimizde, yediğimizde Marx'ın sahip olma duygusu dediğı şeye dönüştüğünde ona sahip oluruz (Cox, 20 Eylül 2022).

Metalaşmayla ilgili kavramlar veya gelişmelere bakıldığında genel olarak metalaşma değeri olmayan bir şeyin (su,hava,hayal..) farklı anlamlar işlevler ve özellikler yüklenerek değerkli hale getirilmesidir.

3. SU HAKKININ HUKUKİ TEMELLERİ

Su insan yaşamının olmazsa olmaz en temel unsurdur. Su insan hayatının en önemli unsuru olması nedeniyle başka maddelerle ikame edilemez bir kamu malıdır. Su insanın hayatta kalabilmesi için en önemli madde olduğundan insanın diğer tüm haklarını koruyabilmesi için önce yaşamını sürdürmesi gerekeceğinden ve bunu da sağlıklı suya ulaşım ile gerçekleştirebileceğinden suyun en temel insan hakkı olması gerekmektedir. Bunun da hukuki olarak temellendirilmesi ve güvence altına alınması gerekmektedir.

3.1. Su Hakkının Hukuki Temelleri Hakkında Erken Gelişmeler

Su hakkının hukuki temelleri 1948 yılındaki Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'ne kadar uzanmaktadır. Bildirgede su hakkı ile ilgili özellikle bir madde olmadığından su hakkı bildirgede zımnen tanınmıştır. En temel yaşam kaynağı olarak suyun insan hakkı olarak kabul edildiği bildirgenin 3. maddesinde “Yaşamak, özgürlük ve kişisel güvenlik herkesin hakkıdır.” olarak ifade edilmiştir. Su hakkının bir kamu hizmeti olarak kabul edilmesi şartıyla Bildirgenin 21. Maddesi 2. Bendi “Herkesin ülkesinin kamu hizmetlerinden eşit olarak yararlanma hakkı vardır(1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Madde 21) içeriği ile su hakkını destekleyebilecek ikinci madde olarak karşımıza çıkar. 1948 yılı Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, yayımlandığı dönemin en önemli insani sorunları temel almıştır. Dolayısıyla dönemin en önemli konuları olarak vatandaşlık hakkı ve vatandaşlığa bağlı sağlanması gereken diğer haklar, çalışma hakkı ve bununla alakalı haklar ekseninde bir bildiri oluşturulmuştur. Bildirinin hazırlanmasında şüphesiz İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası yaşanan ekonomik buhranlar büyük rol oynamıştır.

Suyun bir hak olarak güvence altına alınması ile ilgili hükümler 1950 yılında yürürlüğe giren Cenevre Sözleşmesi'nde yer almaktadır. Bu sözleşmede savaş esirlerinin içme ve kişisel temizlikleri için gerekli olan suyun sağlanması zorunlu kılınmıştır. Bu hakkın sivillerle ilgili bir diğer maddesinde siviller için de sağlanması zorunluluk haline getirilmiştir. Cenevre Sözleşmeleri'nde savaş zamanlarında sivil halkın hayatta kalabilmesi için su kaynaklarına saldırılması ve kullanılamaz hale getirilmesi de yasaklanmıştır (Topçu, 2008).

Cenevre Sözleşmesi'nin su hakkı konusundaki en önemli kısmı insanların her durumda suya erişiminin sağlanması gerekliliğini savunmuş olmasıdır. Sözleşmelerin, bu yönüyle su hakkının uluslararası seviyede dikkate alınması gerekliliğini gündeme getirmek için mühim bir temel oluşturduğu söylenebilir. Sözleşmelerden çıkarılabilecek en önemli çıkarımlardan biri savaş zamanında bile korunan su hakkının barış zamanında da korunacağı çıkarımıdır.

Su hakkı tartışmalarının başlamasında çevresel sorunların sanayinin etkisiyle gözle görülür seviyelerde hissedilmesi ve su kaynaklarının giderek azalmaya başlamış olmasının etkisi büyüktür. Çevresel sorunların hissedilmeye başlandığı ve dikkatle değerlendirilmeye çalışıldığı 70li yıllarda çevrenin önemli bir unsuru olan su da tartışmaların odak noktalarından birini oluşturmuştur. İlk olarak 1972 yılında İsveç'in başkenti Stockholm'de Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı'nda ülkelerin çevreye karşı sorumluluklarını kabul etmesi ve bunun insanların yaşamının devamını sağlaması için başlıca koşul olduğu noktasında fikir birliğine varılması amaçlanmıştır (Özdek, 1993). Bu amaç doğrultusunda birinci ilke olarak insana insanca yaşamaya yeterli yaşam koşullarını sağlayan bir çevrenin gelecek nesiller adına korunması, geliştirilmesi yükümlülüğü kabul edilmiştir. İkinci ilke olarak şimdiki ve gelecek nesillerin ihtiyacına uygun olarak planlama, düzenlemenin gerçekleştirilmesi ile ve bu kaynaklardan flora, fauna, hava, su ve toprağın örneklerinin korunması gerektiği belirtilmiştir. Konferansta su, çevrenin korunması gereken kaynaklardan biri olarak değerlendirilmiş olup özellikle su hakkından bahsedilmemiştir.

Su hakkından ilk olarak 1977 yılında Mar del Plata Konferansında bahsedilmiştir. Konferansta içme suyu ilk defa insan hakkı olduğu kabul edilmiştir. Konferansta suyun gerekliliğine dikkat çekilmiştir ve bu konudaki tartışmaların başlangıcı için zemin hazırlamıştır. Konferansta suya ulaşımın ve sağlıklı suyun her insan için bir hak olarak tanımlanması normal yaşantılarında suya ulaşımında güçlük çeken veya ulaşamayan dezavantajlı grupları akıllara getirmiştir. Bu grupların başında suya erişimde sorunlar olduğunda suya erişmekte birincil olarak sorun yaşayabilecek olan çocuklar ve kadınlar olarak değerlendirilmiştir.

Dezavantajlı gruplar olarak değerlendirilen kadınlar ve çocuklar için Birleşmiş Milletler'in su hakkından bahsettiği sözleşmeler kaydedilmiştir. Bunlar; "Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme" ve "Çocuk Hakları

Sözleşmesi”dir. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme 1979 yılında kabul edilmiş ve 1981 yılında yürürlüğe girmiştir. Sözleşmenin 14. Maddesinde “Kırsal Alandaki Kadınların Hakları” başlığı altında 2. Madde (h) bendinde su hakkı düzenlenmiştir. İlgili madde:

2) Taraf devletler erkekler ile kadınlar arasında eşitliği sağlamak üzere, kırsal alanda meydana gelen gelişmelere katılmaları ve bu gelişmelerden yararlanmaları için kırsal alanda yaşayan kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve bu kadınlara özellikle aşağıdaki hakları tanır;

h) Özellikle konut, sağlık, aydınlanma, içme suyu, ulaşım ve iletişim hizmetleriyle ilgili yeterli yaşam standartlarından yararlanma hakkı (Tuskon, 2020).

Sözleşmede kırsal alanda yeterince içme ve kullanma suyu hizmetlerinin yerel yönetimler tarafından sağlanmamış olması ve kırsal alanda yaşayan kadınların konakladıkları hanelere su taşımalarından yola çıkılarak eşitlik sağlanabilmesi amaçlanmıştır. Kırsal alanlardaki kadınlar hanelere su taşıma görevlerini yerine getirirken eğitim alma ve ekonomik faaliyetlere katılma haklarından yararlanamamakta ve bu durum kadın erkek eşitsizliğine yol açmaktadır.

Akademisyenler, 21. yy sonunda BM'nin sanitasyon ve suyun insan haklarının açısından tanınmasını ele aldılar ve gündeme getirdiler. İnsan hakkı olarak suya tanımlayan hukuk profesörü; Stephen McCaffrey 1992 yılında Pasifik Üniversitesi'nde : "Böyle bir hakkı ifade ederken; gıda ve beslenme hakkının bir parçası olduğunu, en temelde yaşam hakkı ve sağlık hakkının parçası olarak öngörülebileceğini." söylemiştir. Dr Peter Gleick 1999'da McCaffrey şunları ekledi: "Temel su ihtiyacına ulaşım, uluslararası hukuk ile açıktan veya örtülü biçimde desteklenen insan hakkıdır." (Gleick, 2007, aktaran; Tomanbay 2008)

1966: Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi'ni (ICCPR) kapsayan “Uluslararası İnsan Hakları Bildirgesi”; 1966: 1966 Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hak Sözleşmesi'nin (ICERS) 11. ve 12. Maddeleri ve 1948: İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (UDHR) 25. Maddesi, su ve sanitasyona yönelik insan haklarının ve suyla ilgili diğer hakların dünya çapında bir kararnamede tanınmasını belgeledi.

ICESCR uygunluğunu denetleyen BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), 2002'de Genel Yorum 15 ile bu akademisyenlerle aynı görüşleri savunmuştur. Su hakkının belirli kalite standardına sahip olma hakkının olduğu vurgulanmıştır. Olması gereken en iyi standartlarda yaşama ve sağlık hakkına sahip olabilmek için yeterli barınma ve yiyecek hakkına sahip olmak gerekir. İlişkili olarak insan hakkı ele alınırsa herkesin ev içi ve kişisel kullanımını karşılayabilecek güvenli, yeterli, erişimi kolay, uygun fiyatlı ve kabul edilebilir nitelikte suya ulaşma hakkı sağlanmalıdır. Susuzluğa dayalı ölüm riskini önlemek, azaltmak amacıyla güvenilir yeterli miktarda su şarttır.

Su, hastalıkların önlenmesi, kişisel ve ev içi tüketim, hijyenik ihtiyaçları sağlamak amacıyla önem arz etmektedir. Genel Yorum 15'in yayınlanmasıyla birkaç ülke ICESR anlaşma yükümlülükleri kapsamında su hakkını kabul ettiler. Bu ülkelere örnek verecek olursak; Almanya, Hollanda, Birleşik Krallık. BM İnsan Haklarının Teşviki ve Korunması Alt Komisyonu 2005 yılında su ve sanitasyonun insan hakkı olarak ulaşmalarına yönelik kılavuzlar yayımladı. Sanitasyonu içeren olması gerekliliklerle ilgili insan hakları bakımından oluşan yükümlülükler tanımlandı ve CESCR, sanitasyonun bütün eyaletlerin tanınması gerektiği görüşünü açıkladı.

28 Temmuz 2010 tarihli 64/292 sayılı Genel Kurul Kararı'yla 122 ülke "Su ve Sanitasyon İnsan Hakkı'nı resmi olarak kabul etti. Her canlının kabul edilebilir, maliyeti uygun (haneye giren gelirin %3 ünü aşmaması), güvenli, fiziksel erişilebilir (1000m içerisinde su kaynağı olmalı), ev içi ve kişisel ihtiyaçlar için yetebilecek suya erişim hakkını tanıdı." Genel Kurul hijyen içme suyunun "hayatın devam edebilmesi ve bütün insan haklarının tam manasıyla kullanılması adına şart" olduğunu ilan etti. 2010 Eylülde BM İnsan Hakları Konseyi, sanitasyon ve suyun insan hakkının bir parçası olduğunu onaylayan karar aldı.

Catarina de Albuquerque'nin "Güvenli içme suyuna ve sanitasyona erişimle ilgili insan hakları yükümlülükleri konusunda bağımsız uzman" görev süresi uzatıldı. "Güvenli içme suyu ve sanitasyon insan hakkı konusunda Özel Raportör" şeklinde yeni bir adlandırma yapıldı. Sanitasyon ve suyun insan hakkı bağlamında açıklanmaya devam edildi.

Raportör olarak, Su ve Sanitasyonda Devlet Dışı Hizmet Sunumuna İlişkin İnsan Hakları Yükümlülükleri (2010); Su ve Sanitasyon Haklarının Gerçekleştirilmesi için

Finansman (2011); Su ve Sanitasyon Haklarının Gerçekleştirilmesinde Atık Su Yönetimi (2013); ve Su ve Sanitasyon Haklarının Gerçekleştirilmesinde Sürdürülebilirlik ve Gerilememe (2013). Léo Heller, sanitasyon ve güvenli içme suyu insan hakları bakımından 2014 yılında ikinci Özel Raportör olarak atanmıştır. Özel Raportör'ün görev süresini uzatılmış ve güvenli suya erişimle ilgili haklarda her devletin rolü tanımlanmıştır. 2015 tarihli Genel Kurul Kararı 7/169, "Güvenli İçme Suyu ve Sanitasyon İnsan Hakları" bildirisi şeklinde isimlendirildi. Sanitasyon hakkı ve su hakkıyla karşılaştırıldığında farkı kabul edildi.

Bir diğer Birleşmiş Milletler sözleşmesi olan Çocuk Hakları Sözleşmesi 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye'de 2 Ekim 1995'te uygulanmaya başlanmıştır. Sözleşmede ana amaç çocukların haklarının korunması olmakla birlikte temiz içme suyu sağlama yükümlülüğü yeterli yaşama standardının bir unsuru olarak bulunmaktadır. Sözleşmede temel sağlık hakkı ile ilgili olmak üzere temiz içme suyu sağlanması gerekliliği, Madde 24/2 (c)'de ilerleyen satırlardaki gibi belirtilmiştir.

“Madde 24

2 Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:

c) Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanı sıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi.” yer almıştır (UNICEF, 2019).

Görüldüğü üzere sözleşmeye taraf olan devletler çocukların bulaşıcı hastalıklara yakalanmalarını önlemek ve beslenme ile ilgili durumlarını sağlıklı çerçevede yürütmek için temiz içme suyu sağlanması ile ilgili önlemleri almakla yükümlüdür. Bununla birlikte temiz içme suyunu çocuk sağlığı ile ilişkilendiren ilk kayıt Afrika Çocuk Hakları ve Esenliği Şartı'nda geçmektedir. İlgili dokümanda ‘Sağlık ve Sağlık Hizmetleri’ başlığı altında 14.maddede her çocuğa çocukların fiziksel, zihinsel ve ruhsal sağlık durumlarının en üst seviyede korunması için temiz içme suyu sağlanması yükümlülüğünden bahsedilmektedir.(İHD, 20 Eylül 2022)

Su hakkının daha açık bir şekilde tartışılmasının, kullanılabilir sağlıklı suyun giderek azalması ile ters orantısı bulunmaktadır. Su kaynakları azaldıkça su hakkının

tartışılması ve gündem olması giderek artmıştır. 1990'lı yıllar su hakkının daha fazla tartışıldığı yılların başlangıcıdır. Nitekim 1992 yılında Dublin'de Uluslararası Su ve Çevre Konferansı gerçekleştirilmiştir.

Konferansta, suyun ekonomik önemi olan bir kaynak olduğu tespitinden hareketle, temel bir hak olarak bütün insanların temiz suya kabul edilebilir bir fiyatla erişme hakkı olduğu ifade edilmiştir. Konferanstaki bu yaklaşıma dayanak olarak suya erişimin ücretsiz olması gerekçesi, suyun israf edilmesi olarak gösterilmiştir.

Dublin İlkeleri'nde su ekonomik değer olarak ifade edilmiş ayrıca, temiz suyun, kalkınmaya ve çevrenin sürdürülebilirliğinde en önemli kaynak olduğu tespit edilmiştir.

1992 yılında Dublin Konferansı'nın ardından Rio'da Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Konferans sonucunda “sürdürülebilir kalkınma” modeli benimsenmiştir. Bu model çerçevesinde bir belge olarak düzenlenen Gündem 21'de ise tatlı su kaynaklarının kalitesinin korunması ile ilgili bildiri maddesi yer almıştır. Bu konferansta su, sürdürülebilir kalkınma modeli içinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla suyun özellikleri ve kullanım çeşitliliği dikkate alınarak su, sosyal ve ekonomik kalkınmayı sağlayan doğal bir kaynak olarak görülmüştür. Dublin konferansında suyun ekonomik bir mal olarak görülmesini destekleyici şekilde suyu kullananlardan belirlenecek uygun bir bedelin alınması telkin edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri gereği suyun yönetimi için de her türlü planlama ve geliştirmenin yapılması deklare edilmiştir.

Su hakkı 1994 yılında yapılan Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı'nda bir kere daha gündeme gelmiştir. Bu konferansta sürdürülebilir kalkınmanın merkezine insan alınarak insanların yaşam standartlarının sağlanmasıyla sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilebileceği ifade edilmiştir. Konferansın eylem programında insanların aileleri ve şahsı için yeterli giyecek, su, yiyecek, kişisel ve yaşadığı çevrenin temizliği gibi imkânları sağlama haklarından bahsedilmiştir.

Yukarıda belirtilen tüm belgelere rağmen 1990'ların sonuna gelindiğinde giderek ilerleyen su sorunu çözüme kavuşmak bir yana giderek büyümeye devam etmiştir. Konferanslarda alınan kararlar çoğunlukla belgelerde kalmış ve sanayi kalkınması gerçekleşmiş ancak sürdürülebilir kalkınma ilkeleri takip edilmemiştir. Dolayısıyla korunması gereken doğal kaynakların başında gelen su ile ilgili kısıtlar sürekli

artmaya devam etmiştir. Birleşmiş Milletler bünyesinde giderek kötüleşen bu durum ile ilgili alınması gerekli tedbirler yine gündeme gelmiş ve 2000’li yıllara girilirken 189 ülke tarafından benimsenmiş Birleşmiş Milletler Milenyum Deklarasyonu adı altında bir bildirge yayımlanmıştır.

Birleşmiş Milletler Milenyum Deklarasyonu’nda su sorununun çözümü için bütüncül bir kalkınma hedefi iddiası ortaya atılmıştır. Bildirgede temelde yoksulluk, açlık, eğitim, kadın erkek eşitsizliği, çocuk ölümleri, anne ölümleri, hastalıklar ve çevre sorunlarının azaltılması hedeflenmektedir. Belirtilen hedeflere ulaşmak için en önemli unsurun sağlıklı suya ulaşmak olduğu vurgulanmıştır.

Milenyum Deklarasyonunda tartışılan konular yüzyıl için öngörülen temel başlıklar olduğundan kendisinden sonra düzenlenen konferansları etkilemiştir. Bu bağlamda 2002 yılında Johannesburg’ta düzenlenen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi’nde ve konferans sonrasında hazırlanan uygulama planında deklarasyona atıfta bulunulmuştur. Bununla birlikte 1992 yılında Rio’da yapılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda ortaya çıkan Gündem 21’in daha ileri düzeylerde yaşama geçirilmesine ilişkin programa da sahip çıkmıştır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, 2002).

Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi’nin amacı, Rio’da alınan kararların uygulanamaması ve hedeflere ulaşılamamasının arkasındaki sebeplerin incelenerek uygulamada yaşanan zorluklara çözüm getirmektir. Bu bağlamda Rio Konferansı’ndan sonraki on yılı sürdürülebilir kalkınma bakış açısıyla değerlendirmeye alan zirve uygulamaya yönelik somut hedefler belirlemeyi amaçlamıştır. Zirvenin çıktılarında biri olan Johannesburg Uygulama Planı’nda temel olarak, yoksullar öncelikli olmak üzere su, sanitasyon ve enerjiye erişimin artırılması, tarımsal verimliliğin geliştirilmesi, tehlikeli atıkların yönetimi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekosistem yönetimin geliştirilmesi konularının üzerinde durulmuştur.

Suya ulaşım ve sanitasyon ile ilgili konular Johannesburg Uygulama Planı’nın dördüncü bölümünde “Ekonomik ve Sosyal Kalkınmanın Doğal Kaynak Temelinin Korunması ve Yönetilmesi” başlığı altında 25. Maddede şu şekilde belirtilmiştir (Topçu,2008):

25. Gerekli mali ve teknik yardımla birlikte, içme suyuyla ilgili Binyıl Kalkınma Hedefinin gerçekleştirilmesi için eylem programları başlatılması. Bu konuda, Binyıl Bildirgesinde de belirtildiği gibi, temiz içme suyu ve uygun sanitasyon imkanlarından yoksun insan oranının 2015 yılına kadar yarı yarıya azaltılması hedefini benimsiyoruz. Bu amaçla yapılması gerekenler şunlardır:

a. Sanitasyon altyapısını ve hizmetlerini sağlamak üzere uluslararası ve yerli kaynakların harekete geçirilmesi, teknoloji transferi, örnek uygulamaların yaygınlaştırılması ve kapasite geliştirmenin desteklenmesi. Bu altyapı ve hizmetlerin yoksulların gereksinimlerini karşılayıcı ve toplumsal cinsiyet konusuna duyarlı olmasının sağlanması;

b. Halkın bilgilendirilmesinin ve katılımının sağlanması. Kadınları da kapsayacak her düzeydeki bu bilgilendirme ve katılımı, su kaynakları yönetimi ve proje uygulamalarına ilişkin politika ve karar alma süreçlerinin desteklenmesi;

c. Su yönetimi ve kapasite geliştirmeyi, ulusal düzeyde ve gerektiğinde bölgesel düzeyde gerçekleştirmeye yönelik öncelikli hükümet girişimlerinin, bütün paydaşların desteğiyle yaygınlaştırılması; bu arada Gündem 21'in 18. bölümünün yaşama geçirilmesi için yeni ve ek mali kaynaklarla yenilikçi teknolojilerin devreye sokulması;

d. Sağlıkla ilgili tehlikeleri azaltmak ve ekosistemleri korumak üzere su kirliliğini önleyici girişimlerin yoğunlaştırılması; bu amaçla, sanitasyon, evsel ve endüstriyel atıkların arıtımı gibi alanlarda uygun teknolojilerin geliştirilmesi, yer altı sularının kirlenmesinin yol açtığı sonuçların hafifletilmesi ve ulusal ölçekte izleme sistemleri ile etkili yasal çerçevelerin oluşturulması;

e. Sürdürülebilir su kullanımını yaygınlaştırmak ve su kıtlığı gibi sorunları ele almak üzere gerekli önleme ve koruma tedbirlerinin alınması;

Uygulama Planı'nın 26. Maddesinde ise gelişmekte olan ülkelere 2005 yılından önce entegre su kaynakları su kullanım verimliliği ve su kaynakları yönetimi planlarının yapılması için verilecek destekler için adımlar belirlenmiştir. Planın izleyen maddeleri olan 27, 28 ve 29. Maddelerde de tatlı su kaynaklarının yönetimiyle alakalı içerikler bulunmaktadır. Plandan anlaşılabileceği gibi su kullanımının ve su kaynaklarının yönetimi ile ilgili düzenlemeler önceki konferans ve bildirgelerden daha ciddi ve kapsamlı olarak değerlendirilmiştir. Plandaki su ile ilgili maddelerden Dublin Konferansı'ndan bu yana suyun ekonomik değeri olduğunun kabulünün bu planda da devam ettiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte her kesimin suya ulaşımının sağlanmasında suyun kullanım bedeli belirlenirken yoksulların ve dezavantajlı grupların da gözetilmesi yinelenmiştir.

3.2. 15 Numaralı Genel Yorum

Su hakkı ile ilgili hukuki gelişimler incelenirken Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin 15 Numaralı Genel Yorumu mutlaka dikkate alınmalıdır. Cenevre'de 11- 29 Kasım 2002'de yirmi dokuzuncu oturumda su hakkı tartışılmıştır.

15 numaralı genel yoruma göre su, insan yaşamının vazgeçilmez, ikame edilemez sınırlı bir kaynağı ve ayrıca kamu malını ifade eder. Su hakkı, her insanın ihtiyaçlarını karşılayacak hayatı yaşamasını sağlayacak zorunlu haktır. Ayrıca su hakkı, diğer insanlık haklarının sağlanması için bir ön koşuldur. Komite, ülkelerde su hakkının tanınmaması sorunuyla karşılaşmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü 2000 yılı itibarı ile yaklaşık 1,1 milyar insanın günlük 20 litrelik güvenli suya ulaşma imkanının olmadığını ve yaklaşık 2.4 milyar insanın gerekli sağlık koşullarına sahip olmadığını belirtmiştir. (WHO, 2000.) Bu durum su kirliliğinin ve suyla ilgili hastalıkların en temel sebebidir. Su kaynaklarının kümülatif olarak kirlenmesi, aşırı kullanımı nedeniyle tükenmesi ve eşit olmayan dağıtımı mevcut bulunan yoksulluk seviyesini daha da artırmaktadır. Bu genel yoruma taraf devletler herhangi bir ayırım gözetmeksizin her insana su hakkını sağlamak üzere alınacak tedbirleri hayata geçirmek durumundadır.

15 numaralı genel yorum her bireyin yeterli, güvenli, erişilebilir suya hakkı olduğunu öngörmektedir. Burada yeterli suyun tanımının yapılması gereklidir. Su hakkının yerine getirilmesi için gerekli olan yeterli su farklı şartlarda değişiklik göstermekle birlikte aşağıdaki unsurlar her durumda geçerliliğini korumaktadır (Uyar L., 2006):

- 1) Yeterlilik: Bireylere sağlanan su miktarı yeterli ayrıca kişisel ihtiyaçlarla, ev ihtiyaçları için sürekli olmalıdır. Su genellikle içme, temizlik, yemek hazırlama gibi ihtiyaçlarda kullanılmaktadır. Her bireyin ihtiyacı olan su miktarı Dünya Sağlık Örgütü ilkeleriyle uyum göstermelidir. Bazı bireyler ve topluluklar sağlık, iklim ve çalışma şartları nedeniyle ek suya ihtiyaç duyabilirler.
- 2) Kalite: Her kişisel kullanım ve ev içi kullanımlarda gerekli olan su; mikroorganizmalar, kimyasallar, radyoaktif maddeler içermemelidir. Ayrıca su her kişisel kullanım ve ev içi kullanım için uygun renkte ve kokuda olmalıdır.
- 3) Erişilebilirlik: Su, ayrımcılık yapılmadan, herkes açısından erişilebilir olmalıdır. Erişilebilir olmanın birbiriyle uyumlu dört maddesi vardır.

- i) Fiziksel Erişilebilirlik: Suyla ilgili hizmetlere toplumun tüm bireylerinin güvenli ve eşit olarak ulaşması sağlanmalıdır. Yeterli, güvenli ve kabul edilebilir su her konutun ve kurumun yakınında olmalıdır. Suyla ilgili bütün olanaklar ve hizmetler sanitaryona önem verilmelidir. Su olanak ve hizmetlerine erişim sırasında fiziksel güvenlik tehdit edilmemelidir.
- ii) Ekonomik Erişilebilirlik: Suyla ilgili hizmetlerin bedeli herkesin ödeyebileceği miktarda olmalıdır.
- iii)Ayrımcılık yapmama: Toplumun tüm kesimlerinin suya erişilebilirliği mümkün kılınmalıdır.
- iv)Bilgiye erişebilme: Erişilebilirlik suyla ilgili her konuda bilgi isteme, bilgi alma gibi hakları vermelidir.

Hizmet Düzeyi	Olası su miktarı
Erişilemez	Çok düşük(sıklıkla günlük kişi başına 5 litreden daha az)
Temel Erişim	Yaklaşık olarak günlük kişi başına 20 litre
Orta Düzey Erişim	Yaklaşık olarak günlük kişi başına 50 litre
Optimal Erişim	Yaklaşık olarak günlük kişi başına 100-200 litre

Tablo 3.1. Tüketim miktarı

Kaynak: (Güvener, 2006: 41; WHO, 2003: 13.Aktaran Topçu 2008, 36)

15 Numaralı Genel Yorum’da kullanılabilir su; renk, koku, tat ve mineral açısından standartlara uygun, yeterli ve erişilebilir olmalıdır. Erişilebilir suyu Dünya Sağlık Örgütü’ne göre her evde ve birçok musluktan akabilen kesintisi olmayan ve yukarıda belirttiğimiz özelliklerdeki sudur. Bu su kullanımı optimal erişim düzeyindeki suyun tarifidir.

Hizmet Düzeyi	Uzaklık/Zaman
Erişilemez	1 kilometreden daha fazla ya da su alıp gelme 30 dakikadan daha fazla
Temel Erişim	1 kilometre içinde / alıp getirme 30 dakika içinde
Orta Düzey Erişim	Suyun en azından bir musluk aracılığıyla sağlanması (ya da 100 metre içinde ya da toplam alıp getirme süresi 5 dakika)
Optimal Erişim	Suyun ev içinde çok sayıda musluk aracılığıyla sağlanması

Tablo 3.2. Suya erişim

Kaynak: (Güvener, 2006: 41; WHO, 2003. Aktaran Topçu 2008, 36)

15 Numaralı Genel Yorum genel uygulamaya tabi olan ayrımcılık yapmama ve eşitlik gibi özel konularla ilgili hükümler de içermektedir. Bu kapsamda kadın erkek eşitliği esas alınarak her bireyin sözleşme hükümlerinden yararlandırılması yükümlülüğü devlete yüklenmiştir. Dolayısıyla sözleşme, ırk, dil, yaş, cinsiyet, fikir, köken, engellilik durumu, sağlık sorununa sahip olma, cinsel tercih, medeni durum,

statü gibi daha da çeşitlendirilebilecek başlıklarda su hakkından herkesin eşit derecede yararlanmasını ortadan kaldıracabilecek her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. Bununla birlikte sözleşmeye taraf devletler ayrımcılığın yapıldığı bireylerin veya toplulukların su hakkından yoksun bırakılmalarını önlemek için önlemler alınması gerekliliği belirtilmiştir. Su kaynaklarının kullanımında ve birey veya topluluklara tahsisinde toplumun tamamının gözetilmesi taraf devletler tarafından güvence altına alınması gerekliliği sözleşmede yer alan bir diğer husustur. Sözleşmede özel grupların taraf devletler tarafından ayrıca gözetilmesi gerekliliği yer alır. Su hakkı her insana tanınmış bir hak olduğundan bu hakka ulaşmakta zorluklarla karşılaşabilen veya karşılaşması olası kadınlar, çocuklar, mülteciler, sığınmacılar mahkûm ve tutuklular gibi gruplara taraf devletler bu hakkın sağlanması için özel yöntemler sağlayabilmelidir.

Sözleşmenin genel hukuki yükümlülükler bölümünde mevcut kaynakların sınırlı olduğu da kabul edilerek sözleşmenin aşamalı olarak gerçekleştirilmesinin öngörüldüğü belirtilir. Ancak bununla birlikte hakkın sağlanması için ivedilikle etki doğuracak yükümlülüklerle de yer verilmiştir. Dolayısıyla taraf devletler tarafından atılacak adımlar toplumun her bölümünü kapsayıcı biçimde kararlı ve somut aynı zamanda su hakkının her birey için tam olarak gerçekleştirilmesini sağlayacak nitelikte olmalıdır. Taraf devletlerin gerçekleştirmesi gereken ilerlemeler konusundaki yükümlülükleri suyun her birey için hayati önem arz etmesi sebebiyle mümkün olan en hızlı bir biçimde ilerlemeler gerçekleştirilmesi gereken aksiyonları içerir.

Su hakkı temelde devletlere üç tür sorumluluk yükler:

1) Saygı Duyma Yükümlülüğü

Saygı duyma yükümlülüğü devletlerin su hakkını kullanılmasına her türlü müdahalelerden kaçınmasını gerektirir. Yükümlülük, taraf devletlerin uygulamalar geliştirirken bireylerin yeterli suya eşit oranlarda ulaşımını engelleyen herhangi bir uygulama ve durumdan kaçınmasını içerir. Bununla birlikte suyun tahsisi ile ilgili uygulamalara keyfi olarak müdahaleler, su kaynaklarına devlet kaynaklı faaliyetler ile atık bırakma, su hizmetlerine ve su teminini sağlayan altyapıya erişime kısıtlamalar getirmek gibi eylemler de kaçınılması gereken eylemler arasındadır.

2) Koruma Yükümlülüğü

Koruma yükümlülüğü kapsamındaki taraf devletlerin görevi, su kullanımı hakkının üçüncü kişiler tarafından sekteye uğratılmasını önlemeye yönelik tedbirlerin alınmasını içerir. Üçüncü kişiler tanımı ile kapsamak istenen grup içerisinde şirketler, diğer tüzel kişiler, bireyler, gruplar ve bunların otoritesinde olan çalışanlar yer alır. Taraf devletlerin koruma görevi, her bireyin ulaşabilmesi gereken eşit ve gerekli miktarda suya ulaşımını engelleyen, su kaynaklarını kullanılamaz hâle getiren ve eşit olmayan bir biçimde kullanan üçüncü kişileri sınırlandırmayı gerektirir. Taraf devletlerin üçüncü kişileri su hakkının sağlanması adına devletin mevzuat oluşturma yetkinliği ile birlikte etkin ve hukuki bir şekilde sınırlandırması gereklidir. Bununla birlikte devletler, su hizmetlerinin üçüncü kişilerce verildiği hallerde, su hizmetini sağlayan üçüncü kişilerin su hakkını gözeterek şekilde her birey için eşit, yeterli ve fiziki olarak ulaşılabilir suya ulaşım hakkını tehlikeye atmadığından emin olmalıdır.

3) Yerine Getirme Yükümlülüğü

Üç ayrı başlık altında incelenen yerine getirme yükümlülüğünü; kolaylaştırmak, geliştirmek ve sağlamak olarak ayırmak mümkündür. Kolaylaştırma yükümlülüğü ile tarif edilen hususlar, taraf devletlere su hakkının sağlanmasında bireylere ve topluluklara haktan faydalanmalarını sağlamak için tedbirler alma yükümlülüğü getirir. Geliştirme yükümlülüğü, su kaynaklarının korunması ile birlikte suyun aşırı kullanımını engelleyici yöntemleri ve bunların sağlanması ile ilgili yeterli düzeyde eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi faaliyetlerini kapsar. Sözleşmeye taraf olan devletler aynı zamanda bireyler ve topluluklara suyun bireyler ve topluluklar için ulaşılabilir olmadığı durumlarda su sağlama yükümlülüğüne de sahiptir. Üç ayrı başlık altında incelenen yerine getirme yükümlülüğünün sağlanabilmesi için taraf devletlerin diğer tedbirlere ek olarak suyun makul ve ödenebilir bir ücretle hizmete sunulması için düşük maliyetli teknolojilerin geliştirilmesi, düşük ücretlendirme veya dezavantajlı, suyun bedelini ödeyemeyen, gruplara ücretsiz tedarik edilmesi konusunda da çalışmalar yapması gereklidir.

Su hakkının sağlanması konusunda ihlaller yaşanması mümkün olduğundan sözleşmede ihlal durumlarında taraf devletlerin sözleşmede belirtilen yükümlülükleri karşıladıklarını ve su hakkının sağlandığını ortaya koyacak uygun tedbirleri aldıklarını göstermeleri gerekmektedir. Sözleşmede taraf devletin su hakkını

sağlayamadığı durumlarda bunun kaynağının devletin isteksizliği veya devletin imkân yoksunluğu olabileceği belirtilmektedir. Şüphesiz ki her iki durum birbirinden devletin su hakkına yaklaşımı bakımından önemli farklılıklar doğurur. Su hakkının gerçekleştirilmesi konusunda mevcut bulunan kaynaklarını azami şekilde kullanmak konusunda isteksiz olan devletler sözleşmede taraf oldukları yükümlülükleri ihlal etmektedirler. Öte yandan kaynak yetersizliğinin sözleşme hükümlerine uymayı imkânsız kıldığı durumlarda ise devlet su hakkını sağlamak üzere gerçekleştirmiş olduğu tüm çabayı göstermek ve ispatlamakla yükümlüdür.

3.3. Su Hakkı İle İlgili Diğer Gelişmeler

Su yönetimi ile ilgili ticari yaklaşım 1970’lerde başlamıştır. Suyun metalaşmasında Dünya Su Konseyi, Dünya Bankası, Küresel Su Ortaklığı, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), Birleşmiş Milletler gibi bir çok uluslararası kuruluş rol oynamaktadır. 1970 ile 1990’lı yıllar arasında bu kurumların su yönetimiyle ilgili savunmaları şöyledir: Su kaynakları yerel yönetimler tarafından fiyatlandırma ve planlama yapılarak yönetilebilmelidir. Su yönetimiyle ilgili, kamu kuruluşlarının suyu ekonomik bir meta gibi kullanmalarına neden olacak işlevler ve önlemleri üzerinde durulmuştur. Bu kurum ve kuruluşlar 1990’lı yıllardan günümüze kadar kapsamlı planlama yaklaşımının negatif yönlerini öne çıkarmaktadır. “Su yönetimi” tanımı önceden, suyu merkezinden kullanıcıya götürme olarak ifade ediliyordu. Bu tarihten sonra “su yönetimi” tanımı “mali yapının yönetimi” ve “örgütlenme” yi içerecek şekilde genişletildi (Güler, 1999: 7).

Bolivya Devleti’nin Birleşmiş Milletler büyükelçisi girişimiyle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 28 Temmuz 2010’da yapılan oylamayla birlikte suyun temel bir insanlık hakkı olduğunu kabul etmiştir. Bu kabulün ardından Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi, artık bir hak olarak tanınan suyu yaşam hakkı olarak kabul etmiştir. Bu iki önemli ve tarihi kabulün ardından bu hakların gerçekleştirilmesi ile ilgili birincil sorumluluğun insanların vatandaşı oldukları devletlerdeki hükümetler olduğu konsey tarafından deklare edilmiştir. Hükümetlerin bu hakları her vatandaşına sağlayabilmesi adına dezavantajlı grupları da dikkate alarak mevzuatlar oluşturmalarını önermiştir. Konsey tarafından bu hakların yerine getirilmesini engelleyen koşulların bertaraf edilmesi veya ihlal edilmesine karşın önleyici çözümler getirilmesi önerilmiştir.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'nin aldığı kararla birlikte artık su hakkı yasal olarak bağlayıcılığı olan bir hakka dönüşmüştür. Su hakkı diğer insan haklarıyla eşit seviyeye getirilmiş ve bu hak yerine getirilmediği takdirde yargıya gidilebileceği belirtilmiştir. Bu karar her bireyin yeterli ve sağlıklı suya ulaşımında önemli bir dönüm noktasını temsil etmektedir.

20 – 22 Haziran 2012 tarihinde Rio da Janeiro'da Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı gerçekleştirilmiştir. Konferansın sonuç metninde “The Future We Want” içerisinde konferansın tarafları güvenilir içme suyu ve hıfzıssıhhanın sağlanması konusundaki vaatlerini yinelemişlerdir. Bu deklarasyon Birleşmiş Milletler üyesi bütün devletlerin su hakkını tanıdıkları ilk Birleşmiş Milletler deklarasyonu olması açısından önemlidir. Bu deklarasyondan sonra gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler toplantılarında üye devletler su hakkını yasal olarak tanıdıklarını tekrarladılar.(Altınörs, 2012)

Su hakkının hukuki gelişimi incelendiğinde ilk olarak su hakkından zımni olarak bahsedildiği, zamanla su kaynaklarının azalmasının da etkisiyle birlikte su hakkının diğer insan hakları gibi her bireye yasal olarak tanınan bir hak olma yolunda verildiği anlaşılmaktadır.

Devletlerin su hakkını sağlama yolundaki yükümlülüklerini sağlama yolunda Güney Afrika, Ekvator, Etiyopya, Kenya gibi ülkeler anayasalarında değişiklikler yaptılar. 2004 yılında yapılan referandum ile Uruguay suyu insan hakkı olarak kabul etti. Yine aynı şekilde 2012 yılında Meksika su hakkını tanımak için anayasasında değişiklik yaptı. Hollanda, Belçika, İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkeleri de su hakkını tanıyan devlet çözümleri gerçekleştirme konusunda çalışmalar yapmayı kabul etmekte.

3.4. Su Hakkının Ülke Yasalarındaki Yeri

Su hakkının tüm hukuki gelişimi incelendiğinde dünya genelinde bazı ülkelerin su hakkı ile ilgili vatandaşları için daha hassas yaklaşımlar sunduğu ve su hakkını kendi anayasalarına aldığı görülmektedir. Birçok ülke de anayasalarında su hakkı ile ilgili hüküm bulundurma bile diğer mevzuatlarında su hakkını tanıyan maddelere yer vermiştir. 2011 yılına kadar 17 ülke temiz suyun korunması veya kullanıcılarına sunulmasıyla ilgili hükümler içeren maddeleri anayasalarına almıştır (Boyd, 2011).

Afrika (m. 27), 1991 tarihli Kolombiya (m. 334), 2005 tarihli Demokratik Kongo Cumhuriyeti (m. 48), 1998 tarihli Ekvador (m. 23), 1998 tarihli Etiyopya (m. 90), 1996 tarihli Gambiya (m. 216), 2005 tarihli Kenya (m. 65), 1995 tarihli Uganda (m. 14), 1987 tarihli Filipinler (m. 11), 2004 tarihli Uruguay (m. 47) ve 1996 tarihli Zambiya (m. 112), gibi birçok ülkelerde halklarının erişilebilir, yeterli suya ulaşım hakkına sahip oldukları konusunda anayasalarında tanımışlardır. (Çolakoğlu, 2008).

Su hakkına anayasalarında yer vermeyen ancak diğer ulusal mevzuatlarında veya politikalarında su hakkını tanıyan birçok ülke bulunmaktadır. Bunlardan bazıları; Fransa, Almanya, Lüksemburg, Guatemala, Ukrayna, Arjantin, Hollanda, Kosta Rika, Belarus, Rusya, Norveç, Belçika, Brezilya, Kamerun, Romanya, İspanya'dır (Boyd, 2011). Aşağıda yer alan ilgili dava örneklerine bakıldığında su hakkının ne kadar önemli olduğu görülmektedir.

Su hakkıyla alakalı yapılan ilk kayda değer dava Bon Vista Mansions Sakinleri - Güney Büyükşehir Yerel Meclisi davasıdır. Davanın konusu yerel yönetimin bir apartman bloğunun (Bon Vista Konakları) su borçlarının ödenmemesinden dolayı su kesintisi yapılmasıyla mahkeme süreci başladı. Mahkeme herkesin suya erişim hakkı olduğu, kendi anayasalarına da uygun olarak, hükmünü verdi. Karar için gerekçelerden biride Gıda Hakkı Genel Yorum 12'ye ilişkilendiriyordu. Mahkeme "makul ve adil" düzeyde gerektiği kadar suya ulaşamamasını, su kesintilerinin olmasını yasa dışı işlem olduğu kararını verdi (UN, 20 Ekim 2021).

Mazibuko – Johannesburg Şehri davası iki ana maddeyle ilgiliydi. Temel su temininin ücretsiz olmasıyla ilgili politika, her kullanıcıya 6 kilo litre su temini sağlanması. Güney Afrika Anayasası'nın bölüm 27 ve Su Hizmetleri 11. bölüm ile çelişkide olup olmadığıdır (UNUCEF,20 Ekim 2021). Diğer mesele ise, ön ödemeli su sayaçlarının kullanımının yasal olup olmamasıdır. Yüksek mahkeme ön ödemeli sayaç kurulumunu yasalara aykırı buldu. Temel su temini ücretsiz sona erdiğinde sayaçlara su tedariki durdurulduğu için bu kesilmenin de yasalara uygun olmadığı kararına varıldı. Mahkeme, Phiri de yaşayanların kişi başı günlük 50 litrelik karşılıksız temel su ihtiyaçlarını gidermesi kararına vardı (WIKIQ, 20 Ekim 2021). Güney Afrika, Johannesburg şehrindeki Witwatersrand Üniversitesi Uygulamalı Hukuk Araştırmaları Merkezi'nin (CALS) ve Oakland, California'daki Pasifik Enstitüsünün bu konu hakkındaki çalışmaları nedeniyle 2008 İş Etiği Ağı BENNY

Ödülü'nü almalarını sağladı. Dr. Peter Gleick'in Pasifik Enstitüsünde, suyu insan hakkı olarak tanımlayan ve suyla ilgili temel insan gereksinimlerini önceleyen ilgili çalışmalarıyla katkıda bulundu (BM, 20 Ekim 2021). Davalılar Yüksek Temyiz Mahkemesine (SCA) başvurdu. Şehrin su politikasının, şehrin Güney Afrika Ulusal Standardında belirlenen asgari ayarı sağlama yükümlülüğüne ilişkin maddi açıdan hukuksal hatası olduğuna karar verildi. Ayrıca anayasalarının 27. maddesi uyarınca karşılıksız su ihtiyacı kişi başına günlük 42 litre su oldu kararı verildi. Yüksek Temyiz Mahkemesi (SCA) ön ödemeli su sayaçlarının kurulumunu yaşa dışı olarak tanımlandı, durumun düzeltilmesi için alınan karar 2 yıl askıya alındı (UN, 20 Ekim 2021).

Anayasanın oluşturduğu görevin, devletin olan kaynakları içerisinde suya ulaşım hakkının sağlanması için aşamalı olarak yasal tedbirlerin alınması gerektiğine karar veren Anayasa Mahkemesine gidilmiştir. Anayasa Mahkemeleri hükümetlerin yasama ve yürütme yetkileri dâhilinde bütçelerine uygun hareket edilebileceği ve hesap verilebilir nitelikte olması gerektiğine karar verdi. Kararda “ gereksiz yere sınırlandırıcı hükümet kavramı” geçmesi eleştirilmiştir (WIKIQ, 20 Ekim 2021).

Hindistan'da su hakkı ile alakalı iki dava önem arz etmektedir. Alınan kararlarda yaşam hakkı kapsamında güvenli ve yeterli su hakkının da yer alması vurgulanmıştır. Delhi de yaşayanların içme suyu ihtiyacını Jamuna Nehrinden karşılamak zorunda olmasına rağmen Haryana eyaletinin nehri sulama için kullanıyor olması su kullanımı açısından anlaşmazlıklara neden oldu. Evsel kullanımın ticari kullanımdan daha öncelikli olması Haryana eyaletinin Delhi'ye ulaşmasına yetecek miktarda suyu vermesi gerektiği kararı ilgili mahkemece verildi (WIKIQ, 20 Ekim 2021). Subhash Kumar- Bihar Eyaleti davasında Bokaro Nehri'ne çamaşırhanelerden çamur boşaltımının kamu yararına açılan davalarındandır. Hindistan Anayasası 21. Maddesinde yaşam hakkının, temiz sudan yararlanma hakkının da içermesine karar verilmiştir (WIKIQ, 20 Ekim 2021).

Su, paha biçilemeyecek kadar değerlidir. İkamesi olmadığı gibi, hayat su olmadan var olamaz. Mars'ta su izine rastlanmış olması fikrinin yarattığı heyecan, bunun bir göstergesidir. Rapor, suyun “değeri” kavramının genişletilmesi yönünde büyük bir ihtiyaç olduğunu; “değer” kavramı ile “maliyet” ve “fiyat” konseptlerinin karıştırılmaması gerektiğini de vurguluyor. Suyun maliyeti ve fiyatını ölçmek

mümkün olsa da “değer” konsepti bundan çok daha geniştir (WWDR, 20 Ekim 2021).

3.5. Türkiye’de Su Hakkı ve Kanuni Düzenlemeler

İnsanlık tarihi boyunca toplumlar medeniyetlerini su kaynaklarına yakın alanlarda inşa etmişlerdir. Dolayısıyla su ile ilgili konular toplumların yaşamında yönetilmesi gereken en önemli konuların başında gelmiştir. Suyun gerek bireysel olarak insan yaşamındaki gerekse toplumun yaşamındaki yeri göz önüne alındığında suyun kişisel amaçlarla ve diğer başka amaçlarla kullanımı ile ilgili kurallar geliştirilmiştir.

Günümüz hukuk dünyası, Roma Hukukundan etkilendiğinden su hakkı ile ilgili inşa edilen hukuk da Roma Hukukuna kadar dayanmaktadır. Bununla birlikte Osmanlı İmparatorluğu döneminde İslam Hukukundan önemli derecede etkilenilmiştir. Günümüz Türkiye’sinde su hukukunun tarihinden bahsederken her ikisinin etkilerini de görmek mümkündür. Osmanlı’da Tanzimat döneminde yasa niteliğinde kullanılan ‘Mecelle’ kurallarında sudan herkesin yararlanabileceği kabul edilir. Dolayısıyla su üzerinde herhangi bir mülkiyet tanınmamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda bu uygulamalar devam etmekle birlikte ilk detaylı anayasa olan 1924 Anayasasında su hakkı ve suyun kullanımı ile ilgili herhangi bir madde yer almamıştır. 1961 Anayasasında su ile ilgili direkt olarak hükümler yer almamakla birlikte suyun bir doğal kaynak olduğundan hareketle Anayasanın 130. Maddesinde sudan zımnen bahsedildiği öne sürülebilir. Anayasanın 130. Maddesinde doğal kaynakların üzerinde tasarruf hakkı tamamen devlete bırakılmış ve bu doğal kaynakların özel işletmelerce aranmasının veya işletilmesinin kanun kapsamında alınacak bir izin ile mümkün olacağı belirtilmiştir.

Bir sonraki Anayasa olan 1982 Anayasasının 168. Maddesinde su hakkı ve suyun kullanımı ile ilgili 1961 Anayasası ile paralel bir düzenleme yer almıştır. Anayasanın 168. Maddesi: “Tabii servetler ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Bunların aranması ve işletilmesi hakkı Devlete aittir. Devlet bu hakkını belli bir süre için, gerçek ve tüzelkişilere devredebilir. Hangi tabii servet ve kaynağın arama ve işletilmesinin, Devletin gerçek ve tüzelkişilerle ortak olarak veya doğrudan gerçek ve tüzelkişiler eliyle yapılması, kanunun açık iznine bağlıdır. Bu durumda gerçek ve tüzelkişilerin uyması gereken şartlar ve Devletçe yapılacak gözetim, denetim usul ve esasları ve müeyyideler kanunda gösterilir.” şeklindedir (T.C. Anayasa, 1982). Yeni

Anayasa ile birlikte devletin doğal kaynaklar üzerindeki hakkını belirli bir süre için gerçek ve tüzel kişilere hakkını devredebileceği ibaresi eklenmiş olup su hakkı ve suyun kullanımı ile ilgili açık bir hüküm yer almamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Medeni Kanunu'nda sular hakkında hükümlere yer verilmiştir. Kanunda özel mülkiyet sınırlarında bulunan sular ve özel mülkiyet sınırlarına dâhil edilemeyecek genel sular ayrı ayrı incelenmiştir. Özel mülkiyet konusu olabilecek sulara sahip olmak için toprağın mülkiyetine sahip olmak yeterlidir. Bu hak Kanunun 718. Maddesinde düzenlenmiştir: “Arazi üzerindeki mülkiyet, kullanılmasında yarar olduğu ölçüde, üstündeki hava ve altındaki arz katmanlarını kapsar. Bu mülkiyetin kapsamına, yasal sınırlamalar saklı kalmak üzere yapılar, bitkiler ve kaynaklar da girer.” (Medeni Kanun, 2002) Kanunda üzerinde özel mülkiyet hakkı elde edilemeyecek sular denizler, akarsular (nehirler, çaylar vb.) olarak değerlendirilmiştir. Bu tip su kaynaklarında özel mülkiyet söz konusu değildir.

Türkiye’de su kaynaklarının yönetimi ile ilgili cumhuriyetin ilk yıllarından beri birçok kanun çıkarılmıştır. Bunların ilki 1926 yılında yayımlanan 831 sayılı Sular Hakkında Kanun’dur. Kanunun 1. Maddesinde “Şehir ve kasabalarla köylerde ihtiyacı ammeyi temine mahsus suların tedarik ve idaresi belediye teşkilatı olan mahallelerde belediyelere; belediye teşkilatı olmayan yerlerde Köy Kanunu mucibince ihtiyar meclislerine aittir” denilmektedir. Yine aynı şekilde 1930 yılında yayımlanan 1953 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu da su temini hizmetlerinin belediyelerce yapılmasını gerektğini belirtmiştir. 1943 yılında su havzalarının korunması, yerleşim yerlerinin ve tarım arazilerinin su baskınlarına uğramaması ve su havzalarından kaynaklı olabilecek taşkın ve benzeri durumların önlenmesi adına yaptırımları düzenleyen “Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Koruma Kanunu” çıkarılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin en önemli kurumlarından biri olan İller Bankası’nın kuruluşu 1945 yılında 4759 sayılı İller Bankası Kanunu ile birlikte gerçekleştirilmiştir. İller Bankası’nın kuruluşunun önemi su, kanalizasyon ve arıtma tesisleri ile ilgili projelerin hayata geçirilmesinin İller Bankası tarafından desteklenmesi veya bizzat yapılmasının sağlanmış olmasıdır.

Su ile alakalı çalışmaları yürüten en önemli kurumlarının başında gelen Devlet Su İşleri’nin görevlerini düzenleyen kanun, 1953 yılında 6200 sayılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ismiyle yayımlanmıştır.

Devlet Su İşleri ülkenin sularının değerlendirilmesi ve kullanılması için yetkilerle donatılmıştır. Türkiye toprakları sınırları içerisinde yer alan barajlar, HES, tarımsal sulama sistemleri, kentlerin su tesisleri ve su havzalarının düzenlenmesi projeleri Devlet Su İşleri tarafından hayata geçirilmiş veya geçirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin karşı karşıya kaldığı hızlı nüfus artışı, köylerden büyük kentlere yapılan göçler, çarpık kentleşme ve artan sanayi faaliyetleri birlikte nüfus yoğunluğunun fazla olduğu kentlerde suyun temini ve su üzerindeki kirlilik baskısı da diğer etkenlere paralel şekilde artmıştır. Suyun nitelik ve niceliğindeki düşüş sorunlarının belediyeler tarafından çözülemediğinden, belirtilen sorunların çözülmesi için 1968 tarihinde 1053 sayılı Belediye Teşkilatı Olan Yerleşim Yerlerinde İçme, Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun çıkarılmıştır.

Devlet Su İşleri'nin bir kısım yetkileri 1980'li yıllardan başlayarak Büyükşehir Belediyeleri'ne de verilmiştir. Buna göre Büyükşehir Belediyeleri su ile ilgili gerçekleştirilecek yatırımlarda yetkilendirilmiştir. Bu değişiklikle birlikte nüfus yoğunluğunun daha fazla olduğu bölgelerde su teminin ve kanalizasyon hizmetlerinin her insana ulaştırılabilmesi amaçlanmıştır.

Su hakkının köylerde yaşayan vatandaşlar için de korunmasını sağlamak amacıyla 1960 yılında 7478 sayılı Köy İçme Suları Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre köylerin içme ve kullanma suyu ihtiyacı Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü tarafından temin ve tedarik olunacaktır. Kanunun 1. Maddesinde ayrıca Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü bütçesine giren bazı köylere ait işlerin, yine Devlet Su İşleri kontrol ve murakabesi altında yapılmasını vilayete bırakabilir denmiştir (Köy İçme Suları Hakkında Kanun, 1960). Bu kanunda yapıp işleri bitirilen tesislerin devir ve teslimi ile bakım ve işletilmesi Köy İhtiyar Meclislerine verilmiştir. Yapılan tesisler köyler ve belediyelerce birlikte kullanılıyorsa bu tesisler hepsinin ortak malı olarak kabul edilmiştir.

Türkiye'de suyun temini ve kanalizasyon hizmetlerinin yürütülmesi ve su temininin ve kanalizasyon hizmetlerinin sağlanması ile ilgili tesisleşme durumu incelendiğinde cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze doğru gelindiğinde bu hizmetlerin giderek daha fazla yerel yönetimlere devredildiği görülmektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi ve 5393 sayılı Belediye Yasaları su temini ve atık sular ile ilgili yetkili kılınmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. Maddesi r bendinde

“Su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, bunun için gerekli baraj ve diğer tesisleri kurmak, kurdurmak ve işletmek; derelerin ıslahını yapmak; kaynak suyu veya arıtma sonunda üretilen suları pazarlamak.” Belediyelerin görev ve sorumluluğu olarak belirlenmiştir. (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 2004).

Yine 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 15. Maddesi d bendinde “Özel kanunları gereğince belediyeye ait vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarının tarh, tahakkuk ve tahsilini yapmak; vergi, resim ve harç dışındaki özel hukuk hükümlerine göre tahsili gereken doğal gaz, su, atık su ve hizmet karşılığı alacakların tahsilini yapmak veya yaptırmak.” Ve aynı maddenin e bendinde “Müktesep haklar saklı kalmak üzere; içme, kullanma ve endüstri suyu sağlamak; atık su ve yağmur suyunun uzaklaştırılmasını sağlamak; bunlar için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek ve işlettmek; kaynak sularını işletmek veya işlettmek.” Belediyelerin yetkileri ve imtiyazları arasında yer almıştır (Belediye Kanunu, 2005).

Türkiye’de su temini ve kanalizasyon hizmetlerinin tarihsel gelişimine bakıldığında ilgili alanlardaki sorumluluk öncelikli olarak belediyelere verilmiş, İller Bankası, Devlet Su İşleri ve Bakanlıklar da su ile ilgili konularda çeşitli hizmetlerde bulunmuşlardır. Türkiye’de su temini ve kanalizasyon hizmetinin her vatandaşa eşit bir hak olarak sağlanabilmesi için bu alanda yasal mevzuat kurulmuş ve yasal mevzuatın önerdiği şekilde teşkilatlanmaya gidilmiştir.

Türk Medeni Kanunu'nun 715. maddesinde belirtildiği gibi, “sahipsiz yerler ile ve yararı kamuya ait mallar, devletin hüküm ve tasarrufu altındadır.” Yine aynı kanunun 641. Maddesinde “sahipsiz şeyler ile menfaati umuma ait olan mallar devletin hüküm ve tasarrufu altındadır. Hilafı sabit olmadıkça menfaati umuma ait sular ile ziraata elverişli olmayan yerler, kayalar, tepeler, dağlar ve onlardan çıkan kaynaklar kimsenin mülkü değildir.”

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası gerek Anayasa md.17 ile “Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.” Anayasa md.56 ile “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Anayasa md.12 ile “Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir. Temel hak ve

hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.”

Nitekim yasa koyucu da bu doğrultuda başta 1593 s. Umumi Hıfzıssıhha Kanunu md.242 “Dere, nehir ve çayların ve çeşmelerin televvüsünü mucip tesisat yapılmasına veya eşhas tarafından bu tarzda telvisat ikına mümanaat olunur. Fabrika sularının fenni mahzurları tahakkuk eden yerlerde mazarratı izale edilmeden nehir ve derelere dökülmesi memnudur.” ve 2872 s. Çevre Kanunu md.9(h) “Ülkenin deniz, yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının ve su ürünleri istihsal alanlarının korunarak kullanılmasının sağlanması ve kirlenmeye karşı korunması esastır. Atıksu yönetimi ile ilgili politikaların oluşturulması ve koordinasyonunun sağlanması Bakanlığın sorumluluğundadır. Su ürünleri istihsal alanları ile ilgili alıcı ortam standartları Tarım ve Orman Bakanlığınca belirlenir. Denizlerde yapılacak balık çiftlikleri, hassas alan niteliğindeki kapalı koy ve körfezler ile doğal ve arkeolojik sit alanlarında kurulamaz. Alıcı su ortamlarına atıksu deşarjlarına ilişkin usûl ve esaslar Bakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.” kanunla düzenlemiştir.

3.5.1. Türkiye’de Su Yönetimi ve Devlet Su İşleri

Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, su kaynaklarının ülkedeki tüm işletmelerinden sorumlu, planlanması, geliştirilmesi, özel bütçeli kamu tüzel kişiliğe sahip kuruluştur. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, 27984 sayılı 04/07/2021 tarihli resmi Gazete ’de yayımlanan 645 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile işlemlerini Tarım ve Orman Bakanlığına bağlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Devlet Su İşleri, hidroelektrik enerji üretimi, yerleşim yerlerine içme suyunu temin etme, baraj çalışmaları faaliyetlerini sürdürmektedir. Faaliyetlerini 167, 1053 ve 6200 sayılı kanunlara yönelik sürdürmektedir. Bahsi geçen kanunlar özetlenecek olursa nehir ve bataklıkların ıslahı, sulama tesislerinin inşası, hidroelektrik enerji üretmek, baraj inşa etmek, taşkın kontrol yapılarını inşa etmek bu işlerle ilgili her türlü işlemi yapmak. 167 sayılı 16/12/1960 tarihli yer altı suları hakkındaki kanun ile; yeraltı suyu tahsisi yapmak, yeraltı suyu etüt ve araştırmaları için kuyu açmak veya açtırmak, yeraltı suyu tahsisi yapmak, arama – kullanma, ıslah – tadil belgesi vermek, yeraltı sularının korunması ve tahsisi, baraj ve isale hattı, su depoları yapmak gibi görevler DSİ’ye verilmiştir. 662 sayılı KHK ile DSİ yeniden yapılandırılmıştır. Sınır oluşturan sınırı aşan sular hakkında görev alanıyla alakalı

alışmalar yapmaktadır. Yerüstü ve yeraltı sularını kalite yönünden izlemek, atık sular sebebiyle yerüstü ve yeraltı sularının kirlenmesinin tespiti hâlinde durumu Tarım ve Orman Bakanlığına bildirmek. İşletmeye açılan hidroelektrik santrallerin su kullanım hakkı anlaşmalarına uygun olarak işletilip işletilmediğini kontrol etmek, bunlarla ilgili her türlü hesap ve tahsilât işlemlerini yapmak. Kullanılmış suları tekrar kazanmak maksadıyla gerekli tesisleri yapmak veya yaptırmaktır (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

Yeraltı Suları Kanunu, Medeni Kanunun 756. Maddesi ve 167 sayılı Yeraltı Suyu Kanununa (1960) göre yeraltı suları kamu suyudur ve devletin yönetimi ve sahipliğindedir. Kaynaklar arazini mülkiyetiyle kazanılabilir, kamu yararına ait sulardır yeraltı suları. Arsa sahibi olmak yeraltı sularının da sahibi olmak anlamı taşımamaktadır. Yer altıyla ilgili bütün araştırma, koruma yararlanma ve kayıt işlemleri mülkiyet haklarını kamu alanı kapsamına almıştır. Kullanım hakkı verecek lisansa bağlıdır ve bu hak devredilemez ve satılamaz.

3.5.2. Su Yönetiminde Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı

4 Temmuz 2011 tarihli ve 27984 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 644 sayılı madde:8 Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde kurulan Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü'ne su yönetimiyle ilgili olarak; Atık su arıtma tesislerinin tasarım esaslarını ve kriterlerini Tarım ve Orman Bakanlığı ile birlikte belirlemek, onay işlemlerini yürütmek, Yeraltı ve yerüstü sularının, denizlerin ve toprağın korunması, kirliliğin önlenmesi veya bertaraf edilmesi maksadıyla kirlетici unsurlar ile kirliliğın giderilmesi ve kontrolüne ilişkin usul ve esasları tespit etmek ve uygulamayı sağlamak, acil müdahale planları yapmak ve yaptırmak, çevrenin korunması maksadıyla uygun teknolojileri belirlemek ve bu maksatla kurulacak tesislerin vasıflarını tespit etmek ve bu çerçevede gerekli tedbirleri almak ve aldırarak. Çevre kirliliğının önlenmesi ve kontrolü ile ilgili mevzuatı hazırlamak, standart geliştirmek, ölçüm, tespit ve kalite ölçütlerini belirlemek; alıcı ortam özelliklerine göre çevre kirliliğı yönünden görüş vermek görevleri verilmiştir (CSB, 20 Şubat 2022).

644 sayılı KHK ile kurulan ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü ise; çevre kirliliğini önleme ve çevre kalitesini iyileştirmeye yönelik her türlü faaliyet ve tesisi izlemek, gerekli tedbirleri almak ve aldırarak, denetlemek, çevre izni ve lisansı

vermek. Çevre kirliliğine neden olan faaliyet ve tesislerinin deşarj ile arıtma ve bertaraf sistemlerini izlemek ve denetlemek görevleri verilmiştir. Dışişleri Bakanlığı, başta Tarım ve Orman Bakanlığı olmak üzere ilgili Bakanlıklar ile koordineli olarak sınır aşan sular ile ilgili kararların alınmasını sağlamaktadır. Çevre kirliliği ile ilgili olarak ölçüm ve analiz ölçütlerini belirlemek, alıcı ortamları izlemek, buna ilişkin altyapıyı oluşturmak, , uygulamak ve uygulanmasını sağlamak, çevreyle ilgili her türlü ölçüm, izleme, analiz ve kontroller yapacak laboratuvarlar kurmak, kurdurmak, bunların akreditasyon işlemlerini yapmak, yaptırmak; alıcı ortamlar konusunda ölçüm yapacak kuruluşları belirlemek (CSB, 20 Şubat 2022).

3.5.3. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın Yetki ve Sorumlulukları

Tarım ve Orman Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün 10/7/2018 tarihli ve 1 sayılı “Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi” Resmi Gazete 10/7/2018-30474 Madde 421'de görev ve yetkileri şunlardır:

- a) Su kaynaklarının korunması, iyileştirilmesi ve kullanılmasına ilişkin politikaların belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak,
- b) Su kaynaklarının kıyı suları dahil olmak üzere koruma-kullanma dengesi gözetilerek, sucul çevrenin ekolojik ve kimyasal kalitesinin korunması ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla havza bazında nehir havza yönetim planları hazırlamak, hazırlatmak, bütüncül nehir havzaları yönetimi ile ilgili mevzuat çalışmalarını yürütmek,
- c) Su kaynaklarının korunması ve yönetimi ile ilgili uluslararası sözleşmeler ve diğer mevzuattan kaynaklanan süreçleri takip etmek, sınır aşan ve sınır oluşturan sulara ilişkin işleri ilgili kurumlarla işbirliği içinde yürütmek,
- d) Ulusal su veri tabanı oluşturmak,
- e) Su kirliliği açısından hassas alanları ve nitrata duyarlı hassas alanları tespit etmek ve izlemek,
- f) İçme ve kullanma suyu arıtma tesislerinin tasarım esaslarını, normlarını ve kriterlerini belirlemek, projeleri onaylamaya yetkili kurum ve kuruluşları tespit etmek, tesisleri işletecek elemanların eğitimlerini temin etmek, sertifikalarını vermek,
- g) İklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisi ile ilgili çalışmalar yapmak,

- h) Havza bazında kirliliğin önlenmesi ile ilgili tedbirleri ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte belirlemek, değerlendirmek, güncellemek ve uygulamaların takibini yapmak,
- i) Yer üstü ve yer altı sularının kalite ve miktarının korunmasına yönelik hedef, ilke ve alıcı ortam standartlarını ilgili kurum ve kuruluşlarla birlikte belirlemek, su kalitesini izlemek veya izletmek,
- j) Taşkınlarla ilgili strateji ve politikaların belirlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak ve ilgili mevzuatı ve taşkın yönetim planlarını hazırlamak,
- k) 1) Nehir havza yönetim planlarına uygun olarak sektörel bazda su kaynaklarının tahsislerine ilişkin gerekli koordinasyonu yapmak,
- l) Bakan tarafından verilen diğer görevleri yapmak.

(2) Kamu kurum ve kuruluşları sahip oldukları su ile ilgili bilgi ve verileri, talep edilmesi halinde, su veri tabanına işlenmek üzere Su Yönetimi Genel Müdürlüğüne vermekle mükelleftir (MEVZUAT, 20 Şubat 2022).

Su Hukuku Ve Politikası Daire Başkanlığı görev ve yetkileri şunlardır;

- a) Su hukuku ve mevzuatı ile ilgili çalışmalar yapmak, bu konudaki çalışmaların koordinasyonunu sağlamak,
- b) Ulusal ve uluslararası hukuki süreçleri ve faaliyetleri takip etmek, görüş hazırlamak ve raporlamak, koordinasyonu sağlamak,
- c) Ülkedeki ulusal ve uluslararası su politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunmak; ülkenin su politikaları konusu ile alakalı iş ve işlemleri takip etmek; çalışmaları değerlendirmek ve raporlamak,
- d) Ulusal ve uluslararası su yönetimi süreçlerini ve faaliyetlerini takip etmek, kurumlar arasında koordinasyon sağlamak, değerlendirmek ve raporlamak,
- e) Sınır aşan ve sınır oluşturan sular konusunda çalışmalar yapmak, politikalar geliştirmek ve koordinasyon sağlamak,
- f) Ulusal su güvenliği politikası ve stratejisini oluşturmak, gerekli planlama ve uygulama çalışmalarını yapmak, su güvenliği mevzuatını hazırlamak için gerekli koordinasyonu sağlamak,
- g) Su yönetimi konusunda uluslararası münasebetlere esas teşkil edecek veri, bilgi ve stratejik görüş temin etmek; bu konuda ikili, çok taraflı, bölgesel ve uluslararası

- kuruluşlarla çalışma ve anlaşmaların koordinasyonunu yürütmek, uluslararası gelişmeleri takip etmek, değerlendirmek ve raporlamak,
- h) Avrupa Birliği Çevre Faslı Su Sektörünün koordinasyonunu ve su yönetimi ile alakalı Avrupa Birliği kapsamındaki uluslararası münasebetleri yürütmek,
- i) Genel Müdürlüğü ilgilendiren her türlü mevzuatı takip ederek üst makamları ve ilgili birimleri değişiklikler konusunda bilgilendirmek,
- j) Daire Başkanlığı görev alanına giren hususlarda ulusal ve uluslararası çalışmaları takip etmek ve raporlamak, mevzuat hazırlamak, ihtiyaç duyulan konularda rehber doküman hazırlamak ve eğitim yapmak veya yaptırmak,
- k) Genel Müdür tarafından verilen diğer görevleri yapmaktır (TOBSYGM, 20 Şubat 2022)

3.5.4. Belediyelerin Yetki ve Sorumlulukları

Belediyelerin imar faaliyetlerini finanse etmek için, 1933 tarihinde 2301 sayılı Kanunla, Belediyeler Bankası kurulmuş, 1945 yılında 4759 sayılı Kanun ile İller Bankası adını almıştır. İller Bankası'na 3.000 ile 100.000 nüfus aralığındaki yerleşim yerlerinin içme suyu temini tesislerini yapma görevi verilmiş, 1983 yılında nüfusu 100.000 üzerinde olan kentlerin içme suyu sağlanmasına yönelik çalışmalar görev kapsamına alınmıştır. Ancak, 8.2.2011 tarihli resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 6107 sayılı İller Bankası A.Ş. hakkındaki kanun ile görev kapsamı İl Özel İdareleri, Belediyeler ve bağlı kuruluşlarına danışmanlık hizmeti vermek, alt ve üst yapı işlerinin etüt, proje ve yapım işlerini yürütmek, teknik mahiyetteki kentsel projeler ile ve her türlü kalkınma ve yatırım bankacılığı işlerini yerine getirmek olarak belirlenmiştir. 5393 sayılı Belediyeler Kanunu (2005), belediyelere şehir suyu şebekesi, kanalizasyon ve arıtma tesisi inşası yetki ve görev vermiştir. (İLBANK, 2 Şubat 2022).

İSKİ Kanunu: 1980'li yıllarda büyükşehirlerde nüfus artışından dolayı kanalizasyonla ilgili problemler başlamıştır. İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi (İSKİ)'nin 1981 yılında kurulmasıyla büyükşehirlerde kanalizasyon sistemleri ve suyun planlaması, inşa, proje ve işletilmesinden mesul özerk yapılar oluşturulmuştur. İSKİ İstanbul Belediyesi'nden bağımsızken 1984'de büyükşehir olarak yeniden yapılandırıldı. İSKİ, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı bağımsız bütçeye sahip kamu kurumu şeklinde işlemlerine devam etmiştir. Bu model 1987'de Ankara, 1989'da İzmir ve diğer tüm büyükşehir belediyelerini kapsayacak şekilde devam etmiştir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018).

4. SUYUN METALAŞMASI

Son 50 yılda kırsalda ve kentte özel sektörde gördüğümüz hizmetlerden biri de su politikasıdır. Neoliberal politikalar etrafında yürütülen bu politika su kıtlığı ve israfi gibi sebeplerle başlayan suyun ticarileşme sürecidir. Bulduğumuz yüzyılın oluşturduğu küresel etkiler suyun bir hak mı yoksa mal olarak mı değerlendirilmesi gerektiği tartışmalarını günümüze getirmiştir. Nüfus artışı ve sanayileşmeyle birlikte suyun değeri artmış kullanımı ve eşit dağılımı konu edinilmeye başlanmıştır. Önümüzdeki yıllarda küresel ısınma, sanayileşme, nüfus artışı gibi nedenler dolayı temiz suya erişimin kısıtlı hale geleceği ön görülmektedir. Bu nedenle liberaller ile piyasaya etki edenler suyu metalaştırmış ve özel sektöre devri önerilmiştir. Su hizmetinin özel şirketlerin elinde bulundurması kamu sektörünün inisiyatifi elinden alınıp suyun hak olarak değil meta olarak görülmesi sağlanmıştır (Baykal, 2018:122). Özelleştirilmesiyle ilgili öneriler de suyun kısmi ya da tümünden özelleşmesinden bahsedilmektedir. Tümünden bir özelleştirmeden bahsedecek olursak hükümet sorumluluğundan bahsedemeyiz. Kısmi özelleştirme ise kamu özel sektör ortaklığı olarak gerçekleşir. Suyun kullanımı ve dağıtılmasında kamusal haklar saklı tutulur. Dağıtılmasında özel sektör rol alır. Gelişmekte olan ülkelerde bu model kullanılabilir. Suya erişimde yoksulların daha rahat faydalanmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Su yönetiminin denetimi hükümetin elinde olmalıdır eğer zayıf hükümetin var olduğu bir ülke ise tümünden özelleştirme önerilmemektedir.

Suyun metalaşmasının fiyatların artmasına neden olacağı, alt gelirli toplumların bütçesine zarar vereceği tezlerine dair fakirlerin temel su ihtiyaçlarını karşılamak için belirli miktarda para yardımı yapılması bu desteğin suyu gerçek değerinde satılmasını engellemeyecektir görüşünü savunmaktadır (Bergkamp, Sadoff 2008:137).

Suyun değişim değeri olan meta durumunda olması fakir kesime yapılacak “parasal destek” değer oluşumunda direk etkiye sahip değildir.

Mevcut ekonomik düzenin oluşturduğu ekonomik krizler ve endüstriyel gelişme ile paralel olarak artan çevre sorunları zaten kısıtlı olan kullanılabilir suyu çok daha kısıtlı hale getirmiştir. Endüstriyel faaliyetlerin bir sonucu olarak su kaynaklarının su ekosisteminin bu tüketimi tolere edebileceğinden çok daha fazla tüketilmesi,

hidrolojik döngünün bozulmasına ve su kaynaklarının azalmasına neden olmaktadır. Su kaynaklarının böylesine azalması ve kirletilmesi kıt olan suya insanların erişimini daha da zorlaştırmaktadır. Bu çalışmanın odak noktasında insanın su hakkı incelenmekle birlikte azalan su kaynakları tüm canlılığın yaşamını sürdürmesine bir tehdit olmaktadır. Dolayısıyla temiz, yeterli ve kullanılabilir suya ulaşım konusunda yaşanan sorunlar tüm canlılığın en temel sorunlarından biri olmaktadır. Bununla birlikte suyun ticarileşmesi süreci insanların suya ulaşması konusunda yaşanan sorunları çok daha büyötmektedir.

Canlılığın en temel kaynağı olan suyun piyasalarda alınıp satılabilen bir mala dönüşmesi yani metalaşmasını anlayabilmek için öncelikle metalaşma kavramının açıklanması ve açıklamanın ardından suyun metalaştırılması sürecinin anlaşılması gerekir.

Meta olarak su ele alındığında, hem kullanım hem de değişim değerine sahip olduğu görölmektedir. Suyun tek başına kullanım değeri meta haline gelmezken bununla birlikte değişim değeri de dikkate alındığında meta haline dönüştüğü gözlemlenir.

İnsan hayatında belirli ihtiyaçları karşılayan yararlı şeyler sürekli bulunacak ve bunların üretimi sürekli devam edecektir. Ancak bu üretim faaliyetindeki asıl amaç insan ihtiyacının sürekli karşılanması değil, üretilen ürünün satılıp, bu üründen değişim değeri üretmektir. Burada ürün olarak su dikkate alındığında suyun da diğer metalar gibi satılabilen bir mal haline dönüştürüldüğünde asıl kullanım amacının insan ihtiyacını gidermek olmadığı, suyun bünyesinde barındırdığı veya suyun işlendikten sonra bünyesine aldığı değişim değeri olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte günümüzde doğal kaynakların ki bu doğal kaynakları temelde hava, su, güneş, toprak olarak değerlendirmek mümkün, güneş haricinde metalaştığını görmekteyiz.

4.1. Suyun Ekonomik Mal Olarak Görölmesi

Dublin İlkeleri'nin dördüncü maddesinde ilk defa suyun ekonomik bir değeri olduğundan bahsedilmekte ve bunun bir prensip haline dönüştürölmesi gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bu prensip çerçevesinde her insan suya ancak suya erişim bedelini ödemek koşuluyla erişebilecektir. Dublin'de dile getirilen: "Suyun, ekonomik değeri olmalı, fiyatlandırılması ve yönetimi paydaşların katılımı ile sağlanmalıdır" (TMMOB, 2006: 31).

Dublin İlkeleri'nin dördüncü maddesinde su için belirlenecek uygun bir maliyetten söz edilmektedir ancak her insan için, insan hayatında en önemli kaynak olarak yerini alan suya erişimin belirlenen uygun maliyeti karşılama gücü olmayan insanlara nasıl ulaştırılacağı soru işareti oluşturmıştır. Dördüncü maddeden ayrıca suya erişimin ücretsiz olması su kaynaklarının ziyan edilerek yeteri kadar korunmadığı anlayışına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Dublin Konferansı'nda erişilen ana düşünce; su kaynaklarının çevreye zarar verilerek kullanıldığı, giderek kullanım suyu kaynaklarının azaldığı ve bu su kaynaklarına uygun maliyetlerle erişimin kaynakların korunmasını sağlayacağı olmuştur.

Dublin Konferansı'nda suyun diğer mal ve hizmetler gibi piyasa koşullarında arz talep dengesine göre işletilebileceği iddiası ortaya atılmıştır. Buradaki ana fikir suyun korunmasıdır. Suyun korunması bu anlayışa göre fiyat dengesiyle sağlanmaya çalışılacaktır. Suyu bir bedel karşılığında kullanacak kullanıcıların suyun fiyatı arttıkça suyu israf etmekten kaçınacakları düşüncesi suyun metalaştırılmasının faydalarından biri olarak görülmüştür. Bu anlayışın ortaya atılmasından itibaren suyun insanın en temel hakkı olması ve ücretsiz olarak bu hakka ulaşması gerektiği anlayışı terk edilmeye başlanmıştır.

Suyun metalaştırılması yaklaşımı suyun arz edilme süreçlerinin özel mülkiyetlere, yönetimlere ve özel şirketlere verilebileceğini öne sürmektedir. Bu bakış açısıyla su diğer mal olarak nitelik kazandırılan şeylerden farklı değildir. Dolayısıyla diğer malların yönetimi ile aynı şekilde özel şirketler, paydaşları olan hissedarları, müşterileri ve diğer taraflar için suyun arzının etkili ve tüm taraflar için karlı bir şekilde yönetebilirler. Suyun ticarileştirilmesi suyun kamu malı özelliğini değiştirerek ekonomik bir mala dönüştürür ve suyun kullanıcısı olan grupları bir vatandaşlar topluluğu olarak değil tüketici veya müşteri olarak tanımlar. Bu yolla kısıtlı olan su kaynaklarının fiyatlandırma politikasıyla korunması teşvik edilir. Buradaki temel mantık suyun fiyatı artırıldığında kullanıcıların aşırı şekilde su tüketiminden ödeyecekleri bedeli düşünerek kaçınmalarıdır. Suyun metalaştırılmasını savunanlar, yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan yiyecek ve gıdalar dâhil olmak üzere diğer tüm metalar gibi suya da ekonomik bir mal gibi bakılmasını savunurlar (Bakker, 2007).

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü; suyun ekonomik mal olarak görülmesi gerekliliğini, canlıların sanitaryona uygun suya erişim hakkını engellemeyen anlayışı savunur. Örgüt tarafından özellikle üzerinde durulması gereken şey doğru fiyatlandırma politikasıdır. Buna göre kullanıcı grupları arasında adaletin sağlanması için kullanan ve kirletenin ödeyeceği şeklinde dizayn edilecek ilkelerin varlığı suyun olması gereken maliyetinin su faturalarına uygulanmasını sağlayacaktır. Doğru ücretlendirme dediğimizde, hizmet bedellerinin yanı sıra işletmelerin maliyetleriyle birlikte sermaye harcamalarını da kapsamalıdır.

AB sınırlarında su hizmetlerinin tamamı evrensel hizmetler yükümlülüğündedir. Ayrıca 2003 yılında ‘Evrensel Hizmete İlişkin Yeşil Kitap’ kapsamında su hizmetleri ekonomik hizmet sayılmıştır. Aynı zamanda yayınlanan kitapta bu hizmetlerin Avrupa Birliğine üye ülkeler arasındaki ticareti etkilemesinden dolayı rekabet ve kamu yardımları ile ilgili kurallar kapsamında olduğu belirtilmiştir. Kitapta belirtilen bu ifadelerin suyun ekonomik bir mal olarak kabulünün ve özel sektör katılımının önünün açıldığı ifadeler olduğu görülmektedir (TÜSİAD, Eylül 2008).

Dördüncü Dublin İlkesi “Suyu ekonomik meta gibi kullanmak, etkin ve adil tüketime ulaşmanın önem arz eden bir yoldur” düşüncesi vardır ve suyun adil ve verimli bir şekilde kullanılmasının ekonomik ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilebileceğini varsaymaktadır. Ancak piyasaların genel eğilimi, kısıtlı bulunan kaynakların en verimli oldukları alanda değerlendirilmesi şeklindedir. Bu durum verimliliğin tanımında temelde bir adaletsizliğin de mevcut olduğu anlamını taşımaktadır. Ekonomide verimlilik tanımı, her kaynağın maksimum şekilde değer üretecek şekilde dağıtılmasını içerir. Burada belirtilen değer ise ekonomik olarak alım gücünü ifade eder. Dolayısıyla ekonomik olarak üstün kişiler istedikleri ekonomik ürünlere istedikleri şart ve miktarda rahatlıkla ulaşabilirken ekonomik olarak dezavantajlı gruplar ancak belirlenen değeri ödeyebildikleri kadar alabilirler. Bu durum piyasanın verimli işlediğinin bir göstergesidir. Bu nedenle piyasalarda yer alan ürünlerin adil dağılımının sağlanması üzerine bir şeyler yapıldığını söylemek çok güçtür. Sonuç olarak dünya nüfusunun çok büyük bir kısmının büyük bir yoksulluk içerisinde yaşamasına rağmen, refah düzeyi yüksek en zengin kesim elindeki imkânlar ölçüsünde çok fazla kaynağa sahip olabiliyor (Gardner ve Prugh, 2008). Dolayısıyla su gibi yaşamsal değere sahip kaynakların en başında gelen bir doğal kaynağın için

piyasa mantığı ile adil dağıtımının güvence altına alınabileceğini düşünmek için hiçbir sebep yoktur. Piyasa mantığı ile verimliliğin sağlanacağı ancak beraberinde adaletsizliği getireceği bir gerçektir.

4.2. Su Talep ve Arzının Özellikleri

Suyun tüketildiği üç ana alan bulunmaktadır. İlk önce içme ve kullanma suyu olarak hane halkı kullanımı, ikinci olarak tarımsal faaliyetler için kullanım, üçüncü olarak ise endüstriyel olarak kullanım şeklini ifade eder. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerine göre kullanım oranları farklılık göstermekle birlikte suyun çok büyük bir kısmı tarımsal faaliyetler için, ikinci olarak en yüksek oranda endüstriyel faaliyetler için ve en az olarak içme ve kullanma suyu niteliğinde kullanılır. . Örneğin Türkiye’de ekonomik değeri olan işletilebilir suların %12’si de endüstri alanında, %16’sı içmede, %72’si sulama alanında kullanılmaktadır (USİAD, 2007).

Su hizmetinin yürütülmesinin de farklı aşamaları vardır. İlk olarak suyun kaynağından çıkarılması ile başlayan süreç suyun arıtılması, suyun kullanım için dağıtılması, kullanım sonucunda oluşan atık suyun toplanması, arıtılması sonra da alıcı ortama verilmesi ile sonuçlanır. Bu aşamaların her biri suyun arz maliyetini artırmaktadır. Bununla birlikte su hizmetlerinde yer alan değişmez varlıkların çok uzun süre kullanılabilmelerine karşın, alternatif bir kullanımları olmadığı için maliyet açısından batık maliyet niteliği göstermektedirler. İlaveten suyun kullanım alanlarına taşınması için yapılan hatların inşası hem zor hem de oldukça yüksek maliyetlidir. Suyun kalitesinin her su kaynağında aynı olmadığı gerçeğiyle birlikte arıtma maliyetleri de kaynağın niteliğine göre farklılıklar göstermektedir. Hizmetin kalitesinin sağlanması ve çevresel etkilere ilişkin iyileştirme zorunlulukları da ek olarak yeni maliyetler oluşturmaktadır. Tüm bunların sonucu olarak su arzının fiyatının bu etkenler düşünülerek belirlenmesi söz konusudur. Suyun dağıtımı ve atık suların toplanması tabii olarak tekel özelliğindedir (Armstrong, Cowan ve Vickers, 1994). Su hizmetlerinin bir bölge için birçok boru hattı ile sağlanması ekonomik olarak verimli olmamasına neden olur. Bu yaklaşımla su ihtiyacına olan talebin tek bir sağlayıcı tarafından sağlanmasının birden fazla sağlayıcıya nazaran daha az maliyetli olacağı görülmektedir.

Su hizmetinin sağlanması bölgenin karakteristiğinden oldukça fazla etkilenmektedir. Taşıma maliyetlerinin optimum düzeyde ve kalite şartlarının sağlanabildiği bir

hizmet standardının yakalanması için su işleme tesislerinin hizmetin sağlanacağı tüketim bölgelerine yakın olması gerekmektedir. Dolayısıyla tüketim bölgelerine yakın olan tesislerin uzak bölgelerde bulunan tesislere göre rekabet gücünün daha yüksek olduğu söylenebilir. Tüm faktörler ele alındığında su hizmetlerinin bazı aşamalarının doğal tekel niteliği göstermesi ve bölgesel şartlardan fazlasıyla etkileniyor oluşu şebeke suyu işletmeciliğinde rekabeti olanaksız kılar. Bunun bir sonucu ise doğal olarak serbest rekabet geliştiremeyen hizmet alanlarında sağlayıcılar genel çıkar yaratamazlar.

Su hizmetinin niteliği gereği su hizmetlerinde hesaplanamayan maliyet kalemleri bulunmaktadır. Bunların başında suyun çıkarıldığı yeraltı ve yerüstü kaynaklarının endüstriyel ve tarımsal faaliyetler gibi faaliyetlerle kirlenmesi gelir. Böyle suların kamu sağlığının sağlanması adına arıtılması gerekliliği doğal olarak maliyetleri de artırmaktadır. Bununla birlikte hane kullanımları sonucu oluşan atık suların arıtılması ve uzaklaştırılması gereği yine maliyetleri artıran etkenlerden biridir.

4.3. Suyun Metalaşmasında Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar

Su kaynaklarının yönetiminde uluslararası kurum ve kuruluşların etkisinin çok yüksek olmasından dolayı suyun metalaşma sürecinin uluslararası kurum ve kuruluşlar seviyesinde de ele alınması gerekmektedir.

Su kaynaklarının yönetiminde uluslararası kuruluşlara duyulan ihtiyaç 19. yüzyıla kadar dayanmaktadır. Kanada – Amerika Birleşik Devletleri sınırında yer alan büyük göllerdeki balıkçılık faaliyetlerinde yaşanan ihtilaflar uluslararası toplum nezdinde su kaynaklarının kullanımı ve su kirliliği konusunda dikkate alınmaya başlanmıştır.

Suyun metalaşma sürecine dâhil olan pek çok uluslararası kurum ve kuruluş ve anlaşmalar mevcuttur. Başta Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Su Konseyi-WWC, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlar olmak üzere yerel ve bölgesel kuruluşlar da dahil olmak üzere onlarca kurumdan bahsetmek mümkündür.

4.3.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler suyun hak olarak savunulmasında sıklıkla kaynak gösterilen uluslararası bir kuruluş olmakla beraber aynı zamanda suyun metalaşmasında da etkili bir rolü bulunmaktadır. Birleşmiş Milletlerin su ile ilgili çalışmaları okyanuslar

ve denizler ile ilgili olmak üzere 1958 yılına kadar dayanmaktadır. Kullanılabilir sular ile ilgili çalışmaları ise Stockholm’de düzenlenen Çevre Konferansı’na kadar dayanır ancak burada çevre ile ilgili ilkelerden yalnızca birinde suya yer verilmiştir. Yine de bununla birlikte su sorununun bir çevre meselesi olarak ele alınması gerçekleşmiştir. Konferansta çevre ve kalkınma ilişkisi gözetilmiş ve konferans sonrasında bir çevre programı kurulmuştur.

Birleşmiş Milletlerin doğrudan suyu odak noktasına aldığı ilk toplantıyı 1977’ de Mar del Plata’da gerçekleştirdiği Su Kaynakları Konferansı’dır. Konferansta temiz suya erişimin insan hakkı olduğu görüşüne varılmıştır. Ancak 1992 yılında gerçekleştirilen Dublin Konferansında suya ekonomik değer atfedilmiştir. Dublin Konferansı uluslararası kuruluşların suyun meta haline getirilmesi konusundaki anlaşmalarının ortaya konulduğu bir konferans olması açısından önemlidir. Konferansın ardından 1993’te Dünya Bankasının yayınladığı “Su kaynakları yönetimi” belgesinde, konferans ilkelerinin detaylandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla Birleşmiş Milletler suyun insan hakkı olup olmadığı tartışmalarının da merkezi konumundaki bir kuruluştur (Gülsarı- Tuluay, 2011).

Birleşmiş Milletlerin suyu ele alışı incelendiğinde su hakkına olan bakış açısının tarihsel süreç içinde farklılaştığı, örgütün suyun insan hakkı olarak tanınmasıyla başlayan sürecinin giderek suyun metalaştırılmasına daha yakın politika ve söylemler geliştirdiği görülmektedir.

4.3.2. Uluslararası Su Kaynakları Birliği

IWRA'nın amacı, eğitim, araştırma ve bilgi alışverişi yoluyla su kaynakları anlayışını geliştirmek ve genişletmektir. Bu, sürdürülebilirliğin disiplinler arası ve uluslararası işbirliği gerektirdiği temel inancına dayanmaktadır. IWRA, fiziksel, ekolojik, kimyasal, kurumsal, sosyal ve ekonomik yönlerin kolektif anlayışını geliştirerek su kaynakları karar verme sürecini sürekli olarak iyileştirmeyi amaçlamaktadır (IWRA, 15 Eylül 2021).

Uluslararası Su Kaynakları Birliği devletlerarası bir kuruluş değil bilim dünyasından akademisyenler ve gönüllü bireylerin su kıtlığı üzerine bilimsel çalışmalar yürütmek için kurduğu bir örgüttür. Örgütün kendi kuruluş metinlerinde ilk defa 1972 yılında su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimini gerçekleştirmek maksadıyla kurulduğu

belirtilmektedir. Örgüt Dünya Su Konseyi'nin kurucu üyelerinden biri olması dolayısıyla suyun metalaşma sürecinde yer alan örgütlerden biri olarak ele alınabilir.

4.3.3. Uluslararası Finans Kuruluşları

Suyun metalaşması sürecinde en etkili kuruluşların başında uluslararası finans kuruluşları gelmektedir. Uluslararası finans kuruluşlarının arasında Dünya Bankası, Uluslararası Para Kurulu ve bölgesel kalkınma bankaları bulunmaktadır. Uluslararası finans kuruluşları, özel sektörün su hizmetlerini gerçekleştirmek için mali, teknik ve teknolojik açıdan çok daha üstün ve büyük potansiyele sahip olduğunu savunur ve bu kuruluşların kullandığı araçlar faaliyet gösterdikleri ülke ve bölgelere göre çeşitli farklılıklar göstermektedir. Örneğin Asya Kalkınma Bankası'nın stratejisi kredi anlaşmalarına su özelleştirmelerini bir koşul olarak dahil etmek, politik ve teknik hizmetleri vermek olduğu belirtilmektedir (Manahan, Yamamoto ve Hoedeman, 2007, s.1).

2000'li yıllardan itibaren finans kuruluşlarının gerçekleştirdiği 40 kredi anlaşmasının 12'sinde suyun temininde bir kısmı veya tamamının özelleştirilmesi koşuluna yer verilmiştir (Çınar, 2008). Bununla birlikte Dünya Bankası da küresel su politikalarının belirlenmesinde rol alan önemli kuruluşlardan biri konumundadır. 1990'lı yıllar öncesinde Banka'nın su ile ilgili hizmetlerin ticarileştirilmesini kredi anlaşmalarının ön şartı olarak belirlemesi suyun metalaştırılmasının önünü açtığı söylenebilir. 1990'lı yılların başlarından beri Dünya Banka'sının bu politikasının sonucunda birçok ülkede su hizmetleri özelleştirmeye başlanmıştır. Özellikle 1993 tarihinde yayınlanmış olan "Su Kaynakları İşletim Belgesi" nin, Banka'nın küresel su politikalarının temelini oluşturan belge olduğu varsayılmaktadır. Bu belgede "kullanan öder" ilkesine dayandırılan bir su yönetiminde özelleştirme politikası uygulanması önerilmiş ve su ticari bir meta olarak tanımlanmıştır.

Dünya Bankası suyun metalaşması sürecinde özel sektör katılımının farklı ülkelerde farklı yöntemler izlemesi gerektiği görüşünü benimsemektedir. Bu görüşe göre strateji mevcut müşterilerin hizmet kalitesinin iyileştirilmesi veya satış bedellerinin ucuzlatılması yerine yeni müşteriler kazanmak şeklinde olmalıdır. Aynı zamanda Banka, özel sektör katılımının toplumsal olarak da kabul edilmesinin önemine de vurgu yapar. Dünya Bankasının yoğunlaştığı bir diğer stratejide ise suyun metalaşması sürecinde gerekli olan yenilikler için, devletlerin arkasına destek

toplayabilmiş bir lideri belirlemesidir. Buna göre su hizmetleri geçmişte belediye tarafından verilmekteyse bu lider muhakkak belediye yönetiminden seçilmelidir (IBRD, 2006).

4.3.4. Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütünün kendi çalışmalarına esas teşkil edecek şekilde belirlediği misyonu, kendisine üye olan devletlerin mali istikrarını sağlayarak sürdürülebilir ekonomik büyümeye ulaşmaları için yardım sağlamaktır. Bu çalışmalar arasına suyun metalaştırılması süreci de dâhil olmuştur.

Örgütün çalışma stratejilerinden bazıları suyun metalaşmasını sağlayacak bir biçimde şekillenmiştir. Örneğin yönetsel işlerin kamu tarafından yürütülmesi ve bununla birlikte finansmanların özel sektöre verilmesi, kamu kurumlarının su hizmetlerine ayırdığı bütçenin artırılması nispeten maddi olarak ayrıcalıklı kesimlerin dezavantajlı gruplara nazaran su faturalarının daha yüksek olması önerilmektedir. Örgüt tarafından burada belirlenmiş olan stratejide öngörülen suyun iletimi ve dağıtımının tamamen ticarileştirilmesidir.

4.3.5. Dünya Su Konseyi

Uluslararası su politikalarının belirlenmesinde etkili olan kurumlardan bir diğeri 1996 yılında kurulmuş olan Dünya Su Konseyi'dir. Konseyin amacı küresel nitelikte ve duyarlılıkta politikalar üretmek olarak tanımlanmıştır (Tomanbay, 2008).

Konsey tarafından 1998 yılında oluşturulan Dünya Su Komisyonu'nun belirlediği misyon ise suyun ticarileşmesi konusunda uluslararası kuruluşların işbirliğini daha belirgin hale getirmektir. Konsey Dünya Su Vizyonu olarak belirlenmiş vizyonunda su kaynaklarının sürdürülebilir şekilde kullanımı ve yönetimini benimsemiştir. Sürdürülebilirlik kavramı sosyal, ekonomik ve çevresel olarak üç başlığı kapsar. Dolayısıyla suyun sürdürülebilirliği için belirlenen misyonun da bu üç etmeni taşıdığı söylenebilir. Dolayısıyla belirlenen bu misyonun suyun metalaşma sürecini hızlandırdığı görülmektedir.

Dünya Su Konseyi'ne göre (Minibaş, 2007):

- Güney coğrafyasında, kentlerdeki yüksek nüfus artışı su kaynakları üzerine aşırı baskı getirmekte, su sunumunda kıtlığa yol açmaktadır.

- Maliyetin altında, yapay olarak düşük fiyatlandırıldığı için su tüketiminde israf doğmaktadır.
- Devlet ve yerel yönetimler, düşük yatırım, popülizm ve yolsuzluk nedenleriyle bu işi becerememektedir
- Güvenli su üretimi, dağıtımı için hızlı özelleştirmeye özel sektörün su üretim ve dağıtımını üstlenmesi gerekmektedir.

4.3.6. Dünya Su Forumu

Güvenli içme suyuna ve sanitasyona evrensel olarak ulaşımın sağlanması dünya gündeminden hiç düşmemektedir. Su kıtlığı ve var olan suyun azalması yalnızca insanlar için değil tüm canlılar için tehlike çanlarını çalmasına neden olmaktadır. İklim değişiklikleri ve su kaynaklarının kontrolsüz israfı dünya çapında sorun olduğu için üç yıl arayla Dünya Su Forumu toplantılarının yapılmasına neden olmakla birlikte var olan sorunların çözümüne yeterli olmamaktadır. 9. Dünya Su Forumu 21-26 Mart 2022’de Senegal’in başkenti Dakar’da yapılacaktır.

1. Dünya Su Forumu Fas’ta Mart 1997 yılında yapılmıştır. Suyu kullanırken, cinsiyet eşitliğine, ekosistemin korunmasına ve suyun verimli kullanımına önem verilmiştir.
2. Dünya Su Forumu: Hollanda’da Mart 2000 yılında yapılmıştır. Toplantıda su ihtiyaçlarının karşılanması, ekosistemin korunması, su kaynaklarının adil olarak paylaşılması gibi kararlar alındı.
3. Dünya Su Forumu: Japonya’da Mart 2003 yılında yapılmıştır. Suyun sürdürülebilir kalkınmadaki rolüne değinilerek “ Herkes için Suyun Finansmanı Raporu” sunulmuştur.
4. Dünya Su Forumu: Meksika’da Mart 2006 yılında yapılmıştır. Su ve sanitasyonun önceliklerine değinilerek sürdürülebilir kalkınmanın ve yoksullukla mücadele etmenin önemi ve çözümleri belirtilmiştir. Ayrıca suyun yanlış kullanımı sonucu oluşan afetlerin önlenmesi için devletlerin işbirliğinde bulunmasının gerekliliği vurgulanmıştır.
5. Dünya Su Forumu: Türkiye’de Mart 2009 yılında yapılmıştır. Suyla ilgili tüm kişiler ve kuruluşlar bir araya gelerek Dünya’daki su sorunlarının nasıl çözüleceği konusunda fikir alışverişinde bulunulmuş bu konuda izlenmesi gereken politikalar belirlenmiştir.

6. Dünya Su Forumu: Fransa'da Mart 2012 yılında yapılmıştır. Su ve sağlık hizmetleri konusunda uluslararası kararlar alınarak Türkiye'de yapılan 5. Dünya Su Forumunda yapılan Su Mutabakatı gözden geçirilmiştir.
7. Dünya Su Forumu: Güney Kore'de Nisan 2015 Yılında yapılmıştır. Su kaynaklarının gelecekle ilgili kullanımında dikkat edilmesi gerekliliği vurgulanarak suyun kullanımının sürdürülebilirliği için yapılması gerekenler vurgulandı.
8. Dünya Su Forumu: Brezilya'da Mart 2018 yılında yapılmıştır. Savaşlar, besin ve su kıtlığı, iklim değişiklikleri gibi nedenlerle kitlesel göçlere bağlı olarak suyun kullanımında ortaya çıkan sorunlar ve bu sorunların çözümleri tartışıldı.

4.4. Su Yönetiminde Özel Sektörün Katılımı ve Türkiye Örneği

19. yüzyılın ortalarından itibaren su yönetimi ve finansmanının sağlanması tekniklerinden yeni yöntemler uygulanmaya başlanmıştır. Sanayi faaliyetleri ile birlikte bozulan çevresel koşullar nedeniyle olması gereken sağlıklı bir çevrede yaşama arayışı Avrupa ülkelerinde suyun yönetilmesine yönelik çalışmaları ve kamu gözetimini yanında getirmiştir. Yerel yönetimler şehirlerin kamu alanlarındaki kontrolünü artırmıştır. Bu şekilde yıllar içerisinde belediyeciliğin kurumsal altyapısı oluşmuştur. Dolayısıyla su yönetiminde kamu kuruluşların egemenlik alanı artmıştır.

Endüstriyellemenin ve kentleşmenin artmasıyla birlikte su, endüstriyel faaliyetler ve tarımsal faaliyetler için stratejik bir kaynak olarak görülmeye başlanmıştır. Dolayısıyla gelişimi sağlama adına su kullanımında büyüme yaşanması gerektiği ve çoğalan imkânlar ile nüfusun da etkisiyle su talebinde artış olacağı da kaçınılmaz olarak gerçekleşeceği öngörülmüştür. Bu sebeple yeni su kaynaklarının geliştirilmesi gerekliliği dikkate alınmıştır. Su arzının güvence altına alınması için çok geniş çaplı altyapı yatırımları yapılmıştır. İlk zamanlar yatırımın çok uzun vadeli ve geniş kapsamlı olmasından dolayı özel sektör için uygun olmadığı görülmüş, dolayısıyla su hizmetlerinin altyapısı devlet finansmanlarıyla geliştirilmiştir. Yirminci yüzyılın ortalarında, ülkeler arasında çeşitli farklılıklar olmak üzere endüstriyellemiş ülkelerde su altyapısında büyük oranda kamu yönetimi, mülkiyeti ve düzenlemesi bulunmaktadır. Çoğu ülkede su hizmetlerinin halka kamu aracılığıyla karşılanması çok çeşitli sebepler dahilindedir. Bunların en başında yüksek sermaye ihtiyacı gelmektedir.

Su arzının ticarileştirilebilmesi için uluslararası destek 1992 Dublin Su ve Sürdürülebilir Kalkınma Bildirisi'nden başlayarak çoğalmıştır. Konferanstan sonra kamu kurumlarının su sistemlerini yönetmek için zayıf olduğu kanaati ve zaten kısıtlı olan su kaynaklarına olan talebin sürekli artması sebebiyle su hizmetlerine özel sektörün katılması gerektiği görüşü benimsenmiştir. Burada ekonomik bir mal olarak suyun iktisadi bir kural olarak talebinin artması değerini de artıracaktır. Bu durumda kaynakların artırılmayacağına göre mevcut su kaynaklarının verimli kullanılması yoluyla talep açığının giderilmesi gerekecektir. Bu tek başına yeterli değildir. Aynı zamanda suya olan taleplerin yönlendirilmesi de gereklidir. Bu talep yönlendirmesini sağlayan araç ise fiyatlandırma sistemlerinin kurulması ve yaygınlaştırılması olarak belirlenmiştir (Topçu, 2008).

Özel sektör katılımındaki amacın altyapı hizmetlerinin finanse edilmesi, yenilenmesi ve yapımı gibi konularda özel sektör ile kamunun bağlantılı şekilde çalışması diyebiliriz. Özel sektörün katılımıyla birlikte su hizmetlerinde beklenen, özel sektörün uzmanlığı ve finansal kaynakları sayesinde mevcut bulunan sorunların aşılabileceğidir. Dünyada kullanılabilir su rezerv ve kaynakları sınırlıdır, bununla birlikte çevresel baskıların artmasıyla birlikte su kaynakları giderek azalmaktadır. Dolayısıyla mevcut su kaynaklarının daha etkin ve verimli bir şekilde kullanılmasının özel sektörün katılımıyla birlikte daha iyi yönetilebileceği düşünülmektedir.

Çevrenin ve canlıların en önemli bileşenlerinden biri olan su, canlılığın tarihini belirlemiş ve aynı zamanda insanlık tarihini de önemli ölçüde etkilemiştir. İnsanoğlunun hukuksal olarak üzerinde hâkimiyet kurduğu tüm malların aksine su, özel mülkiyete konu edilemeyen şeylerin başında gelmiştir. Su her zaman insan hayatının çok önemli bir parçası olmuş ve gelecekte de olmaya devam edecektir. Tüm insanlık tarihi boyunca insanlık daha çok su kenarlarında yerleşimler kurmayı seçmiştir. Dolayısıyla sağlıklı bir yaşam sürmek ve topluluğun devamlılığının sağlanabilmesi için suyun kullanımı ile ilgili çeşitli kurallar geliştirilmiştir.

Dünya üzerinde insanların yararlanabileceği tatlı su kaynakları genel kanının aksine oldukça sınırlıdır. Bununla birlikte iklim değişikliği, endüstriyelleşme, aşırı tüketim ve su kaynaklarının kirletilmesi sınırlı olan kaynakları çok daha fazla sınırlandırarak kalan kullanılabilir suyu çok daha değerli hale getirmektedir. Endüstriyelleşme

öncesinde insanlığın su kullanım alışkanlıkları dikkate alındığında şehirlerin su kaynakları ve yakınlarına inşa edildiği ve su kullanımında herhangi bir kısıt bulunmadığı, günümüze kıyasla su kaynaklarının nüfusa oranla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Endüstriyelleşme sonrası gelişmelere bakıldığında 19.yüzyılın başlarından itibaren suyun kullanım alanının genişlediği ve su kaynaklarının endüstriyelleşmeyle paralel olarak giderek çok daha fazla kirlendiği görülmektedir. Artan nüfus sebebiyle tarım faaliyetlerinde kullanılan su miktarı da önemli ölçüde artmış ve hatta tarımın da endüstriyelleşmesi sebebiyle su kaynakları giderek kirlenmeye başlamıştır (Polat,2013). Dolayısıyla insanlık 19. Yüzyıldan başlayarak suyla ilgili sorunlar yaşamıştır. Temiz su kaynaklarına ulaşımın azalması, suyun canlı yaşamındaki önemi düşünüldüğünde artan su krizi bu konuda tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Dünya toplumlarının neredeyse tümünün gelecek yıllarda önemli su krizleriyle karşı karşıya olacağı neredeyse tüm toplumlar tarafından kabul edilen bir gerçektir. Geçmişte su zengini olarak değerlendirilebilen ülkelerde su kıtlığı ihtimali ve su kıtlığı yaşayan ülkelerde ise su yokluğu ihtimali konuşulur hale gelmiştir. Kullanılabilecek suların azalması üzerindeki etkilerin açıklanmasında bazı yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bu yaklaşımlardan biri suyun azalmasının en önemli etkeninin suyun ticaretinin yapılmaması ile açıklamaya çalışır (Narin, 2016). Bu yaklaşıma göre suyun serbest piyasada belirli bir bedel karşılığında satılması suyun doğru kullanılmasına, yeteri kadar tüketilmesine ve dolayısıyla var olan kullanılabilir suların korunmasına yardımcı olacaktır. Bu yaklaşımın geliştirilmesindeki en önemli etken bir metanın fiyatının yüksek olduğu durumlarda insanların bu metanın tüketimini daha az gerçekleştireceği düşüncesidir.

Suyun serbest piyasada bir meta olarak satılması suyun hidrolojik çevrimini ve ekolojik sınırlarını değerlendirmekten çok uzaktır. İkincil olarak suyun belirli bir ücret karşılığında satılması ekonomik eşitsizliğin ve yoksulluğun suyun kullanımında da aynı eşitsizliğin ortaya çıkmasına yol açtığı çok açık bir gerçektir. Dolayısıyla suyun serbest piyasada bir mal olarak satılması suyun ekolojik sınırlarını ve kişilerin ekonomik sınırlarını değerlendirme konusunda eksik ve rasyonellikten uzak bir yaklaşım olmasına neden olmaktadır. Suyun bedelinin ödenebildiği her durumda piyasadaki her meta gibi suyun aşırı kullanımının da devam edeceği öngörülebilir. Su

başka mallar ile ikame edilemeyecek bir kaynak olduğundan serbest piyasadaki genel eğilim su azaldıkça suyun fiyatının artırılması olacaktır (Narin,2016). Suya ulaşım ve kullanım bedelinin artırılması ise en temel insan ihtiyaçlarından biri olan suyun yalnızca ekonomik olarak dezavantajlı grupların suya ulaşımını zorlaştıracak bir gerçektir. Kullanılabilir suyun azalmasının çok önemli ticari sonuçları olacağı dikkate alınması gereken bir gerçektir ancak kullanılabilir suyun yalnızca piyasa koşulları ile değerlendirilmesi suyun azalmasının aynı zamanda çok önemli bir ekolojik kriz olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Suyun serbest piyasa çözümleri ile ele alınması suya ulaşılabilirlik ve suyun kullanımı konusundaki eşitsizliği artırır. Su en büyük ekolojik sorunlardan biri haline gelmiştir ve su sorunun çözümünü ararken ekolojik çözümler üretilmesi su sorununun çözülmesinde çok daha sürdürülebilir eylem planlarına ulaşılmasını sağlayacaktır.

Suyun giderek azalmasının insanlığın en temel sorunlarından biri haline geleceği düşüncesi, giderek azalan ve kirlenen su kaynaklarını korumak, suya tüm insanların ulaşabilmesi için hizmet kalitesinin ve ulaşılabilirliğin geliştirilmesi ve su sorununu çözmek konusunda devletleri, uluslararası siyasi kuruluşları ve uluslararası finans kuruluşlarını harekete geçirmiştir. Azalan suyun sosyal ve ekonomik sonuçlarının çok daha görünür hale gelmesi bu sorunun çözülmesinde daha ciddi adımların atılması gerekliliğinin kabul edilmesini sağlamıştır.

Su tüm canlılar için hayati öneme sahip bir kaynak ve ekonomik faaliyetlerin en önemli unsurlarından biri olduğundan suyun nasıl yönetilmesi gerektiği insanlık tarihi boyunca her zaman önemli bir konu olmuştur. Suyun yönetilmesi ile ilgili faaliyetleri ve politikaları belirleme hakkını ellerinde bulunduran gruplar, belirledikleri politikaların suya ulaşımında eşitlik sağlamasına dikkat etmek durumundadır. Politikaların belirlenmesinde suyun verimli kullanılması, korunması göz önünde bulundurulmakla birlikte aynı zamanda suya ulaşımında sosyal adaleti sağlamak üzere ekonomik durumundan bağımsız olmak üzere tüm grupların suya erişiminin sağlanması dikkate alınmalıdır. Su kaynaklarının korunması su ile birlikte ormanların, meraların ve benzeri yapıların korunmasıyla ilgilidir (Kılıç, 2008: 165). Dolayısıyla suyun korunması, geniş bir coğrafyanın korunmasıyla sağlanır. Suyun aynı zamanda stratejik bir öneminin olması nedeniyle su kaynaklarına sahip olmak suyun sağlayacağı güçlerden de faydalanmayı beraberinde getireceği için tarih

boyunca güçlü ülkelerce kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla devletler suyun kontrolünü tarih boyunca elinde bulundurmuş ve su hizmetlerinin yönetilmesi çok uzun yıllar boyunca kamu kurumlarının çalışmalarıyla gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte su kaynaklarının azalması ve suyun kullanımı üzerindeki kaygıların artmasıyla suyun yönetiminde özel sektör girişimlerin payı giderek artmaya başlamıştır. Suyun yönetimindeki bu değişimler bu hizmetlerinin bir kamu hizmeti olması gerektiği algısını yıkmaya başlamış, suyu ekonomik bir mal haline dönüştürme sürecine önemli katkı sunmuştur. Dublin Konferansı'nda su hizmetlerinde etkin ve verimli hizmet sağlanması adına piyasa vasıtası aracılığıyla yapılması savunulmuştur. Suyun, ekonomik değerinden dolayı Dublin Bildirisi'nde metalaştırılmasının değerlendirilmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Özel sektörün suyun yönetimine katılmasını kolaylaştırmak üzere IMF ve Dünya Bankası gibi kuruluşların teşvikler ilan ettikleri görülmüştür ve günümüz dünyasındaki su politikalarının bu teşvikler ekseninde oluşturulduğunu söylemek mümkündür.

Su ile ilgili sorunların tartışıldığı ilk zamanlar suyun insan hakkı olarak kabulü henüz gerçekleşmiş ve aynı zamanda bu dönemde suya ticari değer atfedilmemiş, suyun yönetimi kamu kurumları eliyle gerçekleştirilmiştir. Kullanılabilir su üzerindeki baskılar ve suya olan talep arttıkça su daha da değerli bir hal almış ve bu noktadan sonra suyun ekonomik bir mal olarak tanımlanması gerçekleşmiştir.

Su canlıların yaşamının en temel unsuru olması sebebiyle hiç şüphesiz her canlının kolaylıkla ulaşabileceği bir madde olmak durumundadır. Temiz, kullanılabilir ve yeterli suya ulaşım hakkı insan haklarının en temel özelliklerinin bir uzantısı olarak kabul edilmiştir. Bu hak, tüm insanlara sosyal yaşantılarını ve biyolojik ve insani ihtiyaçlarını asgari düzeyde karşılayabilecekleri miktar ve kalitede suyun sağlanmasını içerir. Dolayısıyla insanın en temel hakkı olarak kabul edilen bu hak her bireyin tabi olduğu devletten talep edebileceği bir statüde bulunmaktadır ve devletler bu hakkı karşılamakla yükümlüdür. Dolayısıyla devletlerin halkı için suya erişimin sağlanmasından emin olmak üzere politikalar ve su yönetim stratejileri geliştirmesi gereklidir (Poçanoğlu,2021). Devletler bu stratejileri geliştirirken su hakkının sağlanmasını özel şirketlerin suyun yönetimde rol almasını sağlamakla da gerçekleştirebilirler ancak bu aşamada suyun bir ekonomik mal olarak tanımlanması suyun bir insan hakkı olarak yerine getirilemeyeceği konusunda güvensizlik ve korkuları artırmıştır. Buradaki en

temel endişe suyun insan yaşamı üzerindeki etkisinin yok sayılarak yalnızca ekonomik bir mal olarak algılanmasından ve ekonomik özelliklerinden bağımsız olarak toplumun tüm kesimlerinin eşit şekilde ulaşmasının kısıtlanabileceğinden ileri gelmektedir. Bu konuda faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşlarının ve halkın bir kesiminin düşüncesi suyun ekonomik bir mal olarak algılanmasından en büyük zararı toplumların yoksul kesimlerin göreceği yönündedir. Su hakkı kapsamında değerlendirildiğinde su niteliğinden kaynaklanan özellikleri nedeniyle kamusal bir kaynak olarak görülmektedir. Birleşmiş Milletler Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi yayınladığı 15 Nolu Genel Direktifi'nde bu görüşü desteklemiştir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sı da her bireyin eşit miktarda ve ücretsiz sağlanması gereken sağlık hizmetlerinin yanı sıra kullanılabilir güvenli su kavramını da almıştır. Suyun serbest piyasada satılabilir ve devletler tarafından yeterince denetlenemeyen bir ihtiyaç haline dönüştüğünde her insana sağlanması gereken bir hak olmaktan uzaklaşacağı çok açıktır. Dolayısıyla suyun serbest piyasa metasına dönüşmesi durumunda anayasal hakkın sağlanmasının da zora gireceği aşikârdır (Poçanoğlu, 2021).

Su kaynaklarının kullanımını yanı sıra iklim baskısının çok daha görülür hale gelmesiyle birlikte gelecek yıllarda dünyanın çok daha ağır su krizleriyle karşı karşıya olacağı düşünülmekte hatta bu durumun devletler arasında su savaşlarına yol açabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte kimi uzmanların insan topluluklarının su yoksulluğu çekilen bölgelerden suyun nispeten ulaşımının daha kolay olduğu bölgelere doğru ki bu çoğunlukla ekvator bölgesinden başlayarak kuzeye doğru gerçekleşecek, göç edeceği yönünde öngörülleri bulunmaktadır. Su krizinin boyutları her geçen gün arttıkça su haklarının yeniden tanımlanmasına olan çabalar da bununla paralel olarak artmaktadır.

Günümüzün çok hızlı bir şekilde değişen dünyasında devletlerin sunduğu kamu hizmetlerinin çok hızlı bir şekilde farklılaştığına şahit olmaktayız. Bu değişimlerden biri de suyun yönetim şeklini kapsamaktadır. Küreselleşen dünyasında su hakkının tartışılması da küresel ölçekte devam etmektedir. Suyun ikame edilemeyecek bir kaynak olması ve yaşamın temel kaynaklarından biri olması suya küresel bir nitelik kazandırmaktadır. Suyun bu özellikleri dikkate alındığında suyun kullanımı ve hizmetlerin sunumu ile ilgili küresel olarak adımların atılması her toplum için bir zorunluluk haline gelmiştir. Suyun ilk defa insanların en temel ihtiyaçlarından biri

olarak değerlendirildiği Mar del Plata’da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Su Konferansı’ndan beri suyun yönetim biçimi oldukça değişiklikler yaşamıştır.

Günümüz dünyasında su kaynaklarının çok büyük bir bölümünün yönetimi halen kamu kurumlarında bulunmaktadır ve suyun yönetiminde özel sektörün katılım payı oldukça dar alanda kalmıştır. Dolayısıyla insanlığın yalnızca çok küçük bir bölümünün su ihtiyacı özel şirketlerin yardımıyla gerçekleştirilmektedir. Suyun yaşamın en temel kaynağı olması suyun aynı zamanda bir kamu malı olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla su serbest piyasa metasına dönüşse bile her zaman devletin su üzerinde sıkı kontrolü bulunması gerekir.

Dünya nüfusunun çok hızlı bir şekilde artması su kaynaklarının korunmasını ve su kaynaklarının kısıtlı olması sebebiyle su tüketiminin kontrol altında tutulması ve sürdürülebilirliğin sağlanmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla suyun her insan için temel bir insan hakkı olarak kalmasının devam ettirilmesi ve suyun korunması üzerinde gerçekleştirilecek yönetimin küresel düzeyde uygulanması gerekmektedir. Özellikle insanlığın günümüzde salgın hastalıklara karşı çok daha korunmasız olması her bireyin ekonomik durumundan bağımsız olarak kendi sağlığını ve hijyen standartlarını koruması için suya ulaşımının kritik olduğunu göstermiştir. Suya ulaşımında suyun serbest piyasada satılması ile birlikte kişilerin kendi ekonomik kısıtlarının sonucu suya ulaşamamaları ve hijyen koşullarını sağlayamaması tüm insanlığın sağlığını tehdit eder duruma gelmiştir.

Dolayısıyla su kullanımında fırsat eşitliğinin sağlanması adına belirli bir insani kullanım miktarı ekonomik durumundan bağımsız olmak üzere her insan için sağlanması kritik önem taşımaktadır. Bununla birlikte belirlenmiş insani sınırların üzerinde su kullanma ihtiyacı hisseden kişiler ise su için belirlenen hizmet bedelini ödemek koşuluyla daha fazla suya ulaşabilmelidir. Suyun bir kullanım bedeli olması su kullanımında israfı engelleyecek bir unsur olarak yardımcı olabilecektir. Ayrıca su kullanım bedelinin su kullanımına göre kademeli olarak artırılması büyük miktarda su kullanımı gerçekleştiren kişileri suyu daha verimli kullanmaya zorlayacaktır. Su kaynakları üzerinde en fazla etkisi olan yani “Su Ayak İzi”¹ daha fazla olan birey veya kurumlar suya ulaşırken daha büyük bedeller ile suya ulaşacaklarından suyun

---

¹ Su ayak izi; insanlar tarafından tüketime bağlı olarak su kullanım kapsamını gösterir. Bir bireyin, topluluğun veya işletmenin su ayak izi, birey veya topluluk tarafından tüketilen veya işletme tarafından üretilen mal ve hizmetleri üretmek için kullanılan toplam tatlı su hacmi olarak tanımlanır.

kullanımı konusunda daha bilinçli davranacaklar ve daha fazla miktarda kullanılabilir su etkili bir şekilde yönetilebilecektir.

4.4.1. Ön Ödemeli Su Sayaçlarına Geçiş

Ön ödemeli su sayaçları, kullanıcının tükettiği su miktarını hesaplayan ve kullanım ücretinin peşin ödenmesini esas alan bir sistemdir. Her sayaca abonelik kartı tanımlanır karta istediğin miktarda yükleme yapılabilir. Kredinin bitmesi durumunda su sayacı vanası kapatılır. Kredi almaları için ikaz edilir belli bir miktar yedek kredi miktarı kullanımına yükleme yapamaz ise izin verilir.

İSKİ tarafından abonelerine gönderilen bilgilendirmede “Mekanik sayaçların Elektronik Kartlı sayaçlara dönüşüm” yapılacağından bahsetmektedir. Su dolumu yapabilmek için karta dolum yapılması gerektiğinden bahsedilmektedir. Sayaç dönüşümü için hiçbir ücret talep edilmediği de belirtilmiştir. Bu yaptırım sosyal devlet anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Bu durum kontörü biten vatandaşın parası olmaması halinde en doğal hakkı olan temizlenme, içme, sağlık vb. haklardan mahrum kalması anlamını taşımaktadır. Daha ileri boyutta düşünersek okulların, hastanelerin, üniversitelerin ve diğer kamu kuruluşlarının susuz kalması söz konusu olabilir. Hiçbir kurumun insanın en doğal yaşama hakkı olan sudan yoksun bırakmaya hakkı yoktur. Anayasanın 56. Maddesini göz önüne alacak olursak. “Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Maddesi gereğince yapılmak istenen uygulama anayasa ile çelişmektedir. Eski sayaçların değiştirilmesi yasal zorunluluk değildir. Sayacın zorunlu değiştirilmesinin istenmesi Anayasanın 35. maddesinde belirtilen mülkiyet hakkı ihlalidir. “Herkes, mülkiyet ve miras haklarına sahiptir. Bu haklar, ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabilir. Mülkiyet hakkının kullanılması toplum yararına aykırı olamaz” (MMO, 24 Eylül 2022).

Yapılan başka bir benzer uygulama örneği ise, Manisa Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü (MASKİ)’nin yeni bina su aboneliklerinde elektronik kartlı su sayacı kullanımının zorunlu hale getirilmesine yöneliktir. TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu yeni bina su aboneliklerinde ön ödemeli elektronik kartlı su sayacı kullanımını zorunlu hale getirmesine yönelik yapılan başvuruyu, 8.4.2022 tarihli kararı (TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, 24 Eylül 2022) ile sonuçlandırmıştır. Değerlendirme yapılırken kanunilik ilkesi gözetilmiş. Anayasa’nın 123 üncü maddesinin birinci fıkrasında; “İdare,

kuruluş ve görevleriyle bir bütündür ve kanunla düzenlenir.” Anayasa’nın 127’nci maddesinde; “Mahalli idarelerin kuruluş ve görevleri ile yetkileri, yerinden yönetim ilkesine uygun olarak kanunla düzenlenir.” Hükmü gereğince tavsiye kararında şu sonuçlara varılmıştır. İdarenin, belli bir kanun hükmünü gerekçe göstermeden, kendi organı olan Genel Kurulun takdir yetkisinin kullanması kapsamında almış olduğu karar uyarınca, yeni binalarda su aboneliği olacak kişilere yönelik olarak elektronik kartlı sayaç kullanma zorunluluğu getirmesi uygulamasının, abonelere kartlı ve mekanik sayaç arasında seçme hakkı tanımadığı için adil ve ölçülü olmadığı. Tüketicilere tercih hakkı verilmeden, yeni bina aboneliklerinde elektronik kartlı sayaç zorunluluğu getirilmesi Tüketicinin Korunması Hakkındaki Kanunun 6’ncı maddesinin 3 üncü fıkrasına, uygun olmadığı. Tüketicinin Korunması Hakkında Kanuna, Türk Borçlar Kanununa ve düzenleme amaçlarına ve hukukun genel ilkelerine ve tüketici haklarına aykırılık teşkil ettiği vurgulanmıştır. Tercih hakkı tanımadan, şikâyetçiyi kartlı sayaç kullanmaya zorlayacak şekilde iş ve işlemlerde bulunmasının, yazılı talebe rağmen mekanik sayaç kullanma talebinin ret edilmesinin hukuka, hakkaniyete, hukukun genel ilkeleri ile temel tüketici haklarına aykırı olduğuna ve vatandaşın, yeni bina aboneliğine ilişkin yazılı talep halinde mekanik sayaç kullanmasının sağlanmasına yönelik olarak gerekli olan iş ve işlemlerin makul sürede yapılması hususlarında tavsiyede bulunulmasına karar verilmiştir (Belediye Haber, 24 Eylül 2022).

4.4.2. Türkiye’de Hazır Su Kullanımı

Türkiye, 1990’li yıllarında başlayan su sorunu ile karşı karşıya kalmıştır. Su sorununun nedenleri ise şebekelerden gerekli miktarda suyun gelmemesi, kalitesi düşük ve sağlıklı olmamasıdır. İstanbul’da giderek artan kesintiler krize dönüşmüştü. O dönem belediyesinin kendi imkânlarıyla “Akdamlı” adıyla su istasyonları kurularak kriz hafifletilmesi sağlanmıştır. Diğer il ve ilçelerde de su istasyonu olarak tabir edilen su satış yerleri kuruldu buralardan tankerlerle içme suyu getirilerek vatandaşın hizmetine sunulmuştur. Belediyenin yapmış olduğu bu hizmetin yanında özel şahısların kurduğu su istasyonları da eklenmeye başlamıştır. Bu kriz sürecinde daha sağlıklı hizmet verebilmek adına geçici izinler verilerek denetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Bir sektör haline gelmeye başlamasıyla saha genişledi denetimler güçleşmesi ve hijyen koşulları gözetilmesi ile Sağlık Bakanlığı 18.10.1997 tarihli yönetmelikle (İçilebilir Nitelikteki Suların İstihsali, Ambalajlanması, Satışı ve

Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik, 1997) su istasyonlarının açık su satışına son vermiştir. İlk kez 19lt damacana satışına izin verilmiştir. Bu yönetmelikle su sektörü Türkiye’deki faaliyetine başlamıştır (Suder, 25 Eylül 2022).

Sektör Hakkında- Genel Yapı ve Rakamsal Büyüklük								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022 (Tahmini)
Toplam Üretim (Milyar litre)	10,9	11,3	11,7	12,1	11,6	10,5	11,1	11,7
Damacana (Milyar litre)	6,4	6,4	6,4	6,5	6,4	5,9	6,1	6,4
PET & Cam Üretim (Milyar litre)	4,5	4,9	5,3	5,6	5,3	4,6	4,9	5,3
Pazar Büyüklüğü (Milyar TL)	4,9	5,4	5,7	7,1	7,7	7,4	9,3	12,7
Kişi Başı Tüketim/Yıl	144	148	149	150	140	126	131	139
Büyüme %	2,5%	4,0%	3,1%	3,7%	-4,0%	-9,4%	5,6%	5,7%
Toplam İhracat (Ton)	264.813	407.571	424.988	417.023	440.038	369.790	385.453	404.726
Toplam İhracat (Dolar)	41.850.959	64.184.317	66.297.121	62.328.152	61.578.457	51.361.783	58.312.674	63.560.815

Tablo 4.1. Su sektöründe son 6 yıl satış miktarı ve fiyatı

Kaynak: Suder, 25 Eylül 2022

Yıllar	Pet & Cam	Damacana	Toplam
2015	60 LT	84 LT	144 LT
2016	65 LT	83 LT	148 LT
2017	68 LT	81 LT	149 LT
2018	70 LT	80 LT	150 LT
2019	63 LT	77 LT	140 LT
2020	55 LT	71 LT	126 LT
2021	58 LT	73 LT	131 LT
2022	63 LT	76 LT	139 LT

Tablo 4.2. Yıllık kişi başına ortalama tüketim miktarı

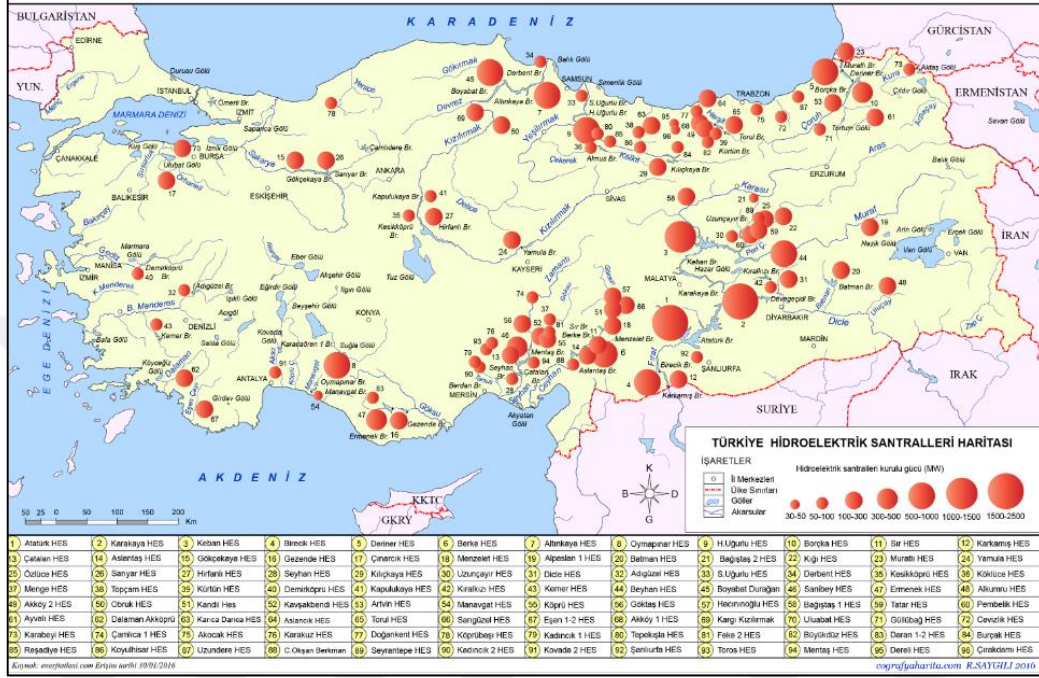
Kaynak: Suder,27 Eylül 2022

Sektörün son 8 yıllık değerlerine baktığımız zaman, ambalajlı su tüketiminin ihracattaki payının giderek arttığını görüyoruz. 2022 yılında Türkiye’deki pazar hacmi yaklaşık 11,7 milyar litreyi bulması, sektördeki cironun tahmini 12,7 milyar TL’yi bulması beklenmekte. Günümüzde su sıkıntısından dolayı hazır suya yönelimden ziyade daha sağlıklı suya erişim için tercih edilmeye başlandı. Sadece büyükşehirlerde değil zamanla kırsal kesimlerinde tercihi olmasıyla pazar payının büyüklüğünü anlayabiliyoruz. Tez avantajlı başka bir yönü de ambalajlı su tüketiminin artmasıyla oluşacak çevre kirliliğidir.

4.4.3. Türkiye’de Hidroelektrik Santrallerin (HES) Durumu

HES “Su gücüyle çalışan makinelerle elektrik üreten merkez” olarak tanımlanır. Elektrik enerjisi elde etmek için kurulmuş nehir tipi tesislerdir. HES’lerde su gücü kullanılarak

elektrik üretimi yapılır. Kullanılan su sonrasında, sulama suyu temini ya da içme suyu olarak kullanılamaz. Hızlı akan suyu enerjiye dönüştürmektedir. Enerji üretimi de debiye göre mevsimsel farklılık gösterir, yağış fazla olduğunda elektrik üretimi çoğalırken kuraklık yaşanırsa elektrik üretimi olmayabilir (WWF, 26 Eylül 2022).

Şekil 4.1. Türkiye hidroelektrik santralleri haritası

Kaynak: Coğrafya Harita, 26 Eylül 2022

ÜLKE	Kömür (%)	Petrol (%)	Doğalgaz (%)	Nükleer (%)	Yenilenebilir Enerji	Diğer(%)
Fransa	2.1	0.3	2.3	77.6	17.5	0.2
Almanya	45.4	0.9	9.9	15.5	28.0	0.3
ABD	39.5	0.9	26.8	19.1	13.6	0.1
Kanada	9.9	1.2	9.3	16.4	62.8	0.3
Çin	72.5	0.2	2.0	2.3	23.0	0.0
Hindistan	75.1	1.8	4.9	2.8	15.5	0.0
Rusya	14.9	1.0	50.1	17.0	17.0	0.0
DÜNYA	40.6	4.3	21.6	10.6	22.9	0.1

Tablo 4.3. Bazı ülkelerin kaynak bazında elektrik üretim oranları

Kaynak: Koç vd., 26 Eylül 2022

	HES Adeti	Toplam Kurulu Kapasite (MW)	Ortalama Yıllık Üretim (GWh/Yıl)	Oran (%)
İşletmede	743	31.647	108.932	68,8
İnşaat Halinde	26	1.141	4.090	2,6
İnşasını Henüz Başlanmayan	463	15.143	45.379	28,6
Toplam	1.238	47.931	158.401	100

Tablo 4.4. HES'lerin potansiyel durumu

Kaynak: DSİ 2021 Faaliyet Raporu

Enerji; ülkeler için refah, kalkınma, hayat kalitesi ve istikrar demektir. Enerjinin uygun fiyatla temin edilmesi ülke kalkınması açısından önem arz etmektedir. Gelişmiş ülkelerde yenilenebilir enerji yeni trend halini almıştır. HES'ler ülke ekonomimizin gelişimine paralellik gösterdiği için enerji tüketimi de artmaktadır. Elektriğe olan talebin artmasıyla maliyeti düşük yenilenebilir yerli enerji kaynağı olan HES'lerin önemi artmıştır. Bir ülkenin kalkınabilmesi ve üretimde devamlılığı sağlayabilmesi için kesintisiz enerji ihtiyacının karşılanması gerekmektedir. Enerjideki en büyük engel de ithalata bağlı enerjiye mahkûm kalmaktır. Türkiye'de elektrik üretimi ortalama yılda %4 ile %10 arası artış göstermektedir. Türkiye'de yılda kişi başına düşen elektrik kullanımı 3.300 kWh civarındadır. Bu tüketim diğer Avrupa ülkelerinin altında bir rakamdır. Türkiye'de 1954 yılından günümüze kadar HES'lerden sorumlu olan kurum DSİ'dir. HES'lerin kurulu gücü 13.756 MW'dır, yıllık üretim kapasiteleri 49 milyar kWh'di bulmaktadır. 2021 yılı sonu itibarıyla ile Devlet-Özel sektör işbirliği de göz önüne alınarak, toplam kurulu gücü 31.647 MW olan yıllık ortalama enerji üretim potansiyeli 109 milyar kWh olarak Tablo 4.4'de belirtilen 743 adet tesis işletmeye alınmıştır. Bu değer, mevcut hidroelektrik potansiyelimizin tahmini % 60'ını oluşturmaktadır (DSİ, 2021).

Yenilenebilir kaynaklar aracılığıyla enerji ihtiyacını karşılamak ve dışa olan bağımlılığı en aza indirmek amacıyla gerçekleştirilen HES'ler suyun metalaşmasını da beraberinde getirmektedir. Özel şirketlere suyun kullanım hakkının 49 seneliğine devredilmesi proje alanında mülk sahibi şeklinde hareket etmelerine neden olmaktadır. Karadeniz bölgesinde 2000'li yıllardan sonra artarak devam eden HES sayısı çevre üzerindeki zararları giderek artmıştır. Derelerden akan suların azalması değirmenleri kullanılamaz hale getirmiş, geçimini çay, hayvancılık ve fındıktan sağlayan çiftçilerin sorunlarıyla karşı karşıya kalınmıştır. Halkın projelere gösterdiği tepki, projelerin açtığı zararları büyük kitlelere duyurmak için sosyal medya kanallarının kullanımı büyük rol oynamıştır (Şendeniz, 2012: 60). Türkiye'deki HES direnişlerini gözlemlediğimizde Fındıklı örneği çevresindeki HES'lerden farkı proje faaliyetleri başlamadan durdurulmuş olmasıdır. Fındıklı'da 2008 yılında Arılı ve Çağlayan dereleri üzerinde HES inşaatı başlamadan durdurulmuştur. 2010 yılında ise burası sit alanı edilmiştir.

HES'lerin faydalarına değinecek olursak; Akarsuların boşa akmasına mani olarak akışı enerjiye dönüştürür. Avrupa Birliği ve UNESCO HES'leri çevre dostu olarak nitelendirir. Kurulduğu bölgenin kalkınmasına katkı ve istihdam sağlar, dışa bağımlılığı azaltır. Enerji verimliliği yüksektir, uzun ömürlüdür ve çevreyi kirletmez. Düşük maliyetli yerli kaynak olması ekonomik bağımsızlık üzerinde etkiye sahiptir. HES'lerin zararlarına baktığımız zaman yapıldığı çevrede hastalıklarda artış yaşanmıştır. İnşa edilen yerlerde erozyon ve sel oluşumu artarak çevreye zarar verdiği tespit edilmiştir. Derelerde akan suyun azaldığı gözlenmiştir. Yapımı sırasında inşa edilecek ırmağa, kanallarla başka yönlere akıtılması sağlanırken ormanlara, canlılara zarar vermektedir. Santral faaliyetinde buharlaşma oranı yüksektir bu fazlalık toprağın tuz oranını fazlaştırır ve verimin düşmesine neden olmaktadır. (Ekolojist, 26 Eylül 2022)

Bu olumsuz etkiler akla tarihin tekerrür ettiğini anımsatmaktadır. Orta Asya'da bulunan Amuderya ve Sırderya nehirleri Aral Gölü'nü besleyen iki koludur. 1960'lara kadar Dünya'nın 4. büyük iç denizidir ve Marmara'nın 6 kat büyüklüğünde yer kaplamaktadır. 20 den fazla balık türünün varlığından söz edilmektedir. Fazla avlanan balıklar fabrikalarda konserve şeklinde hizmete sunulmaktadır. Aral Gölü'nün güneyinde yer alan fabrikada ortalama 5000 çalışanıyla hizmet vermektedir. 1972-1975 yılları arasında deniz suyu azalarak çekilmeye başlamıştır. Bu kuraklığın ve azalmanın nedeni pamuk tarımına yapılmasıdır. Pamuk tarımı orta Asya topraklarına 19. Yüzyılda yapılmaya başlandı. 1917 de Çarlığın yıkılmasıyla ve Orta Asya Sovyet birliğine pamuk sağlamak için merkez olarak görülmüştür. Stalin'in yeniden kazanılan toprak projesi Orta Asya nehirlerinin verim gücünü kurak bozkırlara kaydırıp buralarda pamuk yetiştirmeyi öngörmektedir. Bu proje uygulandığında başarılı olur ve bölgede pamuğu mono kültür haline getirilir. Stalin'in bölgede pamuk dışında başka ürün üretilmesini yasaklamış olması buna etkindir. 2. Dünya savaşının başlamasıyla pamuk üretiminin önemi artar ve pamuk üretimi için bölgede farklı projeler devreye girmiştir. Pamuk çok sulama isteyen bir üründür üretildiği bölgede suyun tamamen çekilmesine neden olmuş ve tuz oranını fazlaştırmıştır (Tekfen Holding, 1998). Bu da toprağın verimliliğini azaltmıştır. Aral Gölü'nü besleyen Amuderya ve Sırderya nehirleri Aral Gölü'ne yıllık 110 km³ su taşıırken bu miktar 5 km³ değerlerine düşmüştür. 90'lı yıllara gelindiğinde hacminin %70'ini kaybetmiş ve iki parça halini almıştı

Büyük Aral ve Küçük Aral. Pamuk üretimini azalmaması için kimyasal ilaçlamalar yapılmıştır. Bu da toprağı olumsuz etkilemiş çevre şartlarını daha kötüye gitmesine neden olmuştur. Kara ve deniz hayvanları ve su kuşları yaşam alanından ayrılmıştır.1960-1990 arasında Aral havzasındaki 100 den fazla bitki türü yok olmuştur. Şu an eski yüz ölçümünün %90'ını kaybetmiş durumdadır (Tekfen Holding, 1998).

HES'lerin 50 yıl sonrası için bölgede açabileceğı sorunlar düşünöldüğünde Dimya'da pirince giderken evdeki bulgurdan olmak deyimini aklımıza getiriyor. Şu an bu ikilemin içinde hayat kalitemizi etkileyen en büyük enerji kaynaklarımızdan biri haline gelen hatta vazgeçilmez nitelik kazanan HES'ler ve olumsuz sonuçları ile geri dönüşü mümkün olmayan çevresel sorunlara gebedir. Refah düzeyinde yaşama standartlarına alışan toplumlarda eskiye dönüş mümkün olmayacağına göre zararı en aza indiren çevreye dost yenilenebilir alternatiflere yönelmede HES'ler dışında farklı yeniliklere yönelenmelidir.

5. SONUÇ

Çalışmada insan hakkı olan su hakkı ve suyun adım adım metalaşma süreci ele alınmıştır. Bu kapsamda suyun kullanımını endüstriyel gelişmeler öncesi ve endüstriyel gelişmeler sonrası olarak ayırabilmek mümkündür. Endüstriyel dönem öncesinde kullanılabilir su kaynakları üzerindeki insan faaliyetleri baskısı çok azken, endüstri devriminden sonraki insan faaliyetlerinin su kaynaklarını her geçen gün kümülatif olarak baskıladığı önemli bir gerçek olarak karşımıza çıkıyor.

Su kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerin zaman içinde artmasıyla 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren su ile ilgili tartışmalar da artmış ve su ile ilgili konular çok daha ciddiyetle ele alınmıştır. Su kaynakları üzerinde yaşanan sorunların bir sonucu olarak yaygın sağlık sorunları ortaya çıkmıştır. Bu sorunların bertaraf edilmesi için su yönetiminde düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. İlk düzenlemeler ağırlıklı olarak kamu eliyle yapılmışken su üzerinde artan baskılar sebebiyle özel sektör kamu işbirliklerine de gidilmiştir.

Su hakkı ilk defa 1977 yılında Mar del Plata konferansında kabul edilmiştir. Ancak bu konferanstan önce de su hakkı kadınlar, çocuklar gibi çeşitli gruplar için güvence altına alınmaya çalışılmıştır. 1970’li yıllardan itibaren dünyada çevre ile ilgili farkındalık seviyesi artmış ve 1972’de Stockholm’de Birleşmiş Milletler Çevre Konferansı düzenlenmiştir. Bu tarihten itibaren su hakkı da sürdürülebilirlik ilkesi içerisinde değerlendirmeye alınmıştır. Doğrudan su hakkının sağlandığı 1977 yılındaki konferansın ardından 15 yıl sonra 1992’de Dublin Konferansı’nda su hizmetlerinde etkin ve verimli hizmet sağlanması adına piyasa vasıtasıyla yapılması istenmiştir. Dublin Bildirisi’nde suyun ekonomik değeri olması ve meta olarak değerlendirilmesi konusunda fikir birliğine varılmıştır. Bu bildiriye göre herkes ödenebilir bir bedelle suya erişim sağlayabilecektir. Su kaynaklarının kirletilmesinin geçmişte suyun herhangi bir bedel karşılığında ulaşılmayan bir kaynak olduğundan dolayı gerçekleştiği belirtilmiştir.

Su kaynaklarına ve hizmetlerine ulaşımın dünya genelinde özelleştirilme çabaları öncelikle dezavantajlı kesimlerin suya erişimini zorlaştırmaktadır. Bu durum suya erişim hakkını engelleyerek eşitsizliğe yol açmaktadır. Dolayısıyla yapılacak en önemli iş toplumun her kesiminin suya ulaşımının ve her bireyin sağlıklı bir şekilde yaşamını sürdürmesinin sağlanmasıdır.

Su hakkı ile suyun kullanım bedelinin ödenmesi konusunda asgari bir eşitlik seviyesine ulaşılmalıdır. Günlük ihtiyacı karşılayabilecek kadarlık suyun küresel bir hak olarak kabul edilmesi ve bu ihtiyacı aşan kullanımların bedelinin ödenmesi hem her insanın hak ettiği sağlıklı hayatı yaşamasına hem de su kaynaklarının daha etkin yönetilmesine olanak verecektir.

Su fiyatlarının fazla olması durumunda yoksul halkların, kazançlarının büyük oranını zorunlu olan su ihtiyaçları adına kullanmaları zorunludur. Bu zorunlu ihtiyaçtan tasarruf insanlarda başta hijyen sorunları olmak üzere birçok hastalıklarında ortaya çıkmasına neden olmakta ve yaşam kalitesini düşürmektedir. Suyun parasal önemi arttıkça, ne yazık ki doğal olan bu hak politik olarak kullanılmaktadır.

Bölgelere göre değişen su kalitesi yani farklı standartlardaki suların, bir yerden başka bir yere taşınması maliyetlerin yükselmesine; bu durum da su işleme tesislerinin, taşıma için yolların, kullanılacak araçların, iş gücünün... vb. durumların ortaya çıkmasına en sonunda da suyun çeşitli boyutlarda paketlenerek yüksek maliyetlerle insanların almak zorunda olduğu bir meta haline gelmesine neden olmaktadır.

Günümüzde dünyada 2,6 milyardan fazla insan yeterli ve temiz sudan yoksundur. 1.1 milyardan fazla insan ise düzenli biçimde temiz kullanılabilir suya ulaşamamaktadır. Yaklaşık her yıl 1,8 milyon kişi temiz su ve tuvalete erişim sağlandığı takdirde önlenebilecek olan bir hastalıktan dolayı hayatını kaybetmeyecektir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 20 Şubat 2022).

Gelişmemiş ülke insanları nüfusunun büyük kısmının, temiz kullanılabilir su ve buna bağlı sağlık şartlarının olmayışı nedeniyle çeşitli hastalıkların oluşması sonucunda ekonomik büyüme de olumsuz etkilenmektedir. Her yıl Gayrisafi Yurtiçi Hasıllarının (GSYH) %5'ini Afrika ülkeleri, yani aldıkları uluslararası yardımdan daha fazlasını temiz suya ulaşamadıkları için kaybetmektedirler.

Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi Genel Yorum 15'de, su hakkını hayata geçirmek için yalnızca tavsiye niteliğinde bulunulmamıştır, su hakkını hukuki temellere de dayandırmıştır. Bunlar çıkarsama, merkezilik ve önceki tanımadır. Çıkarsama, su hakkının insan hakları belgelerinde söylenilmiş olan haklarda açık bir dille ifade edilmese de kısmen söylenilmiş durumdadır. Merkezilik, su hakkını diğer verilen haklardan ayıramaz şekilde bağlantılı olduğunu ifade eder. Bu çerçevede su

hakkı, yaşama hakkı, konut hakkı, beslenme hakkı, temel sağlık standardı hakkı ve çevre hakkının insanlık onuruna yakışan bir parçası olarak kabul görmektedir.

Neoliberalizm suya olan bakış açısını farklılaştırmıştır. Su farklı açılardan da kaynak olarak anlam kazanmış. HES'ler bunun bir parçasıdır. Suyun metalaşmasıyla ilgili HES'leri değerlendirdiğimizde, Türkiye'nin Doğu Karadeniz ve Doğu Akdeniz bölgelerinde yoğunluklu olduğu görülmektedir. Yapıldığı yerlerde çeşitli olumsuz değişikliklere neden olmuştur. İnsanları sosyoekonomik olarak etkilemiştir. HES'lerin yapımıyla derelerden akan suların azalmasına, değirmenlerin işlevini yitirmesine, geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan vatandaşların üretimini olumsuz etkilemesine ve ormanların tahrip edilmesine sebep olduğu gözlenmiştir. Halkın ortak kullanım hakkı olan suyun belli süreler dâhilinde yap işlet devret mantığıyla özel şirketlere verilmesi suyu ticarileştirmiştir. Halkın ortak malı olan dereler şirketleri malı gibi görülmeye başlamıştır.

Bir insan hakkı olan suya, herkesin kişisel ve evsel ihtiyaçlarını asgari elverişli miktarda ve düzenli erişmesi, bu konularda ayrımcılığa uğramaması önemlidir. Kişisel ve evsel kullanım: yemek hazırlama, çamaşır yıkama, içme suyu, kişisel temizlik, evin ve hane halkı temizliği için kullanımı zorunludur. Asgari elverişli sudan anlatılmak istenen evsel ve kişisel kullanımlar için kullanım miktarı olarak kabul edilebilir, yeterli, güvenli, fiziksel olarak erişilebilir ve bedeli ödenebilecek düzeyde belirlenmiş olan su hakkı demektir.

Sonuçta temel insan hakkı olarak görülen yaşama hakkı ve sağlık hakkının merkezinde su hakkı yerini almaktadır. Devletlerin suyu insan hakkı olarak göreceği politikalarla vatandaşlarına temiz, içilebilir, uluslararası standartlara uygun, ekonomik su ulaştırması görevidir. Ayrıca bireylere sudan en uygun nasıl yararlanılacağına eğitiminin verilmesi de bu görevlerinin içinde olmalıdır. Kişisel temizlikten tarımda kullanılacak suya kadar, nerede ne kadar ve ne zaman kullanılması tüm topluma eğitimle öğretilir. Bu eğitim, günümüz ihtiyaçlarına uygun bir programla ve hazırlıklarla planlanarak toplumun tüm kesimine ulaştırılmalıdır. Suyu metalaştırmamak için tasarruf edilmesi gereken bir nimet olarak görmek gerekliliği tüm insanlığa anlatılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Altınörs, A.A. (2012). Sürdürülebilir kalkınma, Rio +20 Zirvesi ve Türkiye. M. Rende (Ed.), *Uluslararası Ekonomik Sorunlar* içinde (s. 2-88). Ankara: Afşaroğlu Yayıncılık.
- Aristoteles. (1998). *Nikomakhos'a Etik*. S. Babür (Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Armstrong, M., Cowan, S., & J. Vickers, (1994). *Regulatory Reform: Economic Analysis and British Experience*. Cambridge: MIT Press.
- Bakker, K. (2005). Neoliberalizing nature? Market environmentalism in water supply in England and Wales. *Annals of the Association of American Geographers*, 95(3), 542-565.
- Bakker, K. (2007). The 'Commons' versus the 'Commodity': Alter-globalization, Anti-privatization and the Human Right to Water in the Global South. *Antipode*, 39(3), 430-455.
- Baudrillard, J. (2008). *Tüketim Toplumu*. H. Deliçaylı, F. Keskin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Kararı 64/292 (Su ve Sanitasyon Hakkı) (28 Temmuz 2010)" , Uluslararası Hukuk ve Dünya Düzeni , Martinus Nijhoff Publishers, 1-2, 2012. doi:10.1163/ilwo-iiis8 (20.10.2021).
- Biswas, A.K. (2003). From Mar del Plata to Kyoto: an analysis of global water policy dialogues. *Global Environmental Change*, 14, 81-88.
- Boyd, D.R. (2011). The right to water: a briefing note, inter action council. In H. Bigas, B. Sandford, & Z. Adeel (Eds.), *The Global Water Crisis: Addressing an Urgent Security Issue* (pp. 128-135). Canada: UNU-INWEH.
- Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir gelişme düşüncesinin tarihsel arka planı. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 50, 1011-1028.
- Cole, D.H. (2000). New forms of private property: Property rights in environmental goods. In B. Bouckaert & G. De Geest (Eds.), *Encyclopedia of Law & Economics*, 1910, 274-314.
- Çalıcı, E.C. (2020). Habermas'ta hukukun meşruluğunun kaynağı olarak otonomi. *ViraVerita E-Dergi: Disiplinlerarası Karşılaşmalar*, 11, 153-184.
- Çevik, S.N. (2022). Suyun metalaşması bağlamında Türkiye'de hidroelektrik santraller: Fındıklı örneği. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 138-151.
- Çınar, T. (2008). Panel:3-Suya erişim hakkı. *TMMOB 2.Su Politikaları Kongresi* içinde (s. 134-139). Ankara: Mattek Matbaacılık.
- Çınar, T. (2008). Su hizmetlerinin özelleştirilmesinde model ülkeler ve Türkiye örneği. *Toplum ve Hekim*, 23(1), 41-52.
- Çiçek, E. (2009). Kar mı, insan hakkı mı? Bir insan hakkı olarak su hakkının dava edilebilirliği. *TBB Dergisi*, 80, 182-228.

- Çolakoğlu, E. (2008). *Suya Erişim Bağlamında Su Güvenliği*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Dural, M., & Sarı, S. (2004). *Türk Özel Hukuku Cilt I-Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Falkenmark, M. (2001), The greatest water problem: The inability to link environmental security, water security and food security. *International Journal of Water Resources Development*, 17(4), 539–554.
- FAO. (2006). *Modern water rights: Theory and practice*. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Finger, M., & Allouche, J. (2002). *Water Privatization: Trans-National Corporations and the Regulation of the Water Industry*. London: Spon Press.
- Gardner, G., and Prugh, T. (2008). Sürdürülebilir ekonominin tohumlarını atmak. A. Başçı (Çev.), L. Starke (Ed.), *Dünyanın Durumu 2008- Sürdürülebilir Bir Ekonomi İçin Yenilikler* içinde (s. 5-12). İstanbul: TÜBİTAK TEMA Vakfı Yayınları.
- Gözler, K. (1999). *Türk Anayasaları*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Gözler, K. (2014). *İdare Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Güler, B.A. (1999). *Su Hizmetleri Yönetimi: Genel Yapı*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Gülsarı, S., & Tuluay, F.N. (2011). Küresel suyun yönetimi ve suyun ticaretleştirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 54-83.
- Gündoğan, A.O. (2005). Hak ve adalet. H. Ökçesiz (Ed.), *Adâlet Sempozyumu Bildirileri* içinde (s.82-87). İstanbul: İstanbul Barosu Yayınları.
- Güvener, S.E. (2006). *The Human Right to Water?*. Dissertation in Advanced European and International Studies, Center Internationale de Formation Européenne, Brussels.
- IBRD. (2006). *Approaches to Private Participation in Water Services: A Toolkit*. Washington: IBRD, World Bank, PFIAF-Public-Private Infrastructure Advisory Facility.
- ICWE. (1992). *Dublin Statement*. Presented at the International Conference on Water and Environment, 29-31 December, Dublin.
- İnternet: 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982, 9 Kasım). Resmi Gazete (Sayı: 17863 Mükerrer). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf> adresinden 1 Aralık 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Belediye Haber. (2022, 27 Mayıs). Abonenin rızası olmadan ön ödemeli su sayacı takılamaz. URL: <https://belediyehaber.net/2022/05/27/abonenin-rizasi-olmadan-on-odemeli-su-sayaci-takilamaz/> adresinden 24 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Belediye Kanunu. (2005, 13 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25874). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf> adresinden 1 Aralık 2019'da alınmıştır.

- İnternet: Belediye Teşkilatı Olan Yerleşim Yerlerinde İçme Kullanma ve Endüstri Suyu Temini Hakkında Kanun. (1968, 16 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 12951). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.1053.pdf> adresinden 1 Aralık 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Birleşmiş Milletler Milenyum Deklarasyonu. (2000, 6-8 Eylül). URL: <https://www.harburg21.de/tr/guendem-21/bm-milenyum-hedefleri/> adresinden 1 Kasım 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Büyükşehir Belediyesi Kanunu. (2004, 23 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 25531). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf> adresinden 1 Aralık 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Coğrafya Harita. (2016). Türkiye hidroelektrik santralleri haritası. URL: <http://cografyaharita.com/haritalarim/4eturkiye-hidroelektrik-santralleri-haritasi2016.png> adresinden 26 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Cox, J. An introduction to Marx's theory of alienation. *International Socialism*. URL: <https://www.marxists.org/history/etol/newspape/isj2/1998/isj2-079/cox.htm> adresinden 17 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. (2018, 10 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 30474). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf> adresinden 20 Şubat 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Çetiner, M., Binici, R., Birdal, C., & Bayraktar, M.E. (Eds.) (2022). *X. Hukuka Felsefi ve Sosyolojik Bakışlar Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 7-9 Eylül, İstanbul. URL: <https://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2022/08/HFSA-2022-Bildiri-Ozeti-Kitapcigi-.pdf> adresinden 24 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2018). Su. URL: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/bolu/icerikler/su-20180222083149.pdf> adresinden 20 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011, 4 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı:27894 Mükerrer). URL: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/cygm/editordosya/KHK-644.pdf> adresinden 20 Şubat 2022'de alınmıştır.
- İnternet: DSİ. (2022a). *DSİ 2021 Yılı Faaliyet Raporu*. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara. URL: https://cdniys.tarimorman.gov.tr/api/File/GetFile/425/Sayfa/759/1107/DosyaGaleri/2021_yili_faaliyet_raporu.pdf adresinden 25 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: DSİ. (2022b). *Toprak su kaynakları*. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Ankara. URL: <https://www.dsi.gov.tr/Sayfa/Detay/754> adresinden 20 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Ekolojist. (2018). Hes nedir, faydaları ve zararları nelerdir?. *Ekolojist.net*. URL: <https://ekolojist.net/hes-nedir-faydaları-ve-zararları-nelerdir/> adresinden 26 Eylül 2022'de alınmıştır.

- İnternet: Emrealp, S. (2005). Yerel Gündem 21 uygulamalarına yönelik kolaylaştırıcı bilgiler el kitabı. İstanbul: IULA-EMME Yayını. URL: <https://kentkonseyi.umraniye.bel.tr/userfiles/files/kentkonseyi/YG21-el-kitabi.pdf> adresinden 19 Eylül 2019'da alınmıştır.
- İnternet: FAO. (2022). AQUASTAT - FAO's Global Information System on Water and Agriculture. URL: http://www.fao.org/nr/water/aquastat/tables/WorldData-Withdrawal_eng.pdf adresinden 2 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Gıda Hattı. (2021). Birleşmiş Milletler Dünya Su Gelişimi 2021 Raporu yayınlandı. URL: <https://www.gidahatti.com/bm-dunya-su-gelisimi-2021-raporu-yayinlandi-181987/> adresinden 20 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Habitat. (2019). Gündem 21 nedir?. URL: <http://habitat.org.tr/gundem21/40-gundem21/47-gundem-21.html> adresinden 19 Eylül 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Helvacı, İ. (2022). Anasayfa. URL: <http://www.ilhanhelvacidersleri.com.tr> adresinden 9 Şubat 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Hukuk Ansiklopedisi. (2021). Birleşmiş Milletler İnsan Çevresi Stockholm Deklarasyonu. URL: <https://hukukbook.com/birlesmis-milletler-insan-cevresi-konferansi-stockholm-deklarasyonu> adresinden 15 Ekim 2021'de alınmıştır.
- İnternet: IWA. (2021). Mainpage. URL: <https://www.iwra.org> adresinden 15 Ekim 2021'de alınmıştır.
- İnternet: İçilebilir Nitelikteki Suların İstihsalı, Ambalajlanması, Satışı ve Denetlenmesi Hakkında Yönetmelik. (1997, 18 Ekim). Resmi Gazete (Sayı: 23144). URL: <https://www.saglikplatformu.com/icilebilir-nitelikteki-sularin-istihsalı-ambalajlanması-satışı-ve-denetlenmesi-hakkında-yönetmelik/> adresinden 24 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: İHD. (2022). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. URL: <https://www.ihd.org.tr/ble-mletler-cuk-haklarına-da-slee/#:~:text=Birle%C5%9Fmi%C5%9F%20Milletler%20Genel%20Kurulu%20Taraf%C4%B1ndan%2020%20Kas%C4%B1m%201989%20Tarihinde%20K%20abul%20Edilmi%C5%9Ftir.&text=Bu%20S%C3%B6zle%C5%9Fme%20uyar%C4%B1na%20%20C3%A7ocu%C4%9Fa%20uygulanabilecek,kadar%20her%20insan%20%C3%A7ocuk%20say%C4%B1%C4%B1r> adresinden 20 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: İLBANK. (2022). Anasayfa. URL: <https://www.ilbank.gov.tr/> adresinden 2 Şubat 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Ek İhtiyari Protokol. (2002, 18 Eylül). Resmi Gazete (Sayı:24880). URL: http://cocukhaklari.barobirlik.org.tr/dokuman/mevzuat_uamevzuat/kadinlarakarsiherturluayrimciligin.pdf adresinden 7 Şubat 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Köy İçme Suları Hakkında Kanun. (1960, 16 Mayıs). Resmi Gazete (Sayı: 10506). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.7478.pdf> adresinden 1 Aralık 2019'da alınmıştır.

- İnternet: MEB. (2011). *Adalet – Toplumsal Düzen*. Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları. URL: http://www.megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/Toplumsal%20D%C3%BCzen.pdf adresinden 24 Eylül 2022’de alınmıştır.
- İnternet: Muluk, Ç.B., Kurt, B., Turak, A., Türker, A., Çalışkan M.A., Balkız, Ö., Gümrükçü, S., Sarıgül, G., & Zeydanlı, U. (2013). *Türkiye’de Suyun Durumu ve Su Yönetiminde Yeni Yaklaşımlar: Çevresel Perspektif*. İstanbul: İş Dünyası ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği - Doğa Koruma Merkezi. URL: <https://dkm.org.tr/uploads/yayinlar/1585519616646.pdf> adresinden 20 Ekim 2021’de alınmıştır.
- İnternet: Orman ve Su İşleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011, 4 Temmuz). Resmi Gazete (Sayı: 27984 Mükerrer). URL: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/07/20110704M1-2.htm> adresinden 1 Aralık 2019’da alınmıştır.
- İnternet: SUDER. (2022). Su sektöründe son 6 yıl satış miktarı ve fiyatı. URL: <https://suder.org.tr/ambalajli-su/istatistik/> adresinden 25 Eylül 2022’de alınmıştır.
- İnternet: Tarım ve Orman Bakanlığı. (2021). Dünyada 844 milyon insan içme suyuna, 2,1 milyar insan temiz suya ulaşamıyor. URL: <https://www.tarimorman.gov.tr/Haber/4960/Dunyada-844-Milyon-Insan-Icme-Suyuna-21-Milyar-Insan-Temiz-Suya-Ulasamiyor> adresinden 20 Şubat 2022’de alınmıştır.
- İnternet: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu. (2020, 10 Ağustos). Tavsiye Kararı (Sayı: 2020/67192-S.20.73133 – Başvuru No:2020/72665). URL: <https://kararlar.ombudsman.gov.tr/Arama/Download?url=20200619%5C155012%5CYayin%5CKarar-2020-72665.pdf&tarih=2020-08-10T17:17:11.199506> adresinden 24 Eylül 2022’de alınmıştır.
- İnternet: TDK. (2022). Genel Türkçe Sözlük. URL: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden 15 Eylül 2022’de alınmıştır.
- İnternet: Tekfen Holding. (2016, 17 Haziran). Çölün Mavi Gözü Aral (Belgesel). *YouTube*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Fiu45hxVweE> adresinden 15 Ekim 2021’de alınmıştır.
- İnternet: The United Nations Principles for Older Persons. (1991, 16 Aralık). UN General Assembly (Resolution 46/91). URL: <https://olderpeople.wales/about/publication-scheme/our-policies/un-principles/> adresinden 1 Kasım 2019’da alınmıştır.
- İnternet: TMMOB Makine Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi. (2009). Ön ödemeli su sayaçları hukuka aykırı. URL: <https://mmo.org.tr/istanbul/basin-aciklamasi/odemeli-su-sayaclari-hukuka-aykiri> adresinden 24 Eylül 2022’de alınmıştır.
- İnternet: TOBSYGM. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, <https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Sayfalar/Detay.aspx?SayfaId=70> , (20.02.2022).

- İnternet: Türk Medeni Kanunu. (2001, 8 Aralık). Resmi Gazete (Sayı:24607). URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> 1 Aralık 2019'da alınmıştır.
- İnternet: Ulusal Çevre ve Kalkınma Programı. (2004). *Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi Johannesburg Uygulama Planı*. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı – UNDP, Ankara. URL: <http://www.cevreciyiz.com/Upload/Docs/CevreAkademisi/SurdurulebilirYasam/dunyasurdurulebilir.pdf> adresinden 1 Kasım 2019'da alınmıştır.
- İnternet: UN. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme Metni" . www.un.org . , (20.10. 2021).
- İnternet: UN. Uluslararası Eylem On Yılı 'Yaşam İçin Su' 2005-2015. Odak Alanları: Su ve Sanitasyon İçin İnsan Hakkı . www.un.org . , (20.10. 2021).
- İnternet: UNICEF. (2019). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve İhtiyari Protokoller, Usûl Kuralları ile Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumları. URL: <https://www.unicef.org/turkiye/media/7941/file/%C3%87HDS%20ve%20%C4%B0htiyari%20Protokoller,%20Usul%20Kurallar%C4%B1%20ile%20%C3%87ocuk%20Haklar%C4%B1%20Komitesi%20Genel%20Yorumlar%C4%B1.pdf> adresinden 20 Eylül 2022'de alınmıştır.
- İnternet: Wikipedia. (2021). OECD. URL: <https://tr.wikipedia.org/wiki/OECD> adresinden 15 Ekim 2021'de alınmıştır.
- İnternet: WİKİQC. (2021). İnsan Hakkı Su ve Sanitasyon. URL: https://wikiqc.com/wiki/tr/Human_right_to_water_and_sanitation adresinden 20 Ekim 2021'de alınmıştır.
- İnternet: WİKİQC. Arşivlenen de 2017 3 Temmuz Wayback Machine , Su ve Sanitasyon Programı (JMP) İzleme Örgütü / UNICEF Joint 2015 raporu, (20.10.2021).
- İnternet: WWF. (2022). Hes nedir?, https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/ayak_izinin_azaltilmasi/su/yenilenebilir_enerjinin_surdurulebilirliigi/hes_nedir2/ adresinden 26 Eylül 2022'de alınmıştır.
- Johannesburg Water. (2003, 27 Ağustos). Your right to affordable, quality water. *Sowetan*.
- Kant, I. (2010). Yaygın bir söz üstüne: Teoride Doğru olabilir ama pratikte işe yaramaz. H. Çörekçioğlu (Çev. Ed.), *Kant Felsefesinin Politik Evreni* içinde (s. 17-56). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kartal, F. (1999). Su yönetimi: Son dönemdeki politika arayışları. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8(4), 100-121.
- Kılıç, S. (2008). Küresel iklim değişikliği sürecinde su yönetimi. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 39, 161-186.
- Kishimoto, S., Lobina, E., & Petitjean, O. (Eds.) (2015). *Our Public Water Future: The Global Experience with Remunicipalisation*. London: Public Services International Research Unit.

- Koç, A., Yağlı, H., Koç, Y., & Uğurlu, İ. (2018). Dünyada ve Türkiye’de enerji görünümünün genel değerlendirilmesi. *Mühendis ve Makina*, 59(692), 86-114.
- Kornfeld, I.E. (2010). A global water apartheid: from revelation to resolution. *Transnational Environmental Law*, 701-705.
- Kuçuradi, I. (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu,.
- Lefebvre, H. (2007). *Sosyalist Dünya Görüşü – Marksizm*. G. D. Gürsev (Çev.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Manahan, M.A., Yamamoto, N., & Hoedeman, O. (2007). Introduction. In M.A. Manahan, N. Yamamoto, & O. Hoedeman (Eds.), *Water Democracy: Reclaiming Public Water in Asia* (pp. 1-3). Thailand: Focus on the Global South ve Transnational Institute.
- Marks, K. (1997). *Kapital – III Cilt*. Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (1993). *Ekonomi Politüğın Eleştirisine Katkı*. S. Belli (Çev.). Ankara: Sol Yayınları.
- Minibaş T. (2007). *Suyun Ekonomi Politüğü. SAV-Almanak 2006 Analizleri*. İstanbul: Ezgi Matbaası.
- Mosco, V. (1988). Introduction: information in the pay-per society. In V. Mosco, & J. Wasko (Eds.), *The Political Economy of Information* (pp. 3-26). Wisconsin: The University of Wisconsin Press.
- Narin, A. (2016). Su hakkı ve bir müdahale aracı olarak suyun özelleştirilmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 7(27), 729-756.
- Özdek, Y. (1993). *İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı*. Ankara: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları.
- Poçanoğlu, Ş.S. (2021). Özel su hizmeti sağlayıcılarının su hakkına yönelik yükümlölükleri. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Faköltesi Dergisi*, 29(1), 363-403.
- Polat, A. (2013). Su kaynaklarının sürdürülebilirliğı için arıtılan atık suları yeniden kullanımı. *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 6(1), 58-62.
- Postel, S. (2000). *Son Vaha – Su Sıkıntısıyla Karşı Karşıya*. F.Ş. Sözer (Çev.). Ankara: TÜBİTAK-TEMA Vakfı Yayınları.
- Salman, M.S. (2004). *The Human Right to Water Legal and Policy Dimensions*. Washington D.C.: The World Bank Publishing.
- Steiner, H., & Alston, P. (2000). *International Human Rights in Context: Law, Politics, Morals*. 2nd Ed. Oxford: Oxford University Press.
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2019). *Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu*. Ankara: T.C. Cumhurbaşkanlığı.
- Suiçmez, B.R. (2006). Su hizmetleri ve yerel yönetimler panel konuşması. *TMMOB Su Politikaları Kongresi, Bildiriler Kitabı 3. Cilt* içinde (s.124-137). Ankara: TMMOB Yayınları.

- Şendeniz, Ö. (2012). *Toplumsal Hareketler Repertuarının Dönüşümü: Fındıklı HES Muhalefeti Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Şimşek, B.S. (2007). *Su Sektöründe Reform Hareketleri Yeni Politika Arayışları ve Rekabet Olanakları*. Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı. (2018). *On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023) – Su Kaynakları Yönetimi ve Güvenliği: Özel İhtisas Komisyonu Raporu*.
- Tamer, N.G. (2006). Dünya'da ve Türkiye'de su hizmetleri yönetim politikalarının değerlendirilmesi. *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildirileri Cilt 2* içinde (s. 447-450). Ankara: TMMOB Yayınları.
- TMMOB. (2007). *Planlama Dergisi No:41 – Kent, Planlama ve Su*. Ankara: TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayınları.
- Tomanbay, M. (2008). *Dünyada Su ve Küresel Isınma Sorunu*. İstanbul: Ara Kitap.
- Topçu, E. (2009). *Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Topçu, E. (2008). *Bir İnsan Hakkı Olarak Su Hakkı – İnsan Hakları Yıllığı*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Topçu, E. (2008). Bir insan hakkı olarak su hakkı. *İnsan Hakları Yıllığı*, 26, 20-21.
- Tuskan, A.A. (2020). *Kadın Hakları Mevzuatı*. İstanbul: İstanbul Barosu.
- Türk, H.S. (1998). Sürekli bir ödev olarak insan hakları. *Yeni Türkiye*, 21, 17-21.
- TÜSİAD. (2008). Küresel su krizine çözüm arayışları: Şebeke suyu hizmetlerine özel sektör katılımı dünya örnekleri ışığında Türkiye için öneriler. Basın Bülteni, 9 Eylül, Ankara.
- UNESCO. (2012). *Managing Water under Uncertainty and Risk – United Nations World Water Development Report 4*. Paris: UNESCO Publishing.
- USİAD. (2007). *Su Raporu – Ulusal Su Politikası İhtiyacımız*. 2. Baskı. D. Yıldız (Ed.). İstanbul: USİAD Yayınları.
- Uyar, L. (Ed.) (2006). *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Wade, J.S. (2008). Privatization and the future of water services. *Florida Journal of International Law*, 20(4), 179-200.
- Weiss, E.B. (2012). The coming water crisis: a common concern of humankind. *Transnational Environmental Law*, 153-168.
- WHO. (2000). *The Global Water Supply and Sanitation Assessment 2000*. Geneva: WHO Publications.
- Williams, M. (2007). Privatization and the human right to water: challenges for the new century. *Michigan Journal of International Law*, 28(2), 469-505.
- Yanar, M. (2021). *Don Delillo ve Meta-İnsan: Çağdaş Amerikan Romanında Metalaşma*. London: Transnational Press.

- Yıldız, D. (2008a). Su kaynaklarının planlanması, geliştirilmesi ve yönetilmesi (Küresel, bölgesel ve ülkesel bakış). *Toplum ve Hekim Dergisi*, 23(1), 63-68.
- Yıldız, D. (2008b). Ülkemizdeki su kaynakları yönetimi kurumsal yapısı ve geleceği. S. Akıllı (Ed.), *Antalya Su Sempozyumu Bildirileri Kitabı* içinde. Ankara: Kardelen Yayıncılık.
- Yıldız, D. (2010). *Su'dan Savaşlar*, İstanbul: Truva Yayınları.
- Yüce, N. (2012). *Türkiye'de Suyun Özelleştirilmesi ve Su Hakkı*. İstanbul: Sosyal Değişim Derneği Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : Sevda GÜNEŞ
Uyruğu : TC.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi /Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı	Devam ediyor
Yüksek lisans	Eğitim Yönetimi ve Denetimi	2012
Lisans	Sınıf Öğretmenliği	2007
Lise	Keçiören Lisesi	2001

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2008	MEB	Öğretmen
2020	TTKB	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

